

Selvoppfatning hos utenlandsadopterte.

En kvalitativ undersøkelse av hvilke faktorer som kan være av betydning, med særlig vekt på etnisk identitet.

Tegnet av Frida Jin Sletta sept 06

Av Inger Sletta

Hovedfag i pedagogikk.
Universitetet i Oslo, Det utdanningsvitenskaplige fakultet.
Pedagogisk forskningsinstitutt. Høst 2006.

SAMMENDRAG AV HOVEDOPPGAVEN I PEDAGOGIKK

TITTEL:

Selvopfatning hos utenlandsadopterte.

En kvalitativ undersøkelse av hvilke faktorer som kan være av betydning, med særlig vekt på etnisk identitet.

AV:

Sletta, Inger

EKSAMEN:

Hovedfag i pedagogikk.
PED 331

SEMESTER:

Høst 2006

STIKKORD:

Pedagogisk psykologi.
Begrepsavklaring og generell teori om begrepene
selvopfatning og etnisk identitet hos utenlandsadopterte.
Kvalitativ metode.
Presentasjon og tolkning av data.

SAMMENDRAG

Tematikk og problemstillinger

Hensikten med oppgaven er å belyse hvilke faktorer som kan være av betydning for utviklingen av selvoppfatningen hos utenlandsadopterte i Norge. Videre ønsket jeg å sette søkelys på hvilke særlige utfordringer som møter de utenlandsadopterte i motsetning til norsk-fødte og hvordan disse takles. Følgende problemstilling har vært utgangspunkt for teori, empiri og drøfting i oppgaven:

Selvoppfatning hos utenlandsadopterte. En kvalitativ undersøkelse av hvilke faktorer som kan være av betydning, med særlig vekt på etnisk identitet.

Begrepene selvoppfatning og etnisk identitet står sentralt i oppgaven og ulike teorier knyttet til disse begrepene blir presentert i teoridelen i oppgaven. Selvoppfatningsbegrepet er et mangetydig begrep og det gis ulikt innhold av ulike forskere. I oppgaven vises det til at en viktig bidragsyter til dette feltet er James (1890). Senere har vi sett at også andre teoretikere har brukt ulike former for inndeling og at flere har valgt å følge James i at denne inndelingen kan være hierarkisk strukturert. Et eksempel på dette er Shavelson m. fl. (1976) sin multidimensjonale modell for selvoppfatning som blir presentert i teoridelen. Videre blir det vist til i oppgaven at mange teorier på feltet vektlegger sosial interaksjon med andre som sentralt for utviklingen av en selvoppfatning (bl.a. sosial interaksjonisme, Rosenberg, 1975). I den sosiale samhandlingen vil gjerne ytre markører som utseende være sentrale og jeg viser i denne oppgaven at flere forskere har lagt vekt på nettopp utseende når det gjelder utviklingen av en generell selvoppfatning (bl.a. Shavelson m.fl., 1976, Brodzinsky 1992 og Dalen og Sæterdal 1992). På bakgrunn av problemstillingen vil adopsjonsforskningen være en sentral kilde i denne oppgaven. Dalen og Sætersdal (1992) sitt syn på de adopterte er derfor valgt som bakteppe for oppgaven. Teorien til Dalen og Sætersdal (1992) forutsetter interaksjon mellom mennesker som tolker eller definerer hverandres handlinger. På bakgrunn av dette blir teorien om symbolsk interaksjonisme presentert i oppgaven. Den sentrale tesen i symbolsk interaksjonisme er at andres oppfatning av oss selv og andres handlinger overfor oss selv, er grunnlaget for vår egen oppfatning av oss selv. I oppgaven blir det argumentert for at teorier om selvoppfatning alene, ikke er tilstrekkelig til å belyse utenlandsadoptertes situasjon i Norge. For å komplettere bildet har jeg gitt en gjennomgang av begrepet etnisk identitet, med basis i Jenkins sin (1994) beskrivelse. Jenkins argumenterer for at etnisk identitet må betraktes innenfor en generell teori om sosial identitet.

Metode og data

Fordi et av målene med oppgaven var å belyse hvilke faktorer som er virksomme for utviklingen av selvoppfatningen hos de utenlandsadopterte, fant jeg det hensiktsmessig å velge kvalitativt intervju som tilnæringsmåte. Utvalget består av ni utenlandsadopterte, hvor alle er voksne. Intervjuguiden er konstruert på bakgrunn av det teoretiske fundamentet oppgaven bygger på. Den retter seg mot de utenlandsadoptertes egne opplevelser i forhold til blant annet; utseende, fysikk, skole, venner, foreldre, det motsatte kjønn, forhold til kulturbakgrunn, forhold til innvandrere, forhold til biologisk bakgrunn og hvordan de ser på seg selv som person. Intervjuene ble transkribert og materialet fikk en form som var mer oversiktlig, men det krevdes likevel at stoffet ble bearbeidet videre før det kunne analyseres og tolkes. Hovedhensikt med å sammenfatte meningsinnholdet var å utarbeide en sammenfattet versjon av dataene. På denne måten ble jeg mer kjent med innholdet, samtidig som den informasjonen som er mest sentral i forhold til problemstillingen, ble presentert mer eksplisitt. Som neste trinn i bearbeidingen av datamaterialet, ble det valgt å dele teksten i kategorier med begreper som indikerer innholdet i kategoriene. Et hovedpoeng med denne analysen var å gå i dybden på de enkelte temaene. I og med at temasentrerte analyser belyser spesielle temaer eller begivenheter ved å sammenligne informasjon fra alle informantene i en undersøkelse, ble denne framgangsmåten valgt (Thagaard 1998). Utgangspunktet for analysen av datamaterialet var hovedfunnene i dette materialet og drøfting rundt disse i lys av teorien som rammer inn oppgaven.

Resultater/hovedkonklusjoner

Resultatene av denne undersøkelsen viser at de utenlandsadopterte er en uensartet gruppe med tanke på utviklingen av selvoppfatningen. Det er derfor vanskelig å peke ut noen felles faktorer som har betydning for de utenlandsadopterte som gruppe. Denne analysen har likevel vist at det er visse områder som har mer å si for noen enn for andre, og som er knyttet til det å være utenlandsadoptert. For informantene i dette materialet handlet dette blant annet om et annerledes utseende og forholdet til innvandrere og kulturbakgrunn. I likhet med tidligere studier fant jeg at ungdomstiden var en spesielt utfordrende tid for informantene. Kognitive, sosiale og emosjonelle endringer i overgangen til ungdomsalderen bidro til at de i større grad enn tidligere reflekterte over adopsjonen og betydningen av de forskjellene som skilte dem fra andre. Spørsmål, tanker og usikkerhet om egen tilhørighet meldte seg. For de fleste var usikkerheten først og fremst knyttet til eget utseende. Utseende skilte dem fra familien og andre mennesker som var viktige for dem.

Flere teoretikere (Rørbech 1989, Gibbs 1990, Kich 1992) har i sine undersøkelser konkludert med at det ser ut til at ungdom som ikke lykkes å akseptere begge sine etniske deler, vil oppleve problemer på en rekke områder i ungdomsalderen (f eks i forhold til foreldre, jevnaldrende, kjæreste og skole). Denne undersøkelsen har vist at flertallet av de spurte var ambivalente i synet på innvandrere og etniske minoriteter i ungdomsårene. De utenlandsadopterte kan oppleve sin etnisitet som et rollehandikap, fordi de kan oppleve å bli stigmatisert og satt i bås med en lavstatusgruppe. Dette kan være en uheldig og vanskelig situasjon for de utenlandsadopterte, fordi de ved å ta avstand fra flyktninger og innvandrere samtidig tar avstand fra deler av seg selv. Dette gjør at en del av de utenlandsadopterte kan ha behov for å utvikle strategier for å takle den negative oppmerksomheten de kan bli utsatt for på grunnlag av hudfargen. Botvar (1999: 87) konkluderer med i sin studie, om utenlandsadoptertes levekår og livskvalitet, at de som er trygge på sin norskhet, er gjennomgående mer tilfreds med livet enn dem som ikke føler seg fullt ut norske. Ut i fra fortellingene i denne undersøkelsen blir det ikke riktig å hevde at utenlandsadopterte som sier at de er ”norske” har misforstått sin etniske identitet. Spørsmålet blir ikke om en identitet er falsk eller riktig, men om den fungerer i møtet med livet.

Denne undersøkelsen har vist at de spurte velger ulike identitetsløsninger til ulike stadier i livet, samtidig som vektleggingen av kulturell bakgrunn ikke synes å ha noen klar sammenheng med hvordan de har det på andre områder i livet. Analysen har vist at forholdet til innvandrere og flyktninger har sammenheng med emosjonell selvoppfatning. Ut i fra dette kan det være grunn til å advare mot faren for at vedvarende problematisering og fokusering på etniske markører kan føre til emosjonelle problemer for noen av de utenlandsadopterte. Fortellingene i dette materialet viser at informantenes identitet primært tar utgangspunkt i de nære relasjonene som utvikles i adoptivfamilien og den nærmeste omgangskretsen. Holdingene til dem som vet at barnet er utenlandsadoptert vil være informert av kunnskapen om adoptivbarn og ikke om innenlandske innvandrere- og minoritetsgrupper. At utenforstående kan oppfatte de adopterte som tilhørende disse gruppene (ekstern kategorisering), er en annen side av saken.

INNHALDSFORTEGNELSE

1.	INNLEDNING	3
1.1.	Oppgavens tema og bakgrunn	3
1.2.	Problemstilling	5
1.3.	Oppgavens oppbygging	6
2.	BEGREPSAVKLARING OG GENERELL TEORI OM BEGREPENE SELVOPPFATNING OG ETNISK IDENTITET	7
2.1.	Innledning	7
2.1.1.	Selvoppfatning – en begrepsavklaring	8
2.1.2.	Identitet – en begrepsavklaring	11
2.1.3.	Etnisk identitet.....	12
2.1.4.	Jenkins sin beskrivelse av etnisk identitet.....	14
2.2.	Selvoppfatningens komponenter	16
2.2.1.	Den fysiske, den sosiale og den psykiske komponenten.....	16
2.2.2.	En hierarkisk modell for selvoppfatningen	17
2.2.3.	Den faktiske, den ideelle og den sosiale selvoppfatningen.....	19
2.3.	Utvikling og påvirkning av selvoppfatning i en sosialpsykologisk forståelsesramme .	21
2.3.1.	Symbolisk interaksjonisme som perspektiv	21
2.3.2.	Utvikling av evnen til å bruke og å reagere på symboler.....	22
2.3.3.	Rolleovertakelse	23
2.3.4.	De generaliserte andre	24
2.3.5.	Selvet som prosess	24
2.3.6.	Sosial sammenligningsteori.....	25
2.3.7.	Psykologisk generalitet	26
2.3.8.	Betydningen av kontekst	26
2.4.	Diskusjon	27
2.5.	Selvoppfatningsbegrepet vinklet ut i fra et adopsjonsperspektiv	30
2.5.1.	Tidligere forskning på utenlandsadopterte	30
2.5.2.	Ekstern kategorisering.....	31
2.5.3.	David Kirks adopsjonsteori	31
2.5.3.	En tre-dimensjonell modell	32
2.6.	Utenlandsadopsjon og utvikling av etnisk identitet	34
2.6.1.	Etnisitet og etnisk identitet	34
2.6.2.	Kategorisering av etnisk identitet.....	37
2.6.3.	Ulike identitetsløsninger	39
2.7.	Oppsummering	40
3.	METODISK TILNÆRMING	42
3.1.	Valg av metode	42
3.1.1.	Valg av forskningsmetode.....	42
3.1.2.	Det vitenskapsteoretiske grunnlag for kvalitativ metode	44
3.1.3.	Karakteristiske trekk ved det kvalitative forskningsintervju.....	45
3.2.	Innsamling av data	46
3.2.1.	Valg av informanter	46
3.2.2.	Utforming av intervjuguiden.....	47
3.3.	Gjennomføring av intervjuene	49
3.3.1.	Prøveintervju	49
3.2.2.	Gjennomføring av hovedintervjuene og utfordringer i intervjusituasjonen.....	50
3.4.	Bearbeiding og analyse av datamaterialet	53
3.4.1.	Transkribering av datamaterialet.....	53
3.4.2.	Sammenfatning av meningsinnholdet	54

3.4.3. Kategorisering av datamaterialet.....	54
3.4.4. Temasentrerte analyser.....	55
3.5. Forskningsmessig validitet	56
3.5.1. Begrepsvaliditet og ytre validitet	56
3.5.2. Reliabilitet	60
3.5.3. Objektivitet i kvalitativ forskning	62
3.7. Etiske aspekter.....	63
4. PRESENTASJON OG TOLKNING AV DATA.....	65
4.1. Fortellinger om det å være utenlandsadoptert.....	65
4.2. Idrett og selvoppfatning.....	66
4.3 Akademiske evner og selvoppfatning	69
4.4. Sosial selvoppfatning.....	73
4.4.1. Forhold til jevnaldrene	73
4.4.2. Forholdet til det motsatte kjønn	79
4.4.3. Forholdet til adoptivfamilien.....	81
4.4.4. Ute blant fremmede	88
4.5. De utenlandsadoptertes forhold til etnisk bakgrunn	91
4.5.1. Forhold til eget utseende	92
4.5.2. Forhold til innvandrere og flyktninger	99
4.5.3. Forhold til fødeland og kulturbakgrunn	102
4.5.4. Ulike tilhørighetskategorier.....	104
4.5.5. Kommunikasjon i adoptivfamilien og søken etter røtter.....	108
4.6. Emosjonell selvoppfatning.....	109
4.7. Generell selvoppfatning	116
5. AVSLUTTENDE REFLEKSJONER.....	122
LITTERATURLISTE.....	130

1. INNLEDNING

1.1. Oppgavens tema og bakgrunn

I løpet av mellomfagstudiet i pedagogikk utviklet jeg interesse for begrepet selvoppfatning og ulike teorier som belyser begrepet. Som en del av dette studiet leverte jeg en skriftlig oppgave hvor oppmerksomheten ble rettet mot skolens rolle når det gjelder utvikling av selvoppfatning hos elever. Barn og unges oppfatning og verdsetting av seg selv bør etter min oppfatning vies stor oppmerksomhet av alle som har ansvar for oppdragelse og undervisning. Enhver voksen som har ansvar for oppdragelse og undervisning påvirker barnas selvoppfatning. Derfor blir det viktig å arbeide for at påvirkningen skal bli mest mulig positiv og minst mulig skadelig. Skaalvik (1988) hevder at selvoppfatningen er en viktig del av personligheten, og at en positiv selvoppfatning er en forutsetning for god mental helse. Han viser til at det er en klar sammenheng mellom manglende verdsetting av seg selv og ulike symptomer på sviktende mental helse, f.eks. depresjon, psykosomatiske lidelser og emosjonelle problemer.

Min interesse for utenlandsadopterte startet ved at vi selv i 1997 adopterte ei jente på fire måneder. Som adoptivmor har det stadig slått meg hvilken mangel på kunnskap og forståelse vi har blitt møtt med av ulike fagpersoner, spesielt i forhold til helsesøstere, leger, førskolelærere, lærere og spesialpedagoger. Gjennom adopsjonsprosessen begynte jeg å interessere meg for forskning på utenlandsadopterte. De mest betydelige bidragene til forskning som omhandler adopsjon over land eller etniske grenser har kommet fra USA og England. Begge disse landene har lange tradisjoner både med innvandring av mennesker med fremmed etnisk bakgrunn og med adopsjon av barn fra land i den tredje verden. Ofte har forskerne rettet oppmerksomheten mot problemer relatert til at barn fra minoritetsgrupper er blitt adoptert inn i familier som hører til majoriteten i samfunnet.

I Norge har man lenge, til tross for at mellom 500-600 barn adopteres fra utlandet til Norge hvert år, i for liten grad rettet oppmerksomheten mot de utenlandsadopterers situasjon. De utenlandsadopterte har etter min mening vært en nokså usynlig gruppe i forskningssammenheng og i samfunnsdebatten. En grunn er nok at utenlandsadopsjon er av nyere dato. Likevel kan en stille spørsmålet hvorfor denne gruppen har blitt viet lite oppmerksomhet både i forskermiljøet og samfunnet generelt. Det kan synes som om dette feltet oppleves viktig for de som er innenfor miljøet. Det vil si foreldre, adopsjonsforeninger og andre som jobber med utenlandsadopsjon. Det at mange av forskerne på fagområdet er knyttet til adopsjon ved at de selv er adoptivforeldre styrker denne antagelsen. En annen årsak kan være at det er lett å sette disse barna i andre grupper,

som f eks innvandrerbarn eller fremmedspråklige eller i gruppen norske barn med biologiske foreldre. Adoptivbarna er imidlertid ingen av delene eller både og. I tillegg har adoptivbarn ofte ressurssterke foreldre. Med dette menes at adoptivbarn finnes i familier hvor vi som regel ikke finner sosiale problemer. En mulig årsak til at samfunnet ikke er opptatt av de spesielle problemene som enkelt adoptivbarn har er fordi man så lett setter foreldre og barn i samme gruppe. Eller er det lett å fraskrive seg et ansvar fordi foreldregruppen er ressurssterk? Er problemene som disse barna har kun foreldrene eller barnas ansvar?

Det er imidlertid endringer å spore når det gjelder interessen for utenlandsadopterte og deres situasjon i Norge. I de senere årene har Monica Dalen og Barbro Sætersdal ved Universitet i Oslo og Pål Kjetil Botvar i regi av adopsjonsforeningen Verdens barn vært viktige bidragsytere i forskningssammenheng. De har utført studier av utenlandsadopterte ungdommers situasjon i Norge. Disse undersøkelsene har vist at ungdomstiden er en spesielt utfordrende tid for de utenlandsadopterte. På slutten av nittitallet foregikk det flere diskusjoner i media, og den ene debatten startet med at Hvit Valgallianse før stortingsvalget i 1997 tok til orde for å sterilisere utenlandsadopterte i et program som var spekket av rasistiske formuleringer. En annen diskusjon i media omhandlet adoptivbarn i barnevernet etter offentliggjøring av en rapport fra fylkesmannen i Troms. Rapporten viste at utenlandsadopterte barn var sterkt overrepresentert i barnevernet i regionen. I etterkant av debatten iverksatte Statistisk sentralbyrå en undersøkelse av innvandrerbarn i barnevernet, hvor utenlandsadopterte barn var blant de gruppene som ble undersøkt spesielt. SSBs undersøkelse viste at utenlandsadopterte barn som helhet var underrepresentert i barnevernet i forhold til norsk-fødte. Samtidig påviste undersøkelsen at utenlandsadoptertes kontakt med barnevernet øker når barna kommer i tenårene (Kalve 1998). Selv om dette dreier seg om et mindretall, er det interessant å belyse hvordan de utenlandsadopterte utvikler seg, for om mulig å finne fram til forebyggende tiltak. I de senere årene har det foregått en intens debatt i media omkring forslagene til adopsjonslovgivningen. Denne delen av debatten har for det meste fokusert på de ensliges og homofiles rettigheter til å adoptere.

Det ligger en fare i at man lett kan stigmatisere de utenlandsadopterte som gruppe ved å fokusere på dem. Det er viktig å presisere at de aller fleste klarer seg bra. Likevel bør ikke redselen for å fokusere på den spesielle situasjonen disse barna er i være med på å diskriminere dem. Med dette mener jeg at reelle forskjeller lett kan avvises eller oversees og filosofien om likhet og likeverd kan dermed slå galt ut. Da jeg våren 1999 startet opp arbeidet med denne hovedfagsoppgaven var det kombinasjonen av interessefeltene selvoppfatning og utenlandsadopsjon som ble avgjørende for meg i forbindelse med valg av tema. Oppgaven er inspirert av et ønske om å fokusere på

utenlandsadopterte, fordi jeg tror at kunnskap, informasjon og oppfølging er nøkkelbegreper for de voksne som omgås disse barna. Mer innsikt hos de voksne, kan etter min mening være med på å påvirke utviklingen av selvoppfatningen hos de utenlandsadopterte på en positiv måte.

For å få ideer til hvordan jeg kunne gjennomføre egen undersøkelse og hvilke metodevalg jeg måtte foreta, gav tidligere forskning innenfor feltet nyttige innfallsvinkler. Arbeidet med denne oppgaven startet derfor opp med å ta utgangspunkt i Dalen og Sætersdals avhandling fra 1992. Denne undersøkelsen peker etter min mening på mange av de utfordringene som de utenlandsadopterte møter i ungdomsalderen. Samtidig med at jeg jobbet med å komme fram til en hensiktsmessig problemstilling, ble det i mai 1999 utgitt fire rapporter fra et paraplyprosjekt om utenlandsadopsjon. Forskningsprosjektet hadde tittelen ”Utenlandsadopterte barn og unge i Norge. Oppvekstvilkår, livsbetingelser og identitetsutvikling”. To av rapportene, Botvar (1999) og Brottveit (1999) har gitt inspirasjon til valg av tema og teori. Rapporten til Botvar (1999), ”Meget er forskjelling, men det er utenpå...?”, fikk mye oppmerksomhet i media. Rapporten satte fokus på unge utenlandsadoptertes selvbilde, levekår og livskvalitet. Resultatene fra rapporten tyder på at ”det går godt” for de fleste utenlandsadopterte i Norge sammenlignet med norsk-fødte i samme alder. I kjølevannet av utgivelsen av denne rapporten sto flere utenlandsadopterte fram i media og gav uttrykk for at de ikke kjente seg igjen i Botvars sine konklusjoner. Et av lokallagene i Norge av Foreningen for Koreansk adopterte (FKA) engasjerte seg sterkt i saken. I november 99 arrangerte de et foredrag om utenlandsadopterte og selvbilde hvor Botvar var foredragsholder. Under foredraget kom det mange reaksjoner fra tilhørerne i salen. Disse reaksjonene ble inspirasjonskilder for valget av problemstilling og metode. Innfallsvinkelen for denne oppgaven utviklet seg derfor etter dette til å ta utgangspunkt i elementer både fra Botvar (1999), Brottveit (1999) og Dalen og Sætersdal (1992). Botvars (1999) studie er kvantitativ, og den gir viktig kunnskap om hvordan de utenlandsadopterte ser på seg selv. Studien er på den måten et nyttig utgangspunkt å basere videre forskning på. Hensikten med denne oppgaven ble å gå i dybden for å forsøke å få en forståelse av hvordan utenlandsadopterte ser på seg selv.

1.2. Problemstilling

Med bakgrunn i foregående kapittel vil jeg belyse følgende problemstilling i denne hovedfagsoppgaven:

Selvoppfatning hos utenlandsadopterte. En kvalitativ undersøkelse av hvilke faktorer som kan være av betydning, med særlig vekt på etnisk identitet.

Problemstillingen har to perspektiver. For det første er jeg interessert i å få videre kunnskap om utviklingen av selvoppfatningen hos utenlandsadopterte. For å belyse om de generelle teoriene om selvoppfatning kan brukes direkte for å forstå utenlandsadopterte, eller om det er spesielle ting hos denne gruppen som skiller dem fra det mer generelle, presenteres ulike teorier knyttet til begrepet selvoppfatning. De ulike teoriene blir i oppgaven sammenlignet og knyttet opp til kjennskap til utenlandsadopterte. For det andre er oppgaven ment å skulle knytte begrepet selvoppfatning sammen med begrepet etnisk identitet. Det gis derfor en presentasjon av begrepene identitet og etnisk identitet før det ses på hvilken sammenheng disse har med selvoppfatningsbegrepet.

Jeg vil bruke empiri for å utdype teorien og sammenligne funnene i denne undersøkelsen med tidligere undersøkelser på området. Jeg har valgt å intervju noen av de første adoptivbarna som kom til Norge på slutten av sekstitallet. De har nå blitt voksne, og de er etter min mening viktige informanter for å forstå temaet.

1.3. Oppgavens oppbygging

Denne hovedfagsoppgaven er delt inn i 5 kapitler. **Kapitel 1** inneholder en avklaring av oppgavens tema og presentasjon av problemstilling. På bakgrunn av tema vil adopsjonsforskning være en sentral kilde i denne oppgaven. Forskere innenfor dette feltet har som oftest tatt utgangspunkt i begrepene identitet, identitetsdannelse og etnisk identitet. I håp om å få et mer fullstendig bilde av de utenlandsadoptertes situasjon knyttes begrepet selvoppfatning opp mot mer tradisjonell teori om utenlandsadopsjon i **Kapitel 2**. Dette kapitlet innledes med en presentasjon av begrepene selvoppfatning, identitet og etnisk identitet. Videre i dette kapitlet blir teoriene om selvoppfatning knyttet sammen med begrepene identitet og etnisk identitet Dette gjøres for å belyse om de generelle teoriene om selvoppfatning kan brukes direkte for å forstå de utenlandsadopterte eller om det er spesielle ting som skiller dem fra det generelle. Oppgaven fortsetter med **Kapitel 3** hvor det blir gjort rede for valg av metode, samt den praktiske gjennomføringen av prosjektet. I tillegg behandles spørsmål som angår reliabilitet og validitet. I de foregående kapitlene er det gjort rede for det teoretiske grunnlaget for oppgaven samt for innsamling av datamaterialet. I **Kapitel 4** presenteres og drøftes resultatene fra

intervjuundersøkelsen av ni utenlandsadopterte. Dette kapitlet er forsøkt strukturert ut i fra temaer som er ment å skulle belyse hovedbegrepene fra teorikapitlet, samtidig som strukturen skal gjøre det mulig å sammenligne funnene i dette materialet med relevante resultater fra tidligere undersøkelser. Kapitlet er inndelt i 6 hoveddeler. I de tre første hoveddelene tar presentasjonen og tolkningen utgangspunkt i fysisk selvoppfatning, akademisk selvoppfatning og sosial selvoppfatning. Del fire presenterer og analyserer temaet etnisk identitet. Del 5 presenterer og analyserer emosjonell selvoppfatning og del seks belyser den generelle selvoppfatningen. Oppgaven avrundes med **Kapitel 5** som inneholder avsluttende refleksjoner rundt funnene i undersøkelsen.

2. BEGREPSAVKLARING OG GENERELL TEORI OM BEGREPENE SELVOPPFATNING OG ETNISK IDENTITET

2.1. Innledning

Det følgende kapittel gir en oversikt over det teoretiske grunnlaget for oppgaven, med særlig vekt på begrepet selvoppfatning. Det kan synes som en så grundig gjennomgang ligger utenfor rammen av en oppgave om utenlandsadopterte. På bakgrunn av min problemstilling vil adopsjonsforskningen være en sentral kilde i denne oppgaven. Forskere innenfor dette feltet har som oftest tatt utgangspunkt i Eriksons ego-identitetsteori og Marcia (1987) sin videreutvikling av denne (Dalen & Sætersdal 1992, Brodzinski 1992). Begrepene identitet, identitetsdannelse og etnisk identitet brukes ofte i denne typen teori. Oppgaven er ment å skulle knytte begrepet selvoppfatning sammen med disse begrepene. For å kunne yte denne sammenligningen rettferdighet, vil det være nødvendig å gi en oversikt hentet fra det teoretiske feltet. Siden begrepet selvoppfatning ligger til grunn for mye senere teori og forskning på området, er det altså valgt å gi det særlig stor plass. Dette vil gjøre det mulig å se på om de generelle teoriene om selvoppfatning kan brukes direkte for å forstå utenlandsadopterte, eller om det er spesielle ting ved selvoppfatningen hos denne gruppen som skiller dem fra det mer generelle. De ulike teoriene vil sammenlignes og knyttes opp til kjennskap til utenlandsadopterte. Deretter vil det gis en presentasjon av begrepene identitet og etnisk identitet før det ses på hvilken sammenheng disse har med selvoppfatningsbegrepet.

Jeg har valgt Dalen og Sætersdal (1992) og Botvar (1999) sine studier som bakteppe for oppgaven.. Teorien til Dalen og Sætersdal (1992) forutsetter interaksjon mellom mennesker som

tolker eller definerer hverandres handlinger. En teori som tar for seg denne interaksjonen er symbolsk interaksjonisme. Harter (1998:554) viser til at: "Contemporary scholars of the self-concept typically pay major intellectual homage to James (1890) and to such symbolic interactionists as Cooley (1902), Mead (1934) and Baldwin (1895), scholars in whom there has been a recent resurgence of interest". Mitt perspektiv blir derfor å tolke og forstå ut i fra en sosialpsykologisk retning.

2.1.1. Selvoppfatning – en begrepsavklaring

Flere vitenskapelige retninger har interessert seg for begrepet selvoppfatning. Harter (1998:554) sier at: "The history of interest in the self can be traced back to Greek philosophy, as revealed in the injunction to "know thyself". Definisjonsmessig er selvoppfatningsbegrepet flertydig. Begrepet gis forskjellig betydning av ulike teoretikere og det er en rekke begreper (f eks selvet, identitet, selvoppfatning, selvbilde, selvakseptering osv), som gis tilnærmet likt innhold. Innenfor den engelskspråklige litteraturen brukes f eks termene: "the self", "self- concept", "self-esteem ofte synonymt med begrepet identitet. Rosenberg (1979:3) sier: "after decades of theory and research on the self-concept, investigators are as far as ever from agreeing on what it is or what it includes". Begrepene brukes ofte om hverandre (Shavelson m. fl. 1976), og av og til brukes de nærmest synonymt (jfr. Rosenberg (1979) som bruker begrepet "the self"), mens de andre ganger gis ulikt innhold. Løvlie (1982) ser på selvoppfatningen (the self-esteem) som ett av flere aspekter ved selvet.

Mead (1974) bruker ikke begrepet selvoppfatning, men snakker om 'selvet' på en måte som gjør det naturlig å sammenligne det med selvoppfatningsbegrepet. Han forklarer at: "This characteristic is represented in the word "self", which is a reflexive, and indicates that which can be both subject and object (Mead 1974:136)". Mead ser selvet som en prosess hvor han skiller mellom to faser, jeg'et ("I") og meg'et ("Me"). "The "I" is the response of the organism to the attitudes of the others; the "me" is organised set of attitudes of others which one himself assumes (Mead 1974:175)". Jeg'et og meg'et er ikke å forstå som enheter i selvet, men som faser i en kontinuerlig prosess. Jeg'et representerer den subjektive fasen, individet som handlende subjekt, mens meg'et representerer den objektive fasen, individet som objekt. Mead forklarer at i det ene øyeblikket er jeg'et handlende subjekt, i neste øyeblikk er min handling (eller handlingstendens) gjenstand for refleksjon som gir opphav til en handlingsfase.

Objektfasen hvor samfunnets eller gruppens holdninger kommer inn er den enkleste fasen å forstå. Jeg'et derimot fremstår som svært diffus. Verken dens opprinnelse eller relasjon til meg'et synes Mead å gi noen klar forklaring på. Jeg'et forblir vesentlig en uforklart restkategori, det som ikke er meg'et. Imidlertid forklarer Mead (1974:174) at enhver handling starter som en jeg-fase og ender som en meg-fase. Meg'et i dette øyeblikket var jeg'et på et tidligere tidspunkt. Det vil si at mine erfaringer og opplevelser i øyeblikket innlemmes som en del av meg'et. Jeg'et eller subjektet kan individet bare oppleve. Det ser ut til ikke å ha noen bestemt struktur, og den finnes bare her og nå som en slags helhetsfølelse av å være til. Videre hevder han at jeg'et representerer den impulsive tendensen i selvet, mens meg'et representerer objektfasen som jeg'et møtes av og som et hvert jeg går opp i. Mine reaksjoner går altså over i meg'et, og inngår som en del av kunnskapen og meg selv. Mead (1974:174) understreker at rasjonell handling forutsetter at mennesket kan bli et objekt for seg selv. Det vil si at personen trer inn i sin egen opplevelsesfære på linje med andre objekter.

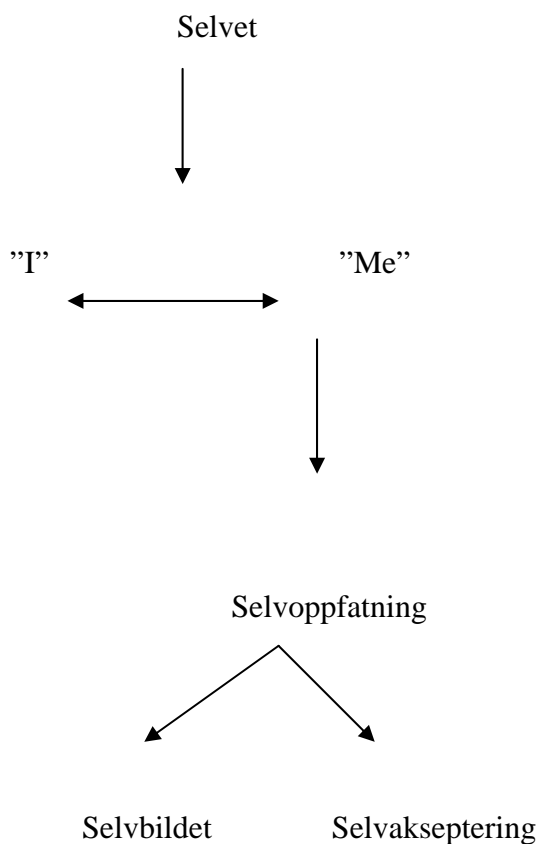
Mead (1974) søker å forklare selvet som et resultat av en naturlig prosess. Selvet er ikke medfødt og eksisterer ikke som en enhet i organismen fra fødselen av, men utvikles gjennom sosial interaksjon. Sjelelige fenomen som bevissthet og et selv er sosiale produkter, produkter som oppstår gjennom en sosial samspillsprosess. Bevissthet og et selv utgjør ikke en forutsetning for interaksjon eller et menneskelig samfunn. Sosial interaksjon er derimot å forstå som en forutsetning for utvikling av bevissthet og et selv.

Den sentrale tesen hos Mead og symbolsk interaksjonisme er altså at andres oppfatning av oss selv og andres handlinger overfor oss selv, er grunnlaget for vår egen oppfatning av oss selv. (Det vil ikke si andres oppfatninger og handlinger i seg selv, men slik vi oppfatter disse). Min bedømming av meg selv er i en forstand alltid andres bedømming av meg selv. Når vi ser oss selv gjør vi det gjennom andre (Berg m.fl. 1975:59). Selvet og vår selvoppfatning oppstår ut i fra dette gjennom sosial interaksjon. Vi kan ikke forestille oss et selv eller en selvoppfatning hos et individ som er vokst opp i en total isolasjon fra andre mennesker.

Kuhn og Mc Partland (1978:83) ser på selvet som et objekt. De forklarer at objekter ikke har en iboende og fast mening, men får mening gjennom sosial interaksjon. Barnet adopteres inn i en sammenheng hvor de fleste objekter er definert på forhånd. Barnet må tilegne seg disse definisjonene og senere selv gjennom sin handling bekrefte disse. Dette bidrar til forandringer i definisjonene eller det skapes nye. Den mening som objektene har for oss fremgår av vår handling i møte med dem. Dette gjelder også barnet selv som objekt, hvor barnet får mening gjennom

andres handling mot det selv. Gjennom å observere andres handling overfor en selv, etablerer barnet en oppfatning av seg selv.

Skaalvik & Skaalvik (1988:15) forklarer at selvoppfatningen både har en beskrivende og en vurderende dimensjon. Den beskrivende funksjonen blir ofte referert til ved begrepet selvbilde, mens begrepene selvaktelse eller selvutvurdering viser til den vurderende dimensjonen ved selvoppfatningen. Dette innebærer at mennesket kan beskrive seg selv slik det faktisk er, men det vil også knytte verdi til ulike forhold ved seg selv. Den verdi en knytter til forskjellige karakteristika ved seg selv kan være ulik for ulike personer og i ulike kulturer. Det er med andre ord ikke nødvendigvis de faktiske forhold ved et menneske som avgjør om det har en positiv selvoppfatning, men den verdien det tillegger disse forholdene. I denne oppgaven oppfattes derfor begrepet selvoppfatning som en del av selvbegrepet, mens begrepene selvbilde og selvakseptering betegner to dimensjoner ved selvoppfatningen. Slik jeg ser det, kan dette illustreres på følgende måte:

Figur 1. *Selvbegrepets fire nivåer.*

Øverst finner vi begrepet selvet som refererer til individets totale selvstruktur. Selvoppfatningen forstås som den delen av selvet som persiperer selvet som objekt, og knytter verdi til det persiperte. Den verdien som knyttes til det persiperte selvet oppfattes som den verdsettende dimensjonen ved selvoppfatningen og betegnes med begrepet selvaksepteringen, mens begrepet selvbildet betegner den beskrivende dimensjonen ved selvoppfatningen. I denne oppgaven rettes fokus mot det midterste nivået - selvoppfatningen, og det skilles ikke eksplisitt mellom den beskrivende og den vurderende delen av denne. Når selvoppfatningen på denne måten oppfattes som en del av selvet, blir selvutvikling og utviklingen av selvoppfatningen uløselig knyttet til hverandre.

2.1.2. Identitet – en begrepsavklaring

Ovenfor har jeg argumentert for at selvet kan sees på som et overordnet begrep for selvoppfatningsbegrepet. Selv om identitet til dels brukes synonymt med selvet/selvoppfatning, er det mest vanlig å skille mellom disse.

Stone (1977:93) sier at nesten alle forfattere som bruker identitetsbegrepet forutsetter at det innebærer en etablering av hva og hvor personen er, uttrykt i sosiale termer. Videre hevder han at identitet ikke kan oppfattes som et substitutt begrep for selvet. Derimot brukes ofte begrepet identitet til å beskrive en person i forhold til et sosialt miljø; f eks en persons posisjon i miljøet. Når en person har en identitet er han situert, det vil si at personen har tatt form som et sosialt objekt gjennom erkjennelse av hans deltakelse eller medlemskap i sosiale relasjoner. En persons identitet er etablert når andre personer plasserer personen som et sosialt objekt i samme identitetskategori som han selv plasserer seg. Denne etableringen av en identitet skjer gjennom to prosesser. På den ene siden er det å situere personen som et sosialt objekt det å bringe han sammen med andre objekter som er lignende situert. På den annen side er det samtidig å skille han fra andre objekter. "Identity is intrinsically associated with all the joinings and departures of social life. To have an identity is to join with some and depart from others, to enter and leave social relations at once" (Stone 1977:94).

Begrepet identitet knyttes ofte opp mot E.H. Eriksons teori om personlighetsutvikling. I sine empiriske undersøkelser legger han vekt på å tolke det ubevisste slik det manifesteres i naturlige omgivelser, i lek og kommunikasjon. Han antar at mennesket er et sosialt vesen, og at utviklingen er forutbestemt av den beredskap mennesket har for å samhandle. Barnets utvikling av identitet er

betinget både av en biologisk vekst og et sosialt samspill (Erikson 1968:70). Dette kan sammenlignes med Mead (1974) sin forklaring av subjektet og objektet. Erikson (1968:204) kaller disse fasene for "ego-identitet" og "selv-identitet". Et barn som adopteres vil naturlig nok fortsette sin biologiske utvikling, men det sosiale spillet med omgivelsene endres. Erikson (2000:241) skiller mellom ulike faser i barnets utvikling. Hver fase i barnets utvikling er karakterisert ved spesielle utfordringer (følelsesmessige kriser) som må løses i samspill med omgivelsene. Barnets vekst gjennom de ulike livsfasenes spesielle utfordringer kan forstås som en kontinuerlig identitetsutvikling.

Erikson (1968) er mer opptatt av indre psykologiske prosesser enn Stone (1977) er. Stone (1977) bruker begrepet identitet til å beskrive en person i forhold til et sosialt miljø. Jeg oppfatter at hans tolkning av identitetsbegrepet langt på vei samsvarer med det Mead (1974) har sagt om meg'et. Dermed kan Stone sin beskrivelse av identitet sees på som en parallell til selvoppfatningsbegrepet slik jeg har beskrevet det i figur 1. I denne oppgaven skilles det mellom begrepene identitet og selvoppfatning. Slik jeg tolker de presenterte definisjonene av begrepene, inkluderer selvoppfatning tydeligere den vurderende delen, det vil si hvordan individet oppfatter seg selv. Identitet vektlegger mer spørsmålet om hvem man identifiserer seg med, og hvilken kategori man hører til. Identitet har med andre ord mer med egen posisjon å gjøre, mens selvoppfatningen sier noe om hvordan man ser på seg selv som person.

Sterke teoretiske tradisjoner innen adopsjonsforskning ser identitetsspørsmålet som sentralt for å forstå tilpasning, integrasjon, modning og livskvalitet (jfr f eks Dalen & Sætersdal 1992 og Brodzinski 1992). Selv om de generelle teoriene om selvoppfatning og identitet slik de er presentert i så langt i oppgaven, oppfattes som relevant for å kaste lys over problemstillingen, kan det antas at disse ikke er tilstrekkelig for å få en fullstendig forståelse av de utenlandsadoptertes situasjon. Er det slik at adopterte fra utlandet har andre forhold som de er bevisst på eller som virker inn i tillegg?

2.1.3. Etnisk identitet

Med tanke på de utenlandsadoptertes utseende og det faktum at de ofte blir offer for rasistiske holdninger, er det naturlig å anvende begrepet etnisk identitet som en av tilnærmingene i denne hovedoppgaven. I likhet med selvoppfatningsbegrepet finnes det i litteraturen forskjellige tilnærminger til begrepet etnisitet. Dalen og Sætersdal (1992:219) forklarer at etnisk identitet

relatert til utenlandsadopterte barn i Norge, er et svært komplisert og sammensatt begrep. Mye av adopsjonslitteraturen som omhandler spørsmålet om etnisk identitet er basert på svarte barn som er blitt adoptert inn i hvite familier i land som USA og England. Spørsmålene som diskuteres i denne litteraturen er ofte relatert til rasebegrepet. Kunnskap fra denne forskningen kan ikke overføres direkte til norske forhold for å gi forståelse av de utenlandsadoptertes situasjon i Norge. For å klargjøre begrepets ulike aspekter ut i fra norske forhold har Dalen og Sætersdal (1992:19) inndelt begrepet etnisk identitet i tre kategorier:

1. Forhold som har med etniske markører, dvs utseende, å gjøre.
2. Forhold som har med følelse av tilhørighet til kulturbakgrunn å gjøre.
3. Forhold som har med holdninger til innvandrere og flyktninger å gjøre.

Utseende er den etniske markøren som fra første stund skiller adoptivbarn fra deres egen familie, og som senere plasserer dem i kategorien ”fremmede” – som innvandrer eller utlending. Foreldre, søsken og andre familiemedlemmer representerer den kulturelle konteksten som blir barnets etniske ”briller” å se verden igjennom. Medlemmer av den kulturelle konteksten fungerer således som barnets etniske rollemodeller. Utviklingen av etnisk tilhørighet skjer også gjennom interaksjon med medlemmer av samfunnet forøvrig. En positiv identitetsutvikling er avhengig av at mennesker opplever samsvar mellom den etniske gruppen en selv identifiserer seg med, og den etniske gruppen andre identifiserer en som medlem av. Det motsatte vil kunne føre til at mennesket opplever krise og identitetsforvirring.

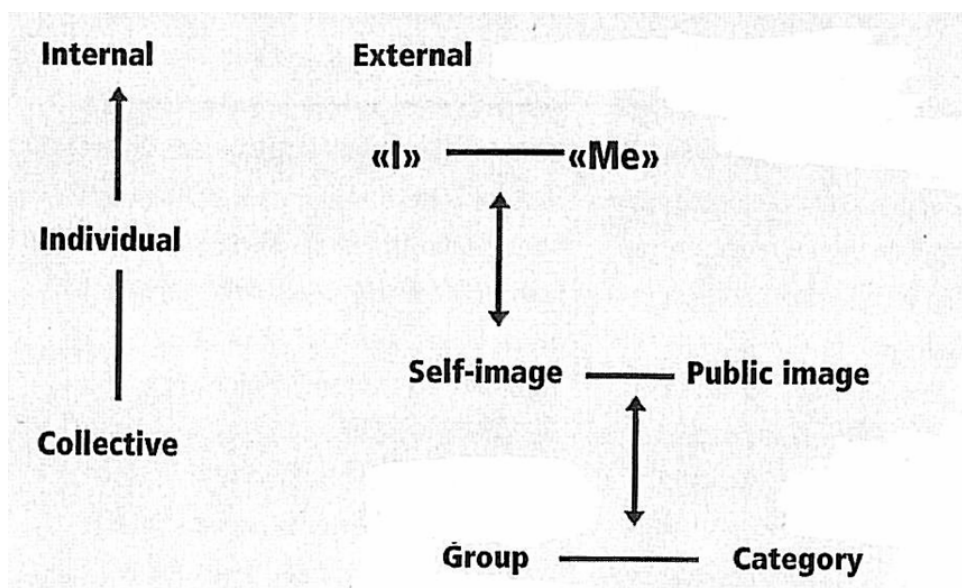
Ut i fra definisjonen til Dalen & Sætersdal (1992:19) kan det antas at det er ekstra vanskelig for utenlandsadopterte å utvikle en positiv identitetsfølelse. De utenlandsadopterte kan ha en form for tilhørighet i en fremmedkulturell etnisk gruppe samtidig som de lever innenfor et majoritetssamfunn. Spesielt vanskelig regner man at en positiv etnisk identitetsdannelse vil være på bakgrunn av den negative informasjonen synlige minoriteter ofte mottar fra majoritetsmedlemmer.

I USA og England har noen av argumentene mot adopsjon over rasegrenser, vært at svarte barn i hvite familier uunngåelig vil sosialiseres som hvite. Small (1984) mener at svarte barn i hvite familier vil utvikle det han kaller en ”hvit maske”. Med dette menes at de oppfører seg sosialt og språklig som hvite og overtar det hvite samfunnets ofte negative vurdering av mennesker med lignende etnisk og kulturell bakgrunn som seg selv. De adopterte vil dermed ikke lære seg de mestringsstrategiene som er nødvendige for å håndtere det hvite samfunnets reaksjoner på deres

rasebakgrunn. I en amerikansk undersøkelse fant Mc Roy (1981) at selv om de svarte adopterte i hvite familier følte seg akseptert og oppfattet som kulturelt forskjellig og bedre enn andre svarte ungdommer, følte de seg annerledes. Ønsket om å være som de andre og akseptert i omgangskretsen ble forstyrret av opplagte forskjeller i utseende. For å minimalisere følelsen av annerledeshet, måtte den adopterte fornekte eller nedvurdere betydningen av sin raseidentitet eller vektlegge likhetene mellom seg og de hvite omgivelsene. Small (1984) hevder at jo mer den adoptertes svarte del utgjør en trussel for den adoptertes situasjon og status i det hvite samfunnet, desto mer hjelpeløs vil den adopterte føle seg. Dette vil igjen øke behovet for å kunne identifisere seg med adoptivforeldrene og det hvite samfunnet. De utenlandsadopterte kan derfor ende opp med å utvikle negative oppfatninger om de svarte. Dette sammenligner han med det psykoanalysen kaller "identifikasjon med aggressoren", som er en måte å håndtere hjelpeløshet på. For at den unge skal unngå å komme i en slik situasjon, mener Small det er nødvendig at de adopterte aksepterer og integrerer sin svarte del.

2.1.4. Jenkins sin beskrivelse av etnisk identitet

Jenkins (1994) har utarbeidet en modell som klargjør forholdet mellom begrepene selvet, selvoppfatning og identitet. Modellen beskriver identitetsstudienes store spennvidde, der fokus kan plasseres innenfor to hovedakser: individuell - kollektiv, og intern – ekstern. Han betrakter etnisk identitet som en variant eller del av *sosial identitet* og mener at den bør forstås innenfor en generell modell.

Figur 2. *Forms and processes of social identity (Jenkins 1994:203)*

Jenkins modell er, som figuren viser, mest utviklet på den eksterne siden. Han argumenterer for at ulike teoretikere oppfatter identitet forskjellig. Noen er mer opptatt av det indre, mens andre retter fokus mot individets samspill med andre. Jenkins er mer opptatt av sosial identitet og hvordan denne dannes i samspill med omgivelsene, enn hvordan jeg'et og den personlige identiteten utvikles gjennom indre psykologiske prosesser.

Ut i fra modellen til Jenkins (1994) og Mead (1974) kan "I" tolkes som en indre psykologisk prosess som det er vanskelig å beskrive. Det er en helhetsfølelse som bare finnes her og nå. Mens "Me" kan defineres som individets selvoppfatning – slik individet ser seg selv gjennom den generaliserte andre. Begrepet selvoppfatning kan derfor betegnes som en *bevisst* kognitiv prosess. Selvoppfatningen er individets oppfatning og vurdering av seg selv, og den blir formet av erfaringer med miljøet og signifikante andre. Jenkins bruker riktig nok ikke begrepet selvoppfatning, men "self-image" i sin modell. Men med utgangspunkt i figur nr 1 tidligere i kapitlet om selvet, kan self-image og public-image sammenlignes med begrepene selvbilde og selvakseptering.

Tidligere forskning på adopsjon har ofte tatt utgangspunkt i den 'internale' siden hos Jenkins, det vil si indre psykologiske prosesser, som f eks at den adopterte legger stor vekt på selve adopsjonsforholdet. Hvilken arv fører den adopterte videre? Hvorfor ble hun adoptert bort? Kunne foreldrene ha beholdt den adopterte? Den som er adoptert, må akseptere et genetisk og historisk tomrom samt en ubeskrevet fortid. Brodzinsky (1992) betegner dette som den adoptertes tap. Den adopterte vil føle et ubestemmelig savn, fordi hun sørger over tapet av de biologiske foreldrene. Brodzinsky mener at mye av det som har blitt beskrevet som patologisk ved den adoptertes adferd, ikke er stort annet enn en ikke erkjent manifestasjon av den tilpassningsfremmende sorgprosess. Videre sier han at den adopterte som regel opplever tapet i forbindelse med sin søken etter selvet.

Med utgangspunkt i hvordan Dalen og Sætersdal (1992) definerer etnisk identitet, Jenkins (1994) sin modell og det Harter (1998) betegner som en økt interesse for klassiske teorier om selvoppfatningen, finner jeg det mest hensiktsmessig å konsentrere oppgaven min rundt begrepene selvoppfatning og etnisk identitet. Jeg kommer ikke til å legge eksplisitt vekt på Eriksons identitetsteori. Hans teori er imidlertid grunnlag for mye forskning og kommer derfor til å berøres mer implisitt.

Målet med denne oppgaven er å se på hvilke faktorer som kan være av betydning for utviklingen av selvoppfatningen hos adopterte fra utlandet. Er det slik at etnisk identitet er et mer relevant og betydningsfullt tema for disse enn for andre nordmenn? Jenkins (1994) argumenterer for at etnisk identitet må betraktes innenfor en generell teori om sosial identitet. Med denne modellen som bakteppe for den teoretiske presentasjonen i denne oppgaven, vil jeg blant annet forsøke å kartlegge om de utenlandsadopterte vektlegger sin etnisitet, eller om det er andre faktorer som er mer betydningsfulle for hvordan de ser på seg selv.

2.2. Selvoppfatningens komponenter

Ovenfor har jeg redegjort for hvordan begrepene selvoppfatning og etnisk identitet blir definert i denne oppgaven. I fortsettelsen av dette kapitlet vil jeg gå grundigere inn på hvordan ulike teoretikere bruker disse begrepene.

Den teoretiske diskusjonen ovenfor tok utgangspunkt i det Jenkins (1994) forklarte som det mest individuelle nivået; jeg'et og meg'et. I denne delen av oppgaven vil jeg gå over til å diskutere det neste nivået i modellen, hvor Jenkins plasserte begrepene self-image og public image. Med utgangspunkt i redegjørelsen ovenfor og figur 1, kan self-image og public image sammenlignes med begrepet selvoppfatning.

2.2.1. Den fysiske, den sosiale og den psykiske komponenten

En vanlig måte å inndele selvoppfatningen på er å skille den i tre ulike komponenter. Disse tre hovedkategoriene er henholdsvis den fysiske, den sosiale og den psykiske (bl.a. James 1890). Disse begrepene gis noe forskjellig innhold av ulike forfattere. Harter (1998:554) skriver at James (1890, 1982) har vært en stor bidragsyter til diskusjonen rundt selvet. James deler meg'et inn i: "the material self, the social self and the spiritual self." Han forklarer det fysiske selvet som det kroppslige selvet, og at det sosiale selvet består av karakteristikk gjenkjent av andre. Gitt det store potensialet av andres mening om en selv konkluderte James med at "a man has as many social selves as there are individuals who recognize him and carry an image of him in their mind" (sitert fra Harter 1998:554). Det psykiske selvet anså James som et mer varig aspekt ved selvet. Det besto av individets tanker, disposisjoner, moralske dømmekraft osv. James strukturerte meg'et hierarkisk. På bunnen av hierarkiet plasserte han det materielle selvet. Med en begrunnelse om at

vi bryr oss mer om menneskelige bånd og honnør blant andre enn vår kropp og helse, valgte han den sosiale selvoppfatningen på neste trinn. På toppen av hierarkiet plasserte James det åndelige selvet.

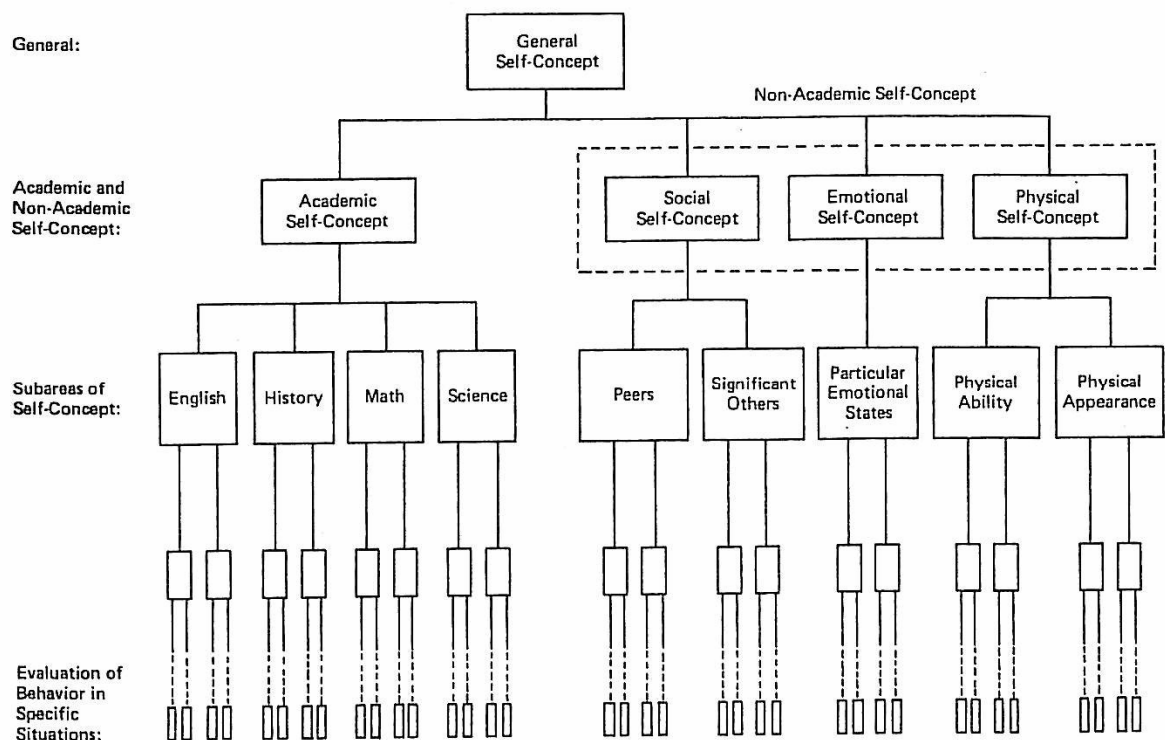
Flere forfattere mener at den fysiske selvoppfatningen eller kroppsoppfatningen er selvets grunnleggende kjerne (bl.a. Zurchers 1977). Kroppsoppfatningen og opplevelser knyttet til kroppen, anses som å ha en sentral betydning for utviklingen av selvet. Zurchers (1977) antar at den fysiske selvoppfatningen er mest dominerende hos barn, og den sosiale og psykiske hos voksne.

Symbolsk interaksjonisme legger mest vekt på at grunnlaget for utviklingen av selvet ligger i hvordan sosial interaksjon med andre er med på å forme selvet. "For Cooley (1902), Mead (1925,1934) and Baldwin (1895, 1906) the self is viewed as a social construction, crafted through linguistic exchanges (symbolic interactions) with others" (Harter 1998:555).

2.2.2. En hierarkisk modell for selvoppfatningen

Harter (1998:577) peker på at James sitt skille mellom det materielle, det sosiale og det psykiske selvet, ble utgangspunktet for en multidimensjonal modell for selvet. I en kjent artikkel fra 1976 presenterer Shavelson, Hubner og Stanton en multidimensjonal modell for selvoppfatning (self concept). De viser til at selvoppfatningen kan sees på som: "structure of self-concept may be hierarchical on a dimension of generality". I denne modellen har Shavelson m.fl. (1976) tatt utgangspunkt i de tre komponentene som jeg har vist til ovenfor. Disse har de kalt ikke-akademisk selvoppfatning ("Non-Academic Self-Concept"). I tillegg har de tatt med en fjerde komponent som de kaller akademisk selvoppfatning ("Academic Self-Concept"). De skiller med andre ord mellom akademisk og ikke-akademisk selvoppfatning.

Videre gir de en vid definisjon av selvoppfatningen: "Self-concept is a person`s perception of himself (Shavelson m.fl. 1976:411.)". Dette er den generelle selvoppfatningen, som Shavelson m.fl plasserer på toppen av hierarkiet. På nivået under plasserer de akademisk og ikke akademisk selvoppfatning. Dette er selvoppfatningen på spesifikke områder.

Figur 3. En hierarkisk modell for selvoppfatningen (Shavelson m.fl. 1976:413)

Den generelle selvoppfatningen oppfattes av Shavelson m.fl. som summen av selvoppfatningene på de ulike områdene. Ikke alle områdene er like viktige for personen og de har ulik innvirkning på den generelle selvoppfatningen. Selvoppfatningen på de spesifikke områdene anses som mulig å endre. En person må gjøre mange spesifikke erfaringer som ikke lar seg forene med den generelle selvoppfatningen, for at denne skal kunne endres.

Shavelson m.fl. (1976) viser til at selvoppfatningen har en evaluerende karakter. Evalueringen kan skje ut fra absolutte eller relative standarder. Absolutte standarder kan være personens idealer på ulike områder, mens relative standarder er normer som presenteres av mennesker i det miljøet der en ferdes. Ungdoms evaluering av seg selv vil ofte skje ut i fra venners vurderinger av hva som er bra, det vil si med bakgrunn i relative standarder. Graden av selvakseptering vil være avhengig av forholdet mellom den faktiske selvoppfatningen og den vurderingsstandarden som brukes av det enkelte individ.

Rosenberg (1965:5) definerer begrepet selvoppfatning som vår holdning til oss selv. Med begrepet holdning menes i denne sammenhengen ulike forhold som er knyttet til oss selv som objekter. Denne definisjonen retter fokus mot at det er knyttet verdier til selvoppfatningen. Senere presenterer Rosenberg (1979) en ny definisjon av begrepet, og denne er mer i tråd med Shavelson

m.fl. (1976) sin forståelse av begrepet. Rosenberg (1965:9) sier at alle mennesker er motivert for å ha en positiv selvoppfatning. Likevel er det ikke alle som har det, og årsaken til dette kan være å finne i de sosiale prosessene som bidrar til å forme selvoppfatningen. En positiv selvoppfatning forutsetter ikke nødvendigvis at en er et evnerikt eller godt menneske. Et menneske kan oppfatte seg selv som veldig flink på ett eller flere områder, men likevel ikke som flink nok. Individene vurderer seg selv ut i fra egne standarder. Dersom disse er høye, kan gode prestasjoner være fullt forenlig med en negativ selvoppfatning. En positiv selvoppfatning innebærer at en ser på seg selv som god nok. Rosenberg (1965:31) bruker begrepet selvakseptering om dette (jfr. Figur 1, side 13). En forutsetning for selvakseptering er at en setter realistiske standarder for seg selv. Dette vil innebære at individet klarer å skille mellom hva hun skulle ønske at hun kan klare og oppnå, og hva som er realistisk (jfr. avsnitt 2.2.3).

2.2.3. Den faktiske, den ideelle og den sosiale selvoppfatningen

En annen måte å inndele selvoppfatningen på, er å kategorisere den i den faktiske, den ideelle og den sosiale eller den presenterte selvoppfatningen. Harter (1998:574) sier at disse begrepene ble anerkjent i klinisk litteratur gjennom arbeidet til Rogers og hans kollegaer.

Etter Rogers' mening har forskjellen mellom det faktiske og det ideelle selvet hos voksne, stor betydning for hvordan de har tilpasset seg i samfunnet. Rosenberg (1979) bruker ikke begrepet selvoppfatning, men han snakker om "the self concept". Han sier: "The totality of the individual's thoughts and feelings having reference to himself as an object" (Rosenberg 1979:7). Dette kan sees på som parallelt med begrepet generell selvoppfatning hos Shavelson m.fl. (1976). Rosenberg sier videre at disse tankene og følelsene omfatter både individets *faktiske oppfatning* av seg selv, hvordan det *ønsker å se seg selv* og hvordan det *presenterer seg selv* for andre.

Den faktiske selvoppfatningen

Den faktiske selvoppfatningen omfatter det en person faktisk ser når han retter blikket mot seg selv. Rosenberg (1979:9) skiller mellom fire forhold ved den faktiske selvoppfatningen. Det første han peker på er det han kaller *selvoppfatningens innhold*, som omfatter personens fysiske karakteristika, disposisjoner og sosial identitet. De fysiske karakteristika betegner slike objektive forhold som høyde, vekt osv. En persons disposisjoner omfatter holdninger, evner, verdier, vaner m.m. Disse er mer abstrakte sider ved selvoppfatningen, og ens egen og andres oppfatning av disse kan være ulike. Den sosiale identiteten er knyttet til slike forhold som kjønn, nasjonalitet, alder, religion, m.m. Straks et barn er født, plasseres det i båser etter slike dimensjoner. Det blir

gitt en sosial status. Dette bidrar til å forme individets oppfatning av seg selv. Den sosiale identiteten er også knyttet til en sosial vurdering av personens adferd.

På bakgrunn av ulike sosiale kjennetegn og ulik atferd, kategoriseres mennesker som ulike sosiale typer. En blir kategorisert av andre, og en kategoriserer seg selv. Individene vil ofte vurdere og verdsetter seg selv ut i fra de standarder som er gjeldende i omgivelsene.

I følge Rosenberg (1979:18) er *selvoppfatningens struktur* et uttrykk for relasjonene mellom de ulike komponentene i selvoppfatningen. Selvoppfatningen kan oppfattes som en struktur av holdninger overfor seg selv der noen elementer har en mer sentral plassering enn andre (jmf Shavelson m.fl.)

Rosenberg (1979) forklarer videre at selvoppfatningens ulike deler og dens struktur kan beskrives i ulike *dimensjoner*. Han karakteriserer selvoppfatningen ved å vise til at holdningene vi har til oss selv, varierer langs ulike dimensjoner. Vi kan få et godt bilde av et individs selvoppfatning ved å vurdere det i forhold til disse dimensjonene som er felles for holdninger overfor alle slags fenomener.

Det siste Rosenberg (1979) peker på i denne sammenhengen, er at grensene for selvoppfatningen er ikke sammenfallende med de fysiske grensene for individets kropp, men omfatter mer enn det fysiske selvet. Dette kaller Rosenberg (1979:34) for *egoutvidelser*, og han mener at disse er en del av selvoppfatningen. Egoutvidelsene kjennetegnes ved at de kan vekke følelser av stolthet og skam. Slike følelser vekkes ikke overfor mennesker som ikke er en del av vår egoutvidelse.

Den ideelle selvoppfatningen

Den ideelle selvoppfatningen anvendes som term for individets idealbilde og hvordan vi ønsker å se oss selv. Rosenberg (1979) skiller mellom tre aspekter; den idealiserte selvoppfatningen, den forpliktende selvoppfatningen og den moralske selvoppfatningen.

Rosenberg (1979) viser til at *den idealiserte selvoppfatningen* omfatter våre drømmebilder av hvordan ønsker å fremstå. Vanligvis kan både voksne og barn skille mellom det de ønsker å være, og det de er i virkeligheten. Men en kan ha for høye krav til seg selv på ett eller flere områder uten å være klar over det selv. En slik tilstand fører til at individet føler stress, og er meget sårbart for kritikk.

I motsetning til den idealiserte selvoppfatningen er *den forpliktende selvoppfatningen* et oppnåelig ideal. Den er imidlertid også et innbilt selvbylde. Dersom vi bare skulle vurdere oss selv med bakgrunn i den idealiserte selvoppfatningen, ville de fleste av oss neppe hatt en særlig positiv selvoppfatning. Den forpliktende selvoppfatningen fungerer som en slags akseptabel evalueringsstandard. Den kan motivere oss til å forsøke å nå nye mål i forhold til hvem vi ønsker å være og hvordan vi oppfatter oss selv. Rosenberg (1979:41) sier at vi har med psykopatologi å gjøre dersom et individ ikke klarer å skille mellom disse to. I tillegg til at mennesket ikke bare har ønsker for hvordan vi ønsker å være, har vi også oppfatninger om hvordan vi burde være. *Den moralske selvoppfatningen* representerer det sett av moralske standarder som vi vurderer oss selv i forhold til.

Den presenterte selvoppfatningen

Den presenterte selvoppfatningen betegnes av Rosenberg (1979) som den atferden vi viser, for å formidle til andre hva slags type menneske vi ønsker å bli oppfattet som. Den kan være mer eller mindre identisk med den reelle selvoppfatningen, og den kan være ulik i ulike situasjoner ovenfor ulike mennesker. Rosenberg nevner tre motiver som kan ligge til grunn for den måten vi presenterer oss selv på. Den kan for det første være et middel for å nå et mål. For det andre kan den presenterte selvoppfatningen være et middel til å bevare eller forsterke den reelle selvoppfatningen. Den måten vi presenterer oss på kan også være motivert ut i fra et ønske om å vise konformitet i forhold til gjeldende normer.

2.3. Utvikling og påvirkning av selvoppfatning i en sosialpsykologisk forståelsesramme

Ved hjelp av bl.a. modellen til Shavelson, har jeg pekt på at selvoppfatningen i denne oppgaven forstås som et produkt av individets sosiale relasjoner i sitt miljø. Symbolsk interaksjonisme er en retning som beskriver disse sosiale relasjonene, jeg vil derfor i denne delen av oppgaven gjøre rede for deres syn på hvordan selvoppfatningen oppstår og utvikler seg.

2.3.1. Symbolsk interaksjonisme som perspektiv

Symbolsk interaksjonisme er ikke en enhetlig orientering. G. H. Mead (1863-1931) er blant de viktigste eksponentene. Senere teoretikere innen dette feltet bygger ofte på hans tanker omkring retningen. Symbolsk interaksjonisme er en retning som oppfatter selvoppfatningen som et produkt

av menneskets sosiale relasjoner med andre. Vår selvoppfatning påvirkes gjennom de erfaringer vi gjør. Vi observerer oss ikke selv direkte, det er andres reaksjon på oss selv vi observerer (Blumer 1969:78). Menneskets respons er derfor ikke en direkte reaksjon på andres handlinger, men er basert på den mening som tillegges andres handlinger. Menneskelig interaksjon formidles dermed gjennom bruk av symboler, ved tolking eller ved å søke og konstatere meningen med hverandres handlinger.

Det er en vanlig oppfatning at individets selvoppfatning stadig er i endring via interaksjon med andre mennesker, og at selvbevissthet er en forutsetning for at interaksjon skal kunne skje. Men Mead (1967:50) understreker betydningen av mellommenneskelig interaksjon ytterligere ved å si at interaksjon er en forutsetning for at mennesket skal kunne utvikle en bevissthet og et jeg: "Mind arises through communication by conversation of gestures in a social process or context of experience – not communication through mind". Selvoppfatningen dannes ved at vi registrerer andres reaksjoner på vår egen atferd og gjør disse reaksjonene til våre egne. Dette representerer en sosialisering- og internaliseringsprosess som hos Mead er uløselig knyttet til barnets utvikling av et bevisst selv. Han sier at: "It is by means of reflexiveness – the turning-back of the experience of the individual upon himself – that the whole social process is thus brought into the experience of the individuals involved in process, for the development of mind (Mead 1967:134)".

Selvoppfatningen er altså under stadig utvikling, og den er heller ikke tilstede fra fødselen av, men oppstår i en prosess av sosial erfaring og aktivitet. Meads (1974) forklaring på selvets utvikling hviler på to viktige forutsetninger; henholdsvis utvikling av evnen til å bruke og reagere på symboler og evne til rolletaking.

2.3.2. Utvikling av evnen til å bruke og å reagere på symboler

Mead (1967) skiller videre mellom to nivåer av sosial interaksjon blant mennesker, "konversasjon av gester" og bruk av "signifikante symboler". Begrepet gest står sentralt i Meads forklaring av hvordan interaksjon med andre mennesker bidrar til å skape et bevisst selv hos det enkelte individet. En gest kan forstås som en begynnende handling. Mead hevder at en gest har tendens til å fremkalle samme svar hos individet som hos den gesten er rettet mot. Spedbarnets gester er stort sett fysiske, men etter hvert som barnet utvikler språket, blir de verbale gestene stadig viktigere. Gester som har fått samme mening for ulike individer, kaller Mead for signifikante symboler.

Slike symboler er sentrale i all interaksjon. En slik felles forståelse setter partene i interaksjonen og i stand til å ta hverandres roller. Det kan skje en rolleoverføring.

Handling er kanskje det mest sentrale begrepet hos Mead. Handlingene har sitt utspring i menneskets ulike behov, og er formålsstyrt. Sosial handling forutsetter at partene forstår hverandre. Vi kan med andre ord si at sosial handling forutsetter rolleoverføring. Dette innebærer at en person som kommuniserer med en annen, kan se seg selv i den andres rolle, og på bakgrunn av dette tilpasse sin egen atferd til situasjonen.

2.3.3. Rolleoverføring

Rolletaking innebærer å kunne ta andres standpunkt eller perspektiv og se seg selv og verden fra dette perspektivet. Denne evnen til å ta andre roller er viktig for utviklingen av selvoppfatningen (Mead 1974:138). Når et barn leker alene, hender det ofte at det tar flere roller som de stadig går inn og ut av (de kan veksle mellom å være far og datter). Dette representerer en form for rolleoverføring. Mead mener at barnets selvbevissthet og identitet begynner å utvikle seg via denne typen lek. Personen opplever ikke seg selv direkte, men indirekte, fra standpunktet til spesielle andre personer i den samme sosiale gruppe, eller fra det generaliserte standpunkt til gruppen som helhet. Gjennom å ta andres roller, eller perspektiv, kan individet dra slutninger om seg selv. Det krever imidlertid at en har lært gruppens symboler og har internalisert gruppens definisjoner av ulike hendelser og objekter. Gjennom å ta andres roller samtidig som en deler de andres symboler og definisjoner, kan individet danne seg et bilde av seg selv. Individet er blitt et objekt for seg selv, et objekt med visse egenskaper og kvaliteter som har verdi. Hva slags objekt individet blir avhenger av hvordan denne rolletakingsprosessen forløper. En kan anta at denne rolletakingsprosessen kan være mer komplisert for de utenlandsadopterte enn andre fordi de skiller seg ut fra den gruppen tilhører.

Når identiteten er ferdig utviklet, sier Mead (1967) at barnet har fått et meg. Dette er individets bevisste og sosialt determinerte selv, og jeg vil med bakgrunn i figur 1 (side 13) kunne si at dette omfatter at barnet har utviklet en selvoppfatning. Via denne selvutviklingsprosessen generaliseres rolleoverføringen. Virkelig kommunikasjon forutsetter med andre ord at vi er i stand til å ta den andres rolle og å se oss selv utenfra slik at vi kan tilpasse vår egen atferd til situasjonen. Dette innebærer at vi må ha en bevissthet om oss selv og være i stand til å beskrive og vurdere oss selv

og vår atferd, det vil si ha en selvoppfatning. Kommunikasjon og selvoppfatning er uløselig knyttet til hverandre.

2.3.4. De generaliserte andre

Mead (1974:153) skiller mellom to stadier i selvutviklingen; lekestadiet og spillstadiet. Mens barn på lekestadiet bare er i stand til å se seg selv fra én posisjon eller rolle om gangen, blir barnet i spillstadiet i stand til å se seg selv fra flere posisjoner eller roller samtidig. Mead illustrerer dette ved å ta utgangspunkt i en person som spiller baseball. Hver av spillernes egne handlinger bestemmes av barnets antagelser om handlingene til de andre som er med i spillet. Hva barnet gjør, er kontrollert gjennom det at barnet samtidig er alle de andre på laget, i det minste i den grad disse andres roller berører barnets egen. Vi får således en "andre" som er en slags organisering av rollene eller holdningene til de som er involvert i den samme prosessen. Denne "andre" kaller Mead for den generaliserte andre. "This organized community or social group which is given the individual his unity of self may be called "the generalized other (Mead 1974:154)."

Via selvutviklingsprosessen generaliseres rolleoverføringen. Dette innebærer at mens barnet går inn og ut av roller som tilhører bestemte personer, kan den voksne i følge Mead føre en indre dialog med en generalisert annen. Denne kan oppfattes som en representant for samfunnet eller det som anses som allment.

2.3.5. Selvet som prosess

Mead angir ikke spesielle alderstrinn for selvets utvikling, men utviklingen av språket gjør det mulig gjennom rolle-leken å ta spesielle andres roller. Dette legger grunnlaget for en integrasjon av selvet på spill-stadiet, hvor personen erverver evnen til å betrakte seg selv fra standpunktet til den generaliserte andre. Gjennom denne utviklingsprosessen har individet fått en selvoppfatning, det er blitt et objekt for seg selv og kan handle overfor seg selv så vel som andre. Individet trer inn i sin egen opplevelsesfære som objekt for seg selv, individet har en selvbevissthet og kan reflektere over seg selv. Det er en sosial aktør som kan styre sine egne handlinger gjennom å ta gruppens eller samfunnets standpunkt både overfor seg selv og mot ulike aspekter ved det sosiale samspill. Samfunnet har så å si innplantet seg i individet – det er samfunnet i miniatyr.

Tidligere i dette kapitlet viste jeg til at selvet ikke bare er et objekt. Selvet kan, i følge Mead, være både et subjekt og et objekt, og det er å forstå som en prosess hvor det inngår en subjekt- og en objektfase. Denne distinksjonen mellom jeg'et og meg'et i selvet peker tilbake på et av hovedtrekkene i det symbolsk interaksjonistiske bilde av individ og samfunn: Menneskelig handling er ikke determinert. Handlingen bærer preg av nyhet så vel som rutine, innovasjon så vel som konformitet. Selv om den teoretiske diskusjonen i denne oppgaven for det meste dreier seg om mennesket som objekt, er det ikke riktig å beskrive selvet som sammensatt av bare meg'et. Det er å lage et bilde av et føyelig vesen som alltid oppfører seg i tråd med de sosiale forventningene, dets generaliserte andre. I denne oppgaven forstås imidlertid selvoppfatningen som et produkt av individets sosiale erfaringer i sitt miljø.

2.3.6. Sosial sammenligningsteori

I sosial sammenligningsteori vektlegges den direkte sammenligningen en person gjør av seg selv med andre. Sosial sammenligningsteori kan føres tilbake til en artikkel av Festinger (1954). Festinger (1954:117) hevder at: "There exists, in the human organism, a drive to evaluate his opinion and his abilities." Videre forklarer Festinger at vi har en tendens til å sammenligne oss mest med personer som ligner oss selv. Festinger sier også at det vil oppstå en tendens til at en endrer seg i retning av å bli mer lik sin evalueringsstandard.

Festinger (1954:120) mener at det er viktig at en har objektive kriterier som ikke har basis i et sosialt grunnlag når en skal vurdere sine meninger og evner. I mangel av slike objektive kriterier blir evalueringen gjort ut i fra subjektive grunnlag, altså ved å sammenligne oss med en vi vurderer som lik oss selv. Videre sier Festinger at subjektive evalueringer av meninger og evner ofte er ustabile. "The tendency to compare oneself with some other specific person decreases as the difference between his opinion or ability and one's own increases (Festinger 1954:120)."

Festinger (1954:130) hevder at konformitetspresset vil være sterkere jo sterkere individets tilknytning til gruppen er, og jo mer sentral den aktuelle egenskapen eller meningen er i gruppen. Konformitetspresset vil være sterkest dersom drivet mot å evaluere er sterkt og dersom den aktuelle egenskapen eller meningen anses som viktig for personen og gruppen.

2.3.7. Psykologisk generalitet

Drøftinga ovenfor viser at selvoppfatningen blir påvirket både av andres vurderinger, egne vurderinger, ut i fra internaliserte normer og sosial sammenligning. Men selvoppfatningen blir ikke påvirket like sterkt av alle oppfatninger vi har av oss selv. Rosenberg og Pearlin (1978) bruker betegnelsen psykologisk generalitet om det at noen erfaringsområder er særlig viktige for en person og derfor står i sentrum for denne personens oppmerksomhet.

Rosenberg (1965:339) uttrykker seg slik: "a man's global self-esteem is not based solely on his assessment of his constituent qualities; it is based on his self-assessments of qualities that count". Rosenberg (1965:247) gjennomførte en undersøkelse som støttet denne teorien. Han ba elever fra 'high-school' om å vurdere seg selv i forhold til seksten ulike egenskaper. I tillegg til å vurdere sin egen "verdi" på disse egenskapene, ble personene bedt om å angi hvor mye egenskapene betydde for dem. Rosenberg fant at selvoppfatningen var svakest for en person som oppga negative selvverdier på egenskaper som betydde mye for den aktuelle personen. En av egenskapene var for eksempel "å være en person som andre liker". Av de som vurderte seg selv som "dårlig likt", men som syntes at det var viktig å være "godt likt", fant Rosenberg lav selvoppfatning hos 50%. I motsetning til dette fant han lav selvoppfatning bare hos 19% av andre som vurderte seg selv som "dårlig likt", men som ikke syntes det var viktig å være "godt likt".

Dette resultat er i tråd med James (1890, referert fra Harter 1998:554) sin klassiske definisjon av selvoppfatningen som en persons suksess i forhold til sine aspirasjoner. Selvoppfatningen er et resultat av konkrete selvverdier (grad av suksess) i forhold til viktigheten av å gjøre det godt på området (aspirasjoner). Det vil derfor virke beskyttende på selvoppfatningen å tillegge et område hvor en lykkes dårlig, liten betydning.

2.3.8. Betydningen av kontekst

Den meningen et utsagn eller en hendelse har for en person, er avhengig av konteksten en person befinner seg i. En av grunnene til at holdninger og verdier i miljøet er viktig, ble påpekt i forbindelse med symbolsk interaksjonisme, ettersom de utgjør grunnlaget for andres vurdering av en person. En annen grunn er at viktige holdninger og verdier i miljøet blir overtatt av individet. Dette er et ledd i sosialiseringen. Hva som er psykologisk sentralt for en person, faller derfor ofte sammen med det som betraktes som viktig i personens miljø. Kontekstuelle forhold blir derfor

viktig fordi de påvirker hva som er psykologisk sentralt, noe som igjen er avgjørende for hvor stor betydning selvvurderinger på et bestemt område har for selvoppfatningen.

Det er ikke alltid mulig for et individ å forlate en gruppe selv om de meningene og egenskapene som er representert, avviker sterkt fra individets egne. Vi kan føle oss så sterkt knyttet til gruppen at vi velger å bli der likevel, eller vi kan være forhindret fra å forlate gruppen. Dersom våre egne egenskaper avviker fra gruppens egne på en måte som oppfattes som negativt, vil vi lett føle oss mislykket og utilpass. Vi oppfatter oss selv negativt – får en negativ selvoppfatning. De utenlandsadopterte skiller seg som oftest ut fra sitt miljø på grunn av sin bakgrunn og utseende. Rosenberg (1975) snakker i denne forbindelse om å befinne seg i et dissonant miljø. Han mener at miljøet i seg selv ikke er dissonant, men at det bare er dissonant for en bestemt person, dvs den personen som skiller seg ut fra miljøet. En kan skille seg ut fra miljøet på grunn av rase, religion, sosial klasse, prestasjoner, atferd, normer, verdier eller andre ulikheter i kulturell bakgrunn. Forskjellige typer av dissonant kontekst kan derfor oppstå, for eksempel identitetskontekst, som særlig angår rase og religion.

Hvilken betydning har et dissonant miljø for selvoppfatningen? Rosenberg (1975) fant i sin undersøkelse at det å befinne seg i et slikt miljø, vil ha negativ virkning selvoppfatningen. Han fant lavere selvoppfatning hos ungdommer i et dissonant miljø enn hos ungdommer i et konsonant miljø.

2.4. Diskusjon

I det foregående har det blitt presentert ulike definisjoner av begrepet selvoppfatning. Men de ulike definisjonene har også mye til felles. Alle teoretikerne oppfatter selvoppfatningen som en del av selvet, men det er bare Shavelson m.fl. (1976) som snakker eksplisitt om at begrepet selvoppfatning både kan brukes om spesifikke områder, og som en felles betegnelse for selvoppfatningen på ulike områder. Likevel er det ikke vanskelig å innlemme dette aspektet også i de andre definisjonene. Jeg oppfatter ikke de andre teoriene som motsetninger til det Shavelson m.fl. står for. De andre teoretikerne fokuserer på den generelle selvoppfatningen, mens selvoppfatning på mer spesifikke områder er ikke noe tema hos dem.

Med utgangspunkt i min problemstilling finner jeg oppdelingen til Shavelson m.fl. hensiktsmessig. Den retter fokus på hvilke faktorer som er av betydning for den generelle

selvoppfatningen. Det er særlig den ikke-akademiske selvoppfatningen som kan være interessant å belyse i denne oppgaven. Et av underområdene til den ikke-akademiske selvoppfatningen er den fysiske selvoppfatningen, som igjen har utseende som et av sine subområder. De utenlandsadopterte har som regel et annerledes utseende, noe man må anta har konsekvenser for selvoppfatningen. Videre har de utenlandsadopterte en visshet om, og kanskje også minner fra en livshistorie og en biologisk familie fra før adopsjonen, noe som kan ha betydning for den emosjonelle selvoppfatningen.

Sosial sammenligningsteori (se avsnitt 2.3.6) tar utgangspunkt i at puberteten innleder en periode med identitetsutprøving parallelt med veldig sterke gruppeidentiteter der det å ikke skille seg ut blir veldig viktig. Dette kan skape en konflikt hos den utenlandsadopterte og være med på å påvirke den sosiale selvoppfatningen.

Rosenberg (1979:9) definerte den faktiske selvoppfatningen til å omfatte det en person faktisk ser når han retter blikket mot seg selv. På bakgrunn av ulike sosiale kjennetegn og ulik atferd, kategoriseres mennesker som ulike sosiale typer. En blir kategorisert av andre, og en kategoriserer seg selv. Individene vil ofte vurdere og verdstette seg selv ut i fra de standarder som er gjeldende i omgivelsene. Det er derfor naturlig å tenke seg at den faktiske selvoppfatningen kan være en faktor med betydning for de utenlandsadopterte på grunn av at de har et annerledes utseende. De utenlandsadopterte kan også oppleve selvoppfatningen som truet dersom noen sier noe negativt om det å ha et utenlandsk utseende.

Astrid Trotzig har utgitt boken ” Blod är tjockare än vatten”, hvor hun beskriver hvordan det oppleves å bo i Sverige og være adoptert fra Korea. Hun setter ord på hva hun føler når noen snakker om asiater. ”*Jag har ingen humor beträffande skämt om adoptivbarn eller asiater. Jag tycker inte om fördomsfulla framställningar av asiater. Jag tycker inte om reklamfilmer med japaner. Publiken skrattar, men jag har ingen humor, blir illa berörd. Östasien är avlägset för svenskarna, även för mig, men jag kan inte skratta åt det, kan inte distansera mig från det, eftersom det trots allt är en del av mig (A. Trotzig 1996:69)*”. Rosenberg (1979:34) kalte disse følelsene for egoutvidelser. Disse kjennetegnes ved at de kan vekke følelser av stolthet og skam. Dette er følelser som retter seg mot vår selvoppfatning.

Rosenberg (1979) viser videre til at den ideelle selvoppfatningen anvendes som term for individets idealbilde, for hvordan vi ønsker å se oss selv. Dalen og Sætersdal (1992:225) viser i sin doktorgradsavhandling til uttalelser fra en av deres informanter som ønsker å være mer nordisk i

sitt utseende: ”Jeg skulle mange ganger ønske at jeg var lys. Det er mange gutter og jenter som syns at vi er pene, men det synes ikke jeg. Jeg skulle ønske at jeg hadde brunt hår, ikke svart. Jeg liker egentlig ikke vietnamesere, jeg (Pike 17 år).”

Rogers & Dymond (1954) hevder at forskjellen mellom det faktiske og det ideelle selvet blant voksne, har stor betydning for hvordan individet har tilpasset seg i samfunnet. Jeg antar at for de utenlandsadopterte kan det være en forskjell mellom den faktiske og den ideelle selvoppfatningen, fordi de ofte føler seg annerledes. Trotzig (1996) sier: ”Ibland önskar jag att jag var en ”riktig” invandrare. Att hela min familj var koreaner och vi hade invandrat från Sydkorea, av någon anledning, vilken som helst. Jag skulle ha en ”riktig” familj. Vi skulle ha ett annat land gemensamt. Med minnen och längtan. Vi skulle vara ett. Jag skulle likna mina föräldrar. Deras sätt att tala, vara eller röra sig, deras utseende, skulle också vara mitt. Eller: Jag kunde blivit adopterad av en koreansk familj, växt opp i tron att jag var ett biologisk barn, som man ska, borde och vill vara.”

Sætersdal og Dalen (1999:82) har skrevet boka ”Hvem er jeg?”, som bygger på deres doktorgradsavhandling fra 1992. I denne boka siterer de uttalelsene til en indisk jente: ”Det er litt tøysete egentlig. Hvorfor spør folk hvor jeg kommer fra egentlig? Jeg sier at jeg er norsk, men at jeg kommer fra India. Men jeg føler at, og det tror jeg andre adoptivbarn også har følt, at jeg ikke kan gå med klær som fører til at jeg kan bli forvekslet med en innvandrere. Det er veldig viktig for meg”. Den presenterte selvoppfatningen (Rosenberg 1979) kan være et middel for å nå et mål. I følge Dalen og Sætersdal (1992) kan det å være godt likt et mål for de utenlandsadopterte. For å oppnå dette kan de f eks fremstå som tøffe og sterke, eller de kan spille på sin annerledeshet, dersom det er positivt i det miljøet de vanker i. Den indiske piken fremhevet spesielt at hun ikke ville gå med klær som førte til at hun kunne bli forvekslet med innvandrere. Dalen og Sætersdal (1992) mener at det er her problemets kjerne ligger. Det er ikke utseende i seg selv som er problematisk, men det at utseende skiller dem fra familie, søsken, slekt og venner og plasserer dem sammen med innvandrere og flyktninggrupper de selv ikke identifiserer seg med, og som har lav status i det norske samfunnet. Utseendet blir den synlige markøren som stempler dem som ”annerledes” og ikke-norske.

Selv om de teoriene som jeg har presentert til nå oppfattes som relevant for å kaste lys over utviklingen av barns selvoppfatning generelt, trengs det flere tilnærminger for å få en fullstendig forståelse av de prosessene som kan være virksomme hos de utenlandsadopterte. Er det slik at adopterte fra utlandet har en annen utviklingsprosess enn norskfødte nordmenn? Hvilke faktorer er

av betydning? Rørbech (1989) sin undersøkelse om voksne, utenlandsadopterte barn i Danmark viser at ungdommer med store emosjonelle og sosiale problemer er mer opptatt med adopsjonsforholdet enn andre. Jeg vil derfor i neste avsnitt gå over til å se på faktorer som er mer spesifikt rettet mot det å være adoptert.

2. 5. Selvoppfatningsbegrepet vinklet ut i fra et adopsjonsperspektiv

2.5.1. Tidligere forskning på utenlandsadopterte

Shavelson m.fl. (1976) sin modell kan knyttes opp mot tidligere forskning på utenlandsadopterte. P.K. Botvars rapport fra 1999, om unge utenlandsadoptertes levekår og livskvalitet, inngikk i et større prosjekt om utenlandsadopsjon. Botvar (1999:77) konsentrerer seg om fire ulike domener som han antar er sentrale for ungdom – sosialt selvbilde, relasjonelt selvbilde, fysisk selvbilde og akademisk selvbilde, i tillegg til generelt eller globalt selvbilde. Botvars utvalgte domener samsvarer med det Shavelson m.fl. har kalt akademisk og ikke-akademisk selvoppfatning. I likhet med Shavelson m.fl. snakker Botvar (1999:76) om en generell, global eller samlet selvoppfatning, og at den konstrueres på bakgrunn av hvilke profiler en har på ulike livsarenaer. Undersøkelsen til Botvar (1999:78) viser at de utenlandsadopterte har den samme selvoppfatningsprofilen som norsk-født ungdom, men de utenlandsadopterte skårer høyere enn de norsk-fødte på alle underområdene. Botvar (1999) konkluderer imidlertid med at variasjonen innenfor gruppen adopterte er større enn blant norsk-fødte. Det er i den første gruppen flere som oppnår svært høy skåre, samtidig som det er et ikke ubetydelig mindretall som skårer svakt på indeksene. Botvar (1999:79) sier at denne variasjonen er et varsku om at alt ikke står like bra til som en kan få inntrykk av bare ved å betrakte gjennomsnittsverdier. I analysekapitlet blir Botvar sine funn grundigere gjennomgått og knyttet opp mot resultatene fra denne undersøkelsen.

Det å være adoptert, det å være født i et annet land og en annen kultur enn den en vokser opp i, kan tolkes som en berikelse, men det kan også føles som noe truende og skape usikkerhet. Selv om de fleste utenlandsadopterte er godt tilpasset det norske samfunnet og føler seg norske, vil mange i perioder være opptatt av fødelandet og av den biologiske familien. Derfor er spørsmålet om hvordan de utenlandsadopterte forholder seg til det etniske interessant å få belyst.

2.5.2. Ekstern kategorisering

Hittil i oppgaven har den teoretiske diskusjonen for det meste vært knyttet til det individuelle nivået til Jenkins (1994:203), hvor jeg har vist at selvoppfatningen kan oppstå som et resultat av sosial interaksjon. Jeg har tidligere vært inne på at individets selvoppfatning kan komme i konflikt med andres identifiseringer av individet. Dette kan også betraktes på et samfunnsmessig nivå. En av de viktigste årsakene til at etnisk identitet er et relevant og betydningsfullt tema for utenlandsadopterte, kan være det som Jenkins (1994) har kalt ekstern kategorisering. De utenlandsadopterte kan støte på motforestillinger på grunnlag av etniske markører som hudfarge, hår, ansiktstrekk og lignende. De kan bli offer for stereotype forventninger på grunn av deres utenlandske utseende. Utenlandsadopterte har derfor, i likhet med innvandrere og deres barn, et potensielt integrasjonsproblem. Dette kan igjen forårsake et identitetsproblem. Når vi ved hjelp av Jenkins sin modell flytter dette over på gruppenivå, kan vi få en konflikt mellom en selvtilskreven gruppeidentifikasjon og en ekstern kategorisering. Forskning på utenlandsadopsjon har måttet ta høyde for hvor sammensatt adopsjon fra utlandet er som fenomen. Både det å være adoptert, og det å være fra utlandet, innebærer hver for seg kompliserte forhold som har blitt studert innenfor atskilte forskningstradisjoner. Studier av utenlandsadopsjon har måttet kombinere forskningsinnsikt og begreper fra studier av ”usynlige” adopsjoner (innenfor samme etniske gruppe) og studier av migrant- og minoritetsgrupper. Den etniske komponenten er en kompliserende faktor, på samme måte som adopsjonskomponenten er det.

Økende konflikter mellom minoriteter og majoriteter i Norden har ført til at nordisk adopsjonsforskning etter hvert har rettet søkelyset på de adoptertes situasjon ut i fra et samfunnsmessig perspektiv. Dalen og Sætersdal (1992) har studert de utenlandsadoptertes situasjon i Norge. De har kombinert teoretiske elementer fra eriksoniansk identitetsteori (Erikson 1968), slik den har vært utviklet av Marcia (1987), med adopsjonsforskeren David Kirks (1964, 1981) teori om hvilken betydning det har at adoptivfamilien åpent aksepterer de forskjellene som adopsjonsforholdet innebærer.

2.5.3. David Kirks adopsjonsteori

Dalen og Sæterdal (1992:211) peker på at familiens holdning til adopsjon og evne til å snakke om dette, er en av grunnpilarene i den kanadiske forsker David Kirks adopsjonsteori. Hans utgangspunkt er at det finnes en generelt skeptisk holdning til adopsjon i samfunnet ved at

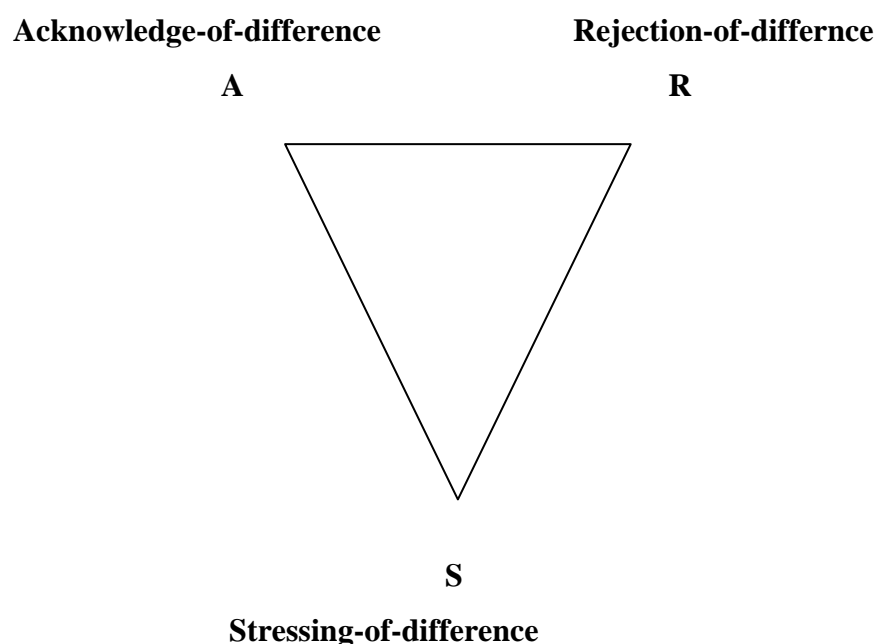
adopsjon blir betraktet som en ”nest-best” løsning. Dette nest-best inntrykket er basert på en sosial og psykologisk skepsis til adoptivforeldreskapet. Adoptivforeldre starter sitt foreldreskap med et rollehandikap på grunn av denne grunnholdningen og fordi det ikke finnes etablerte og anerkjente sosiale rollemønstre for adoptivforeldre. Kirk hevder at adoptivforeldrene har valget mellom to forskjellige foreldrestrategier. De kan enten erkjenne at deres foreldreskap er forskjellig fra et biologisk foreldreskap, eller fornekte at det eksisterer vesentlige forskjeller. Dalen og Sætersdal (1992:369) forklarer videre at Kirk kaller disse holdningene for ”acknowledgement-of-difference” og ”rejection-of-difference”. Han ser disse to mestringsstrategiene som to motpoler på en skala der den enkelte familie befinner seg et sted mellom disse to ytterpunktene. Kirk hevder at en åpen kommunikasjon om adopsjonsforholdet er selve grunnforutsetningen for psykologisk nærhet og ekthet i relasjonene mellom adoptivforeldre og barn og for en harmonisk personlighetsutvikling hos barnet.

Dalen & Sætersdal (1992:36) peker på at Kirks psykososiale teori om adopsjon har hatt stor innflytelse både på videre forskning og på adopsjonspraksis fra den ble publisert i 1964 og frem til i dag. Hovedtyngden av hans omfattende materiale ble innsamlet i 1950- og 60-årene, en tid med en helt annen innstilling til barn født utenfor ekteskap enn i dag. Selv om sosiale og økonomiske forhold har forandret seg sterkt siden den gang, har Kirks teorier likevel hatt stor innflytelse på adopsjonsforskningen fram til i dag. Forskere som har studert utenlandsadopsjon, har også brukt Kirks teori som utgangspunkt for sine studier.

2.5.3. En tre-dimensjonell modell

Dalen og Sætersdal (1992:249) kritiserer Kirks teori på flere punkter. De hevder at teorien tar for lite hensyn til barnets forskjellige utviklingsfaser og til familiens livssyklus. Videre fokuserer den lite på kulturelle, sosiale og politiske forskjeller mellom ulike land og kulturer. Kirk tok utgangspunkt i hvite middelklasseforeldre som adopterte barn med samme etniske bakgrunn, og generaliserte ut fra denne gruppen. Han var heller ikke opptatt av forhold innenfor familier som har adoptert barn med annen etnisk bakgrunn enn foreldrene. Kirks teori hviler på antagelsen om at det er mulig å hemmeligholde adopsjonsforholdet. Derfor blir hans modell ikke tilstrekkelig for å forstå de utenlandsadoptertes situasjon. De utenlandsadopterte er fra starten av en synlig minoritet innenfor egen familie og i et forholdsvis etnisk homogent samfunn som det norske. Hemmeligholdelse av adopsjonsforholdet ikke er mulig.

Dalen og Sætersdal (1992:249) fant Kirk sin modell for endimensjonal og statisk til å kunne beskrive de utenlandsadoptertes psykososiale situasjon, fordi den bare belyser den indre psykologiske situasjonen i selve kjernefamilien. Den er derfor lite egnet til å beskrive samfunnets reaksjon på den adoptertes etniske bakgrunn, og hvordan dette påvirker de adoptertes livssituasjon. De mener at Kirks modell bare blir meningsfull i relasjon til utenlandsadopterte hvis en legger til en tredje dimensjon: ”stressing of differences”. Denne dimensjonen betegner de psykologiske mekanismer som fremhever og poengterer psykologiske og etniske forskjeller. Disse forskjellene forsterkes på en slik måte at andre trekk ved de utenlandsadoptertes situasjon trer i bakgrunnen. For eksempel vil rasistiske holdninger i omgivelsene kunne fremheve og forsterke betydningen av de etniske forskjellene på en slik måte at den adoptertes selvoppfatning og sosiale posisjon blir sterkt påvirket. Forskerne fant at ”stressing of differences” kan bli brukt som begrunnelse eller unnskyldning for å behandle utenlandsadopterte barn og unge på en nedlatende eller diskriminerende måte. En slik holdning forskyver perspektivet fra det individuelle til det kollektive plan. Etnisk og biologisk opprinnelse, eller selve adopsjonsforholdet, blir viktigere enn det enkelte mennesket. Ytre etniske kjennetegn blir brukt som en lettvinnt måte å kategorisere, utskille, stigmatisere eller ufarliggjøre vedkommende på (Dalen og Sætersdal 1992:250).

Figur 4. *Utenlandsadopterte barns psykososiale situasjon (Dalen og Sætersdal 1992:251)*

I figur 4 utgjør A, R og S forskjellige dimensjoner i et psykososialt system. Forholdet mellom dimensjonene kan variere etter den enkeltes psykologiske utgangspunkt, relasjonen mellom de forskjellige familiemedlemmene og etter omgivelsenes innstilling. Relasjoner innen familien, forhold i oppveksten og samspillet med omgivelsene vil både påvirke retning og styrkeutslag mot A, R og S. Tid er en vesentlig faktor som vil påvirke dynamikken. Den adoptertes fysiske og psykiske modning i forskjellige faser vil påvirke forholdene, og dermed dennes posisjon innen systemet. Forandringer i familiens livssyklus og barnets oppvekstmiljø vil kunne endre barnets situasjon. Særlig mener de at puberteten, med barnets løsrivelse fra familien og økt kontaktflate med storsamfunnet, medfører forandringer i det psykososiale systemet. Som barn er den adopterte beskyttet mot diskriminering av utenforstående. Stort sett har nærmiljøet og skolen beskyttet dem fordi de var akseptert og anerkjent som medlemmer av en norsk familie. Beskyttelsen som adoptivfamilien representerer i barndommen, blir imidlertid revet i stykker når barna blir tenåringer og må møte mange situasjoner på egen hånd. Ukjente mennesker vil kanskje ikke identifisere dem som norske, men behandle dem som innvandrere og flyktninger. Mens det lille adoptivbarnet blir definert som ”tilhørig”, blir tenåringer i mange sammenhenger definert som ”ikke-tilhørig” innen den kontekst de selv identifiserer seg med. Derfor mener Dalen og Sætersdal (1992:254) at utenlandsadopterte tenåringer på mange måter befinner seg i et ”psykologisk ingenmannsland”. Fordi de utenlandsadoptertes adoptivstatus og etniske opprinnelse verken plasserer dem som ”norske” eller for eksempel ”koreanske”, kan deres posisjon karakteriseres som dobbeltmarginal. Flere adopterte lever i en situasjon hvor holdninger i alle tre retninger (jfr figur 4) varierer over tid og fra arena til arena. Oftest er ”erkjennelse” den dominerende holdningen innen familien, ”fornektelse” i skolesituasjonen og ”stressing av forskjeller” i fritiden. En slik psykologisk situasjon betyr at den utenlandsadopterte på samme tid er utsatt for krysspress fra tre ulike hold, og må forholde seg til ulike sett av normer for hvordan man bør oppføre seg, alt etter den sosiale konteksten som de befinner seg i. Et slikt press kan også være internalisert hos den enkelte adopterte, hevder Dalen og Sætersdal (1992:252).

2.6. Utenlandsadopsjon og utvikling av etnisk identitet

2.6.1. Etnisitet og etnisk identitet

I mitt forsøk på å forstå utenlandsadoptertes spesielle utfordringer knyttet til etnisk identitet, fant jeg mange av de klassiske teoriene utilstrekkelige med tanke på å overføre dem direkte til norske forhold. Teorier om ungdom som lever opp under såkalte ”blandingsforhold” er etter min

vurdering et nytting og nødvendig supplement. Forskning på disse ungdommene som har foreldre som tilhører både minoritet og majoritet, gjør det mulig å forstå de utenlandsadoptertes situasjon i større grad.

Kich (1992) mener at positiv identitetsdannelse for ungdom med bakgrunn i to forskjellige etniske grupper/raser, innebærer at de aksepterer begge sine etniske røtter. En slik identitet kaller han for "interetnisk" identitet. Kich understreker imidlertid at personen ikke trenger tillegge begge sine etniske røtter like stor betydning. For at unge skal oppnå en positiv identitet, må de utfordre og løsrive seg fra samfunnets uttalte krav om å "passe inn" i de tradisjonelle etniske kategoriene i samfunnet som f.eks. "nordmenn" eller "fremmedkulturell". Bare ved å anerkjenne den forskjellen som skiller dem fra mennesker med bare én etnisk tilhørighet og akseptere seg som annerledes, vil de kunne utvikle seg. De unge må leve med at det ikke nødvendigvis er samsvar mellom egen definering og andres definering. En hovedutfordring for de utenlandsadopterte er å kritisk kunne skille mellom forestillinger andre har av deres identitet og hvordan de selv oppfatter sin identitet. Dette er nødvendig for at de skal kunne løsrive seg fra følelsen av dissonans og et intenst ønske om å tilhøre noe eller noen.

I likhet med symbolsk interaksjonisme peker Kich (1992) på sosial interaksjon eller sosialt samspill som en forutsetning for de individuelle sjelelige fenomen. Dannelse av interetnisk identitet mener Kich (1992) skjer i et komplekst samspill med familie, sosiale omgivelser og den unges indre. Det følger tre stadier knyttet til en normal utviklingsprosess fra barndom til voksen alder. Stadiene beskriver en persons utvikling fra en tvilende, noen ganger nedvurdert identitetsfølelse til en identitet hvor det å være interetnisk er høyt verdsatt og trygt.

Det første stadiet oppstår oftest i alderen 3-10. Det begynner med at mennesket opplever følelse av å være annerledes og dissonans. Utseende gjør at barna lett blir objekt for andre menneskers nysgjerrighet. Spørsmål som "hva er du?" gjenspeiler andre menneskers antagelse om at barnet er utenlandsk og ikke hører til. Dette gjør barna bevisst på forskjellene som skiller dem fra andre. Bradshaw (1992:81) mener at disse unge i større grad enn andre, utsettes for mistroiskhet og avkreftelse vedrørende den identiteten de oppgir. De unges bevissthet om sin tvetydige etniske fremtoning kan bidra til sårbarhet og følelsen av å være en "outsider" i noen situasjoner. Andre mennesker vil kunne dra konklusjoner om hvem de er på bakgrunn av deres utseende. Slike konklusjoner vil ofte være basert på stereotype oppfatninger om mennesker fra ulike etniske grupper. Manglende mulighet til å kunne erklære full etnisk tilhørighet i majoritetsgruppen gjør at de unge konstant er sårbare overfor avvising og identifikasjon som tilhørende minoritetsgruppen.

Følelsen av å være spesiell utenfor konteksten av tilhørighet, mener Bradshaw vil kunne gi den unge lavere selvfølelse og forsterke behovet for akseptering fra andre.

Som beskrevet tidligere i Dalen og Sætersdal (1992) sitt trekryss-press, opplever den adopterte å være i trygge omgivelser innenfor familien, hvor opplevelsen og definisjonen av seg selv som annerledes blir positivt verdsatt. Foreldrene vil nødvendigvis ikke likevel kunne hjelpe barna deres til å finne løsninger for deres etniske konflikt. De unge må forsøke å finne en løsning på dette på egenhånd. Dette kan gi de utenlandsadopterte en noe skjør selvoppfatning og kan dytte de unge for tidlig til å søke forståelse og mestring for følelsen av dissonans. Fornektning eller unngåelse som beskyttelse mot deres følelse av dissonans er ingen lett løsning, fordi andre mennesker stadig minner dem på deres annerledeshet. Derfor starter de kampen for å tilhøre og å bli akseptert av andre. Ved hjelp av Shavelson m fl (1976) har jeg vist at utseende og det å se annerledes ut bare er en av mange faktorer som påvirker utviklingen av selvoppfatningen. Imidlertid kan dette området ha mer å si for de utenlandsadopterte enn for andre.

Kampen for tilhørighet fører over til det andre stadiet i utviklingen av interetnisk identitet (Kich 1992). Dette stadiet karakteriseres av at de unge søker aksept og anerkjennelse fra andre, som en måte å forstå seg selv på. De unge vil søke seg bort fra foreldrene og den trygge sosiale konteksten. De blir mer bevisst hvordan andre oppfatter deres familie. Et underliggende problem for de unge vil kunne være forvirring om hvilken etnisk gruppe de "egentlig" tilhører. Ofte vil de unge forsøke å skille ut den delen av deres identitet som representerer minoriteten for å bli akseptert av jevnaldrende som tilhører majoriteten. Dette kan være en midlertidig måte å beskytte seg mot frykten for avvisning eller negative reaksjoner på.

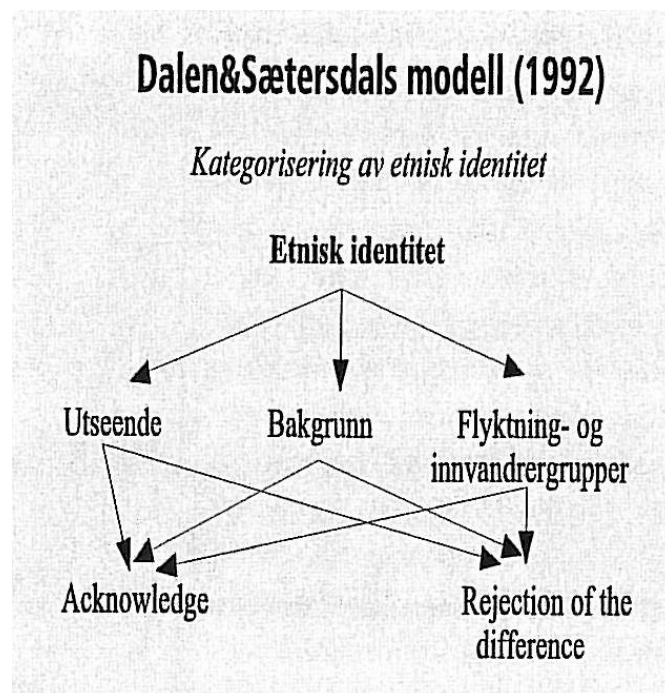
Det tredje stadiet til Kich (1992) karakteriseres som oppnåelse av en trygg og stabil interetnisk identitet. På dette stadiet vil de unge kunne skape sine egne definisjoner, isteden for å la sin identitet bli bestemt av andre og samfunnets definisjoner og stereotyper. Dette er et viktig skritt bort fra en sosial konstruert identitet og følelsen av å være mindreverdig og uakseptabel. De fleste vil ikke kunne komme i dette stadiet før i senere ungdomsalder. Først da vil de være modne nok til å kunne forstå at ikke alle spørsmål angående dem selv er rasistisk eller negativt ment. De vil ha større forståelse for andres personer eller samfunnets forvirring når det gjelder etnisitet og rase. Slik blir de unge mindre avhengig av andre menneskers aksept og bekreftelse.

Gibbs (1990:332-340) mener at ungdom som ikke lykkes å akseptere begge sine etniske deler, vil oppleve problemer på en rekke områder i ungdomsalderen, f eks i forhold til foreldre,

jevnaaldrende, kjæreste og skole. Standen (1996:247) hevder at den unges definering av seg selv som tilhørende to grupper, ikke nødvendigvis skyldes en sunn selvakseptering. Noen ganger vil dette bare indikere et valg som de blandende ungdommene føler seg tvunget til, fordi de lett blir satt i en posisjon hvor de blir anklaget for å fornekte og ikke akseptere sin identitet som interetnisk, om de bare velger en av dem.

2.6.2. Kategorisering av etnisk identitet

Jeg har tidligere i oppgaven vist hvordan Dalen & Sætersdal har inndelt etnisk identitet i tre kategorier. Ved hjelp av denne inndelingen og ut i fra Kirks dikotomi "Acknowledgement – Rejection of difference" har Dalen & Sætersdal (1992:220) analysert og tolket etnisk identitet.

Figur 5. Kategorisering av etnisk identitet (Dalen & Sætersdal 1992:220)

'Acknowledge' eller erkjennelse viser i denne modellen til en gradvis større bevissthet om etnisk identitet, operasjonalisert som den adoptertes forhold til utseende, bakgrunn og minoritetsgrupper. 'Rejection of the difference' eller fornektelse viser til et manglende forhold eller benektende forhold til sin etniske bakgrunn. En slik benektende holdning kan være overtatt fra

adoptivforeldrene, dersom de har inntatt en benektende holdning til adoptivbarnets bakgrunn og ikke-norske utseende. Analysen til Dalen og Sætersdal viser at forholdet mellom de ulike dimensjonene i begrepet etnisk identitet, varierer fra individ til individ og forandrer seg også over tid. De fant ikke entydige koblinger mellom forhold til utseende, kulturbakgrunn og flyktninger og innvandrergupper. Imidlertid fant de at det er ikke selve forholdet til eget utseende som er problematisk, men det at utseende blir den synlige markøren som stempler dem som annerledes. Videre konkluderer Dalen & Sætersdal (1992:217) med at det finnes lite i deres materiale som indikerer en sammenheng mellom dårlig tilpasning og uttalt interesse for å oppsøke eller finne opplysninger om biologiske familie og kulturbakgrunn. Undersøkelsen viste også at de utenlandsadopterte har et sammensatt og komplisert forhold både til sin egen etniske gruppe i Norge og til andre innvandrere. Dalen & Sætersdal (1992:239) hevder at dette er en uheldig og vanskelig situasjon fordi de ved å ta avstand fra disse gruppene tar avstand fra seg selv. Risikoen for utvikling av selvhat og dobbelt kommunikasjon er nærliggende.

Ånund Brottveits rapport fra 1999, om identitetsutvikling, ekstern kategorisering og etnisk identitet hos adopterte fra Colombia og Korea er en rapport som inngikk i et større prosjekt om utenlandsadopsjon. I denne rapporten stiller Brottveit (1999:18) seg kritisk til Dalen & Sætersdals modell om etnisk identitet. Er det f.eks. sikkert at en uttalt interesse for egen etnisitet er avgjørende for at en som er utenlandsadoptert kan sies å ha en velutviklet og selvstendig identitet? Videre reiser han spørsmål om det er holdbart å reservere begrepet etnisk identitet bare for ”den utenlandske” delen av identiteten hos utenlandsfødte adoptivbarn – det vil si deres grad av interesse for og identifisering med opprinnelseslandet, deres grad av aksept av de eksotiske trekkene ved eget utseende og deres grad av solidarisering med innvandrergupper. Er det bare innvandrere, utenlandsadopterte og minoriteter som har en etnisk identitet, eller har også majoritetsbefolkningen det? Det er i følge Brottveit (1999:19) mulig å ta som utgangspunkt at etnisk identitet er noe alle har, men at det blir mer fokusert og derfor mer relevant som forskningstilnærming i studier av minoriteter. Man kan f.eks. si at norskfødte nordmenns etniske identitet er mindre interessant og mindre viktig for samfunnsforskeren, uten dermed å påstå at den ikke finnes. Dersom det finnes en norsk etnisk identitet, hvordan kan vi vite at den ikke deles av utenlandsadopterte nordmenn?

Brottveit (1999) legger til grunn en forståelse av at etnisk identitet hos utenlandsadopterte kan betraktes innenfor en generell teori om sosial identitet, lik Jenkins sin modell. Jeg har i likhet med Brottveit tatt utgangspunkt i Jenkins for finne ut om de utenlandsadopterte kanskje ikke er mer ”etniske” enn andre nordmenn. Den sosiale realiteten de lever innenfor og de faktiske sosiale

relasjonene de har, er framfor alt etnisk norske. Opprinnelsen i et annet land i en annen kulturell kontekst, samt vissheten om at det finnes biologiske slektninger et annet sted i verden, gir riktignok en mulighet for å utvikle identifikasjon med og tilhørighet til en annen etnisk gruppe enn den norske.

2.6.3. Ulike identitetsløsninger

Brottveit (1999:64-68) har i sin undersøkelse blant utenlandsadopterte i Norge forsøkt å vise hvordan de utenlandsadopterte på ulike måter forholder seg til og integrerer sin adopsjonsbakgrunn og sitt utenlandske utseende i sin identitet. Han sorterer informantenes identitetsløsninger inn i tre grupper, kategorisert som ”norske”, ”dobbeltniske” og ”kosmopolitiske”. De ”norske” oppfattes som mest markante i forhold til sin norskhet. Dette kan oppfattes som en litt usikker benektelse av at adopsjonsstatusen har noe som helst betydning, eller det kan oppfattes som en kamp om retten til å definere sin egen identitet. De ”norske” la stor vekt på at de var norske i undersøkelsen. De ”dobbeltniske” er mer opptatt av å utforske sider ved seg selv gjennom å undersøke nærmere kulturen og den sammenhengen de ble revet ut av gjennom adopsjonen. I motsetning til de to andre kategoriene er de ”kosmopolitiske” mindre opptatt av etniske markører eller den etniske delen av sin personlige identitet.

Mens den ”dobbeltniske” identitet kan sies å bygge på et identitetstillegg som må oppdages, og den ”norske” identiteten må bekreftes, er den ”kosmopolitiske” en identitet som må skapes. Undersøkelsen til Brottveit (1999) viste at det finnes en god og en mindre god tilpasning innenfor hver av de tre identitetstypene. Alle tre løsningene kan altså være forenlig med en god selvoppfatning og trygg identitet, også når det gjelder eget utseende. Hvordan de forskjellige løsningsalternativene for etnisk identitet er oppfylt, avhenger av den individuelle identitetsutviklingen. Her spiller personlige faktorer inn, familieforhold og måten individet har blitt mottatt av det sosiale miljøet på. Eksterne kategoriseringer, ytre press, sosiale forventinger og velmente spørsmål fra foreldre, bidrar i sum til den påvirkningen og presset som den utenlandsadopterte møter fra omverdenen.

Brottveit (1999:67) peker på at det finnes en fare ved at de fleste teorier vektlegger betydningen av utforskning av adopsjonsbakgrunn og en identifisering med opprinnelig etnisk gruppe, eventuelt innenlandske minoritetsgrupper. Denne faren har å gjøre med at modeller som kan være

frigjørende for noen personer, kan være tvangstrøyer for andre. Slike modeller kan også bidra til å bekrefte de samme klassifiseringene som de håpet å motvirke effekten av. For å illustrere dette viser Brottveit til et sitat som Marlene Spanger, adoptert fra Korea, skriver i en kronikk i Politiken 1.7.98:

”Adopterede der organiserer sig ud fra den overbevisning, at deres biologiske baggrund, kulturelle oprindelse eller en annen fortid omkring deres fødsel, får en avgjørende betydning for deres selvforståelse og identitet, finder jeg noget overdrevet. (...) Den trang, som noen adopterede har til at søge efter deres genetiske relationer, kan også forstås som et udtryk for, at de ønsker at tilpasse sig de stereotype forstillinger, som de gennem deres liv er blevet konfronteret med.

Spanger setter her på spissen det poenget at en utforskning av en spesifikk adopsjonsidentitet eller utenlandsk etnisk identitet også kan betraktes som en tilpasning til og oppfyllelse av ytre forventninger. En overfokusering på det som er annerledes kan medføre at de utenlandsadopterte føler seg dissonant. Sitatet fra Spanger kan sammenlignes med det som Dalen og Sætersdal (1992) har betegnet som stressing av forskjeller. Både Dalen og Sætersdal (1992) og Brottveit (1999) fant i sine undersøkelser at det finnes eksempler på adopterte som hadde et sterkt behov for å forstå mer av sin bakgrunn eller finne biologiske slektninger, samtidig som andre igjen stilte seg likegyldig eller avvisende til å søke etter sin opprinnelse.

2.7. Oppsummering

I dette kapitlet har jeg vist at selvoppfatningsbegrepet er et mangetydig begrep og at det gis ulikt innhold av ulike forskere. Jeg har vist at en viktig bidragsyter til dette feltet er James (1890) som altså delte selvoppfatningen inn i flere komponenter. Senere har vi sett at også andre teoretikere har brukt ulike former for inndeling og at noen har valgt å følge James i at denne inndelingen kan være hierarkisk strukturert. Shavelson m. fl. (1976) med sin multidimensjonale modell er et eksempel på dette.

Videre har jeg vist at mange teorier på feltet understreker sosial interaksjon med andre som sentralt for utviklingen av en selvoppfatning (bl.a. sosial interaksjonisme, Rosenberg, 1975). I den sosiale samhandlingen vil gjerne ytre markører som utseende være sentrale og jeg har vist at flere forskere har lagt vekt på nettopp utseende når det gjelder utviklingen av en generell selvoppfatning (bl.a. Shavelson m.fl., 1976, Dalen og Sæterdal, 1999 og Brodzinsky, 1992).

Jeg har vist at teorier om selvoppfatning alene, ikke er tilstrekkelig til å belyse utenlandsadoptertes situasjon i Norge. For å komplettere bildet har jeg gitt en gjennomgang av begrepet etnisk identitet, med basis i Jenkins (1994) sin beskrivelse. Etter min mening knytter han begrepene selvoppfatning og etnisitet sammen på en hensiktsmessig måte. Han har utarbeidet en modell som beskriver identitetsstudienes store spennvidde. Etnisk identitet betraktes i denne modellen som en del av sosial identitet som bør forstås innenfor en generell modell.

Jeg har tidligere i denne oppgaven vist hvordan de utenlandsadopterte på forskjellige måter prøver å fremheve sin identitet som individer i familiesammenheng og som norske statsborgere. Deres adoptivstatus er en del, men kanskje ikke en dominerende del, av deres bakgrunn og personlighet. Deres streben etter å bli anerkjent som mennesker med en noe uvanlig bakgrunn blir ofte møtt på en stereotyp måte. Det gjelder både møter med ukjente i det offentlige rom, og mer spesifikt med hjelpeapparatet hvis de kommer ut i vansker og har behov for hjelp. De utenlandsadopterte er en uensartet gruppe, men kanskje det ikke uten videre er opplagt at alle føler eller bør føle en tilknytning til et fødeland og en kultur som de ikke en gang har noen minner knyttet til?

Jenkins argumenterer for at etnisk identitet må betraktes innenfor en generell teori om sosial identitet. Med denne modellen som bakteppe for den teoretiske presentasjonen i oppgaven, vil jeg forsøke å kartlegge og belyse hvilke faktorer som er av betydning for utviklingen av selvoppfatningen hos de utenlandsadopterte. I tillegg til dette finner jeg det hensiktsmessig å se på hvordan de utenlandsadopterte forholder seg til det etniske elementet. Med bakgrunn i disse spørsmålene vil jeg forsøke å belyse følgende del- problemstillinger:

- Hvilke faktorer bidrar til å forklare hvordan selvoppfatningen utvikles hos adopterte fra utlandet?
- Har adopterte fra utlandet en annen selvoppfatningsutvikling enn norsk-fødte?
- Utenlandsadopterte har som regel et annerledes utseende. Hvor viktig er dette for de utenlandsadopterte? Hvilke konsekvenser får dette for utviklingen av selvoppfatningen?
- Utenlandsadopterte har med seg elementer fra en annen kultur, eller de har vissheten om en opprinnelse og biologiske røtter i denne kulturen. Hvilke konsekvenser får dette for utviklingen av selvoppfatningen?
- Hvilke særlige utfordringer møter de utenlandsadopterte i motsetning til norsk-fødte og hvordan takles disse?

- Hvordan påvirker holdninger i storsamfunnet de utenlandsadoptertes egne holdninger og selvoppfatning?
- Hvor interessert er de utenlandsadopterte i sin egen kulturbakgrunn, og hva betyr den for dem?

Innledning av oppgaven og den teoretiske gjennomgangen jeg har gitt i foregående kapitler, har ledet frem til oppgavens tittel og problemstillingen denne oppgaven har som ambisjon å belyse:

Selvoppfatning hos utenlandsadopterte. En kvalitativ undersøkelse av hvilke faktorer som kan være av betydning, med særlig vekt på etnisk identitet.

3. METODISK TILNÆRMING

Dette kapitlet inneholder en redegjørelse for de metodene som er valgt, samt den praktiske gjennomføringen av prosjektet. I tillegg behandles spørsmål som angår reliabilitet og validitet.

3.1. Valg av metode

En empirisk innfallsvinkel til problemstillingen krever at det velges mellom ulike metodiske tilnærminger. Det finnes flere ulike innfallsvinkler for å belyse de spørsmålene som problemstillingen i denne oppgaven reiser. Det er imidlertid vanskelig å komme fram til kunnskap om hvordan mennesker oppfører seg og hvorfor, samtidig som det finnes ulike oppfatninger om hvordan man best finner fram til denne kunnskapen. Ved innsamling av denne typen primærdata er det vanlig å skille mellom kvalitative og kvantitative metoder. Kvalitative og kvantitative forskningstradisjoner kan beskrives som to prinsipielt forskjellige måter å drive forskning på. Kvalitativ metode fokuserer på å finne mening og analysere erfaringer. Kvantitativ metode derimot, vektlegger kvantitet, hyppighet og størrelse og er mer opptatt av årsaks-virknings-forhold mellom variabler (Hammarsley & Atkinson 1996).

3.1.1. Valg av forskningsmetode

Ved valg av forskningsmetode er problemstillingen i oppgaven av avgjørende betydning. Problemstillingen i dette prosjektet fokuserer spesielt på faktorer som kan være av betydning for

utviklingen av selvoppfatningen hos de utenlandsadopterte og hvordan de forholder seg til det etniske element. Målet med denne problemstillingen er å forsøke å frembringe en videre forståelse for de utenlandsadoptertes livssituasjon. Dette er et komplekst tema som krever tilgang på personlige og til dels intime sider ved de utenlandsadoptertes liv. Valget om å benytte en kvalitativ fremgangsmåte fremsto derfor tidlig i prosessen som en relevant tilnærming for å få innsikt i og forståelse for de utenlandsadoptertes situasjon.

For å få ideer til hvordan man kan gjennomføre egen undersøkelse og hvilke metodevalg man må gjøre, kan tidligere forskning innenfor feltet gi nyttige innfallsvinkler. En mulig innfallsvinkel for denne oppgaven var derfor å ta utgangspunkt i tidligere adopsjonsforskning. Som nevnt tidligere har Dalen & Sætersdal (1992), Brottveit (1999) og Botvar (1999) vært inspirasjonskilder for valget av problemstilling og metode. Arbeidet med denne oppgaven startet opp med et ønske om å ta utgangspunkt i undersøkelsen til Dalen og Sætersdal. De har sett på forhold som tilpasning, opplæring og identitetsutvikling. Etter å ha jobbet med teoridelen i denne oppgaven endret jeg imidlertid oppfatning av hvordan den empiriske delen skulle gjennomføres. Thagaard (1998:25) forklarer at kvalitativ forskning kan beskrives som en runddans mellom teori, metode og data. Et fleksibelt forskningsopplegg innebærer at forskeren kan arbeide parallelt med de ulike delene av forskningsprosessen. Dermed blir det et gjensidig påvirkningsforhold mellom utforming av problemstilling, innsamling av data, analyse og tolkning.. I likhet med Thagaard (1998) hevder Judd, Smith & Kidder (1991) at vitenskapen om sosiale relasjoner består av gjensidig veksling mellom teorier og empirisk forskning. Arbeidet med denne oppgaven kan beskrives som en slik runddans mellom teori, metode og data, hvor valget om å bruke begrepet selvoppfatning i problemstillingen og som hovedtema i den teoretiske diskusjonen i oppgaven førte til at den metodiske tilnærmingen utviklet seg i en annen retning enn det som var utgangspunktet.

Botvars (1999) studie bygger, i likhet med denne oppgaven, på begrepet selvoppfatning. Hans undersøkelse gir viktig kunnskap om hvordan de utenlandsadopterte ser på seg selv, og er på den måten et nyttig utgangspunkt å basere videre forskning på. Hensikten med denne oppgaven er først og fremst å gå i dybden for å forsøke å få en forståelse av de utenlandsadoptertes opplevelser, tanker og følelser. For å få nyttige innfallsvinkler fra tidligere forskning sammenlignes funnene i dette materialet med tidligere forskning på området. Den metodiske tilnærmingen utviklet seg derfor etter hvert til å ta utgangspunkt i elementer både fra Brottveit (1999), Botvar (1999) og Dalen og Sætersdal (1992). Hvordan dette ble gjennomført i praksis blir presentert i kapitlet om utarbeiding av intervjuguiden.

Gudmundsdottir (1992) mener at det viktigste målet med kvalitativ forskning innenfor pedagogikken, er å gi fylldige beskrivelser av konteksten, aktiviteter og deltakerens oppfatninger. I dette arbeidet kan det benyttes en rekke metoder som intervju, observasjon, video, dokumentanalyser og loggbøker. Ut i fra at hensikten med denne oppgaven er å få innsikt i personers opplevelser og selvforståelse, fremstår det kvalitative forskningsintervju som gunstig, sett i forhold til innhenting av et dekkende datamateriale.

En svakhet som bør trekkes fram i forbindelse med det å bruke intervju som eneste metode i en datainnsamling, er usikkerheten knyttet til troverdigheten i informantens uttalelser. Uttalelsene vil antakelig si noe om intensjonene, vektleggingene og synspunktene til informantene. Hva disse gjør i praksis får man ikke vite. Det ble derfor et sentralt mål ved utarbeidelsen av intervjuguiden å stille spørsmålene slik at informantene fikk anledning til å fortelle fra sin egen hverdag. Slik håper jeg å kunne belyse også hva informantene *gjør* i sitt daglige liv i tillegg til hvordan de ser på seg selv. Det vil likevel være nødvendig å ta denne svakheten med i betraktning når jeg senere i oppgaven skal se på hvilken informasjon jeg fikk i intervjuene.

For å styrke den metodiske innfallsvinkelen til problemstillingen i denne oppgaven, kunne et alternativ vært å kombinere ulike metoder gjennom metodetriangulering (Kruuse 1989). En kvantitativ metode som spørreskjema kunne vært benyttet, i den hensikt å danne et inntrykk av oppfatninger blant en større gruppe utenlandsadopterte. For å gå mer i dybden kunne deretter et kvalitativt intervju blitt gjennomført på noen få informanter. Slik ville datamaterialet blitt mer omfattende. Dette kunne kanskje også bidratt til å styrke troverdigheten. Av hensyn til de rammer som er satt for oppgaven begrenses metodevalget noe, og ut i fra de momenter som er vist over syntes det relevant for problemstillingen å velge en kvalitativ metodepraksis.

3.1.2. Det vitenskapsteoretiske grunnlag for kvalitativ metode

Valget om å benytte en kvalitativ fremgangsmåte har også sitt utgangspunkt i den teoretiske delen av denne oppgaven. Tidligere i denne oppgaven er det vist at symbolsk interaksjonisme knyttes til studier av hvordan personer samhandler med hverandre. Thagaard (1998:32) forklarer at forskning innenfor denne retningen søker å forstå den symbolske meningen som handlinger og begivenheter har for de som samhandler med hverandre, for på den måten å få innsikt i personenes sosiale realitet. Videre hevder hun at symbolsk interaksjonisme baserer seg på kvalitative metoder hvor Blumer (1954 referert fra Thagaard 1998:32) har en sentral plass. Hans forståelse av

begrepsutvikling innenfor samfunnsfagene er nært knyttet til kvalitative fremgangsmåter. Blumer fremhever at begreper skal gi retningslinjer for hva som er viktig å se etter, fremfor presise innholdsbeskrivelser. En konsekvens av Blumers perspektiv er at ny forskning kan bidra til å nyansere og videreutvikle nye begreper. Begreper som er utviklet og benyttet i andre adopsjonsstudier (bl a Dalen og Sætersdal 1992, Botvar 1999, Brottveit 1999 og Kirk 1964) ble retningsgivende for hva det var viktig å se etter i denne undersøkelsen. Utgangspunktet for denne oppgaven var som nevnt tidligere et ønske om å bidra til å nyansere tidligere forskning.

Thagaard (1998:34) forklarer at en svakhet ved empiribasert tilnærming som baserer seg på inngående studier av hvordan personer opplever og forstår omverdenen, er at forskningen lett kan bli for beskrivende og triviell ettersom aktørenes eget perspektiv fremheves på bekostning av en mer omfattende tolkningsramme. Erfaringsnære tolkninger slik som i denne oppgaven innebærer i prinsippet at det ikke tas stilling til om det finnes mer generelle mønstre som uttrykkes gjennom den atferden som studeres. Denne oppgaven forsøker å knytte de erfaringsnære tolkningene til et videre perspektiv gjennom å legge opp til en mer omfattende fortolkningsramme som grunnlag for oppgaven.

3.1.3. Karakteristiske trekk ved det kvalitative forskningsintervju

Kvale (1984:55) beskriver kvalitative forskningsintervju som: "Interviews, hvis formål der er at indhente kvalitative beskrivelser av den interviewdes livsverden med henblikk på at tolke meningen i de beskrivende fenomener." Hensikten er å forstå sider ved informantens dagligliv, ut i fra den intervjuedes eget perspektiv, samt eget forhold til det, særlig med hensyn til tolkninger av meningen med fenomenene som presenteres. Kvale (1997:28) fremhever at ved et intervju foregår det en utveksling av synspunkter mellom to personer som samtaler om et tema av felles interesse. Intervjuet kan sees på som et produksjonssted for kunnskap, hvor det foregår et vekselspill mellom de som konstruerer kunnskap og kunnskapen som blir konstruert. Dette forklarer hvordan ulike intervjuere kan fremkalle ulike uttalelser om det samme temaet, avhengig av ens følsomhet ovenfor, og kunnskap om emnet.

Formålet med et intervju er å få fylldige og omfattende informasjon om hvordan andre mennesker opplever sin livssituasjon. Intervjuene bør gi informasjon om hvordan informanten forstår erfaringer og begivenheter i sitt eget liv. Kvale (1997) fremhever betydningen av at man analyserer underveis i prosessen, også i selve intervjusituasjonen, nettopp for å oppnå størst mulig

klarhet i det som blir sagt. Man kan heller ikke skille mellom tolkning og analyse, påpeker Thagaard (1998). Dette fordi arbeidet med systematisering av dataene også innebærer at forskeren tenker over dataenes betydning og utvikler perspektiver på hvordan dataene kan forstås.

3.2. Innsamling av data

3.2.1. Valg av informanter

Innenfor kvalitative studier velger man gjerne et strategisk (hensiktsmessig) utvalg. Dette betyr at man forsøker å finne frem til de personer man antar kan gi mest mulig informasjon som er i samsvar med undersøkelses intensjon (Vedeler 2000). I utgangspunktet var det min hensikt å få et slikt utvalg, men det skulle vise seg at det er mange forhold som er avgjørende ved utvelgingen av informanter. At utvalget derfor ble mindre strategisk enn det som var ønskelig i utgangspunktet, vil bli forklart nærmere.

Det ble foretatt en henvendelse til Verdens Barn, som er en av tre adopsjonsforeninger i Norge, for å få tilgang til navnelister over de utenlandsadopterte i Norge. Forespørselen ble avslått med den begrunnelse at de hadde for mange slike henvendelser. I den siste tiden hadde det vært gjennomført flere undersøkelser på deres medlemmer, de ville derfor ikke belaste denne gruppen med flere forespørsler. Informantene måtte finnes på en annen måte.

I november 99 var jeg på et foredrag om utenlandsadopterte og selvoppfatning som ble arrangert av et lokallag i Norge av Foreningen for Koreansk adopterte (FKA). Botvar var foredragsholder, og det kom mange reaksjoner fra tilhørerne i salen. Etter foredraget ble derfor opprettet kontakt med lederen i FKA, for på den måten å tilgang til relevante informanter. Lederen i FKA stilte seg positiv til henvendelsen. Han innkalte til et informasjonsmøte hvor jeg kort fortalte om denne oppgaven. I etterkant av dette møtet kunne frivillige skrive seg opp på en liste som ble videresendt til meg. I tillegg til å informere om oppgaven, ble det på dette møtet lagt vekt på at all deltakelse var basert på frivillighet, samtidig som informantene kunne trekke seg når de måtte ønske. Det ble videre påpekt at all informasjon som ble samlet inn, ville bli behandlet konfidensielt. I og med at oppgavens problemstilling handler om et ømtålig tema ble de aktuelle informantene oppfordret til å tenke nøye igjennom om de var klare for å dele disse opplysningene med meg. (For nærmere diskusjon om negativ respons i fht overførbarhet se avsnitt 3.5.1)

13 respondenter gav positiv respons og ville være med i denne undersøkelsen. På grunn av ulike årsaker (jfr. Avsnitt 3.3 om gjennomføring av intervjuet), skulle det vise seg at utvalget endte opp med å bestå av 9 informanter. Dermed er antallet respondenter innenfor det som Kvale (1997) påpeker som hensiktsmessig i en intervjustudie.

Det er flere begrensninger som bør nevnes i forbindelse med den utvelgelsesstrategien som ble benyttet. Det er for det første viktig å stille spørsmål om andre informanter kunne gitt et annet datamateriale. Da tenker jeg spesielt på det at mine informanter har valgt å være med i en organisasjon hvor fellesskapet bygger på at medlemmene er adoptert. Innebærer et medlemskap i FKA at informantene ikke er representative? Er f.eks. disse informantene mer opptatt av det å være utenlandsadopterte enn det som er gjengs? Det at noen innen denne gruppen meldte seg som deltakere i intervjuet, viser det at de er enda mer opptatt av selve adopsjonen enn de andre i interesseorganisasjonen? For at gruppen informanter skulle være mest mulig representativ, ble det jobbet med å få tak i informanter som ikke var medlem i FKA. Gjennom tilfeldigheter ble det opprettet kontakt med 2 informanter som ikke hadde denne tilhørigheten. En mer utfyllende diskusjon som omhandler begrensninger i forhold til utvalget blir presentert i kapitlet forskningsmessig validitet.

3.2.2. Utforming av intervjuguiden

Kvale (1997) viser til at det kvalitative intervjuets fortrinn er dets åpenhet, det finnes ingen standardmetoder eller regler for en intervjuundersøkelse. Likevel er det hensiktsmessig å ta stilling til spørsmål som: Hvordan utforme en god intervjuguide? Hvor mange informanter er det hensiktsmessig å ha med i undersøkelsen, og hvordan få tak i disse? Bør intervjuet tas opp på lydbånd, og bør det transkriberes etterpå? Hvordan skal intervjuet analyseres? Bør intervjupersonen få lese tolkningen? Ved valg av metodisk tilnærming i denne oppgaven ble disse spørsmålene vurdert.

En intervjuguide kan utformes på ulike måter. Thagaard (1998:80) forklarer at den ene ytterligheten preges av lite struktur og den kan betraktes som en samtale mellom forsker og informant om bestemte temaer. En slik uformell tilnærming tilsier at forskeren kan tilpasse spørsmålene underveis i løpet av intervjuet. Den andre ytterligheten har et relativt strukturert opplegg. Spørsmålene er utarbeidet på forhånd, og rekkefølgen på spørsmålene er fastlagt. Fordelen med en strukturert tilnærming er at svarene er sammenlignbare, fordi intervjuene gir

informasjon om de samme temaene, men fra forskjellige personer. Thagaard hevder videre at den mest brukte fremgangsmåten er en kombinasjon av disse. I metodelitteraturen kalles denne formen for det kvalitative forskningsintervju. I guiden som ble utformet for min undersøkelse var temaene fastlagt på forhånd, men rekkefølgen ble til en viss grad bestemt underveis. På denne måten blir det mulig å følge informantens fortelling, men likevel sørge for å få den informasjonen om temaene som var fastlagt på forhånd. En slik fleksibilitet anser Thagaard som veldig viktig for å kunne knytte spørsmålene til den enkelte informants forutsetninger. Med denne fremgangsmåten mener jeg å ha hatt en fleksibel fremgangsmåte som sikret at rekkefølgen av temaene kunne endres dersom informanten foregrep temaer jeg ellers ville tatt opp senere.

Det er vanskelig å utarbeide gode intervjuguider, jeg har derfor ansett det som hensiktsmessig å ta utgangspunkt i tidligere anvendte intervjuguider. For å få tillatelse til å bruke Dalen og Sætersdal (1992) og Botvar (1999) sine spørsmål i denne undersøkelsen, ble disse kontaktet. Det ble innhentet positiv respons fra begge.

Ved utarbeidelse av temaene i intervjuguiden ble det tatt utgangspunkt i hovedproblemstillingen som er reist, og delproblemene som dannes i lys av denne. Ut fra dette oppsto ulike informasjonsbehov som dannet grunnlagene for spørsmålene. Dalen og Sætersdal (1992) sin intervjuguide tok for seg flere aspekter enn det jeg ønsket å konsentrere meg om. De spørsmålene som ble ansett som direkte relevante for problemstillingen i denne oppgaven ble brukt, kombinert med spørsmål fra spørreskjemaet til Botvar. Spørsmålene i undersøkelsen til Botvar var stilt med tanke på et kvantitativt intervju, de trengte derfor en omarbeidelse.

Ved utforming av intervjuguiden påpeker Thagaard (1998:86) at det er hensiktsmessig å begynne med spørsmål som det er lett for informanten å svare på. Videre hevder hun at forskeren kan komme inn på mer vanskelige temaer når informanten har mer tillit til intervjueren. Det ble derfor naturlig å starte med en innledning som blant annet forklarte hensikten med undersøkelsen. Deretter gikk spørsmålene inn på informantens bakgrunnsdata, for så å komme inn på temaer som mer direkte berører problemstillingen. Guiden ble delt inn i seks emner: innledning, bakgrunnsdata, oppvekst, generell vurdering av deg selv, forhold til bakgrunn, røtter og fremmede kulturer og til slutt avslutning. Under hvert av disse emnene ble det formulert spørsmål. Disse spørsmålene ble imidlertid ikke brukt konsekvent i den nedskrevne form eller rekkefølge, men fungerte i stedet som mulige spørsmål (se vedlegg intervjuguide).

Ved utarbeiding av spørsmålene i guiden, ble det forsøkt å ta både den tematiske og dynamiske dimensjonen av intervju-spørsmålene i betraktning (Kvale 1997). Den tematiske dimensjonen dreier seg om hvilken relevans spørsmålene har i forhold til temaet og de problemstillingene som ønskes belyst. Den dynamiske dimensjonen handler om hvilken betydning spørsmålene har i forhold til interaksjonen mellom intervjuer og informant. Videre sier Kvale at det å benytte spørsmål som er korte, enkle å forstå og formulert i et uakademisk språk, anses for være en fordel for å skape en positiv interaksjon i samtalen. Under jobbingen med utarbeidingen av intervjuguiden ble det forsøkt å ta hensyn til disse aspektene.

3.3. Gjennomføring av intervjuene

Om det skal benyttes lydbånd eller tas notater under gjennomføringen av intervjuet, må vurderes i forhold til undersøkelsessituasjonen. Det er fordeler og ulemper med begge fremgangsmåtene. For å kunne rette fokus på informanten og informantens reaksjoner, ble båndopptaker valgt. Fordelen med denne fremgangsmåten er at alt som sies, blir bevart. En båndopptaker kan imidlertid gi intervjuet et formelt preg. Gjennom å notere vil en del data gå tapt, rett og slett fordi det ikke er mulig å skrive ned alt. I tillegg medfører selve notatskrivingen analyse, fordi informasjonen sorteres samtidig som man skal skrive. På den måten er det mindre tidkrevende å analysere notater enn utskrift fra lydbånd.

3.3.1. Prøveintervju

I forkant av selve intervjuene ble det gjennomført et prøveintervju med en av informantene. Dette ble gjort av flere hensyn. Det er hensiktsmessig å prøve ut intervjuguiden, primært med tanke på det innholdsmessige, samtidig som det er en fordel å prøve seg i en intervjusituasjon (Kvale 1997). Gjennom dette prøveintervjuet ble det gjort nyttige erfaringer. En viktig oppdagelse var at intervjuguiden ikke hadde med spørsmål som dekket de utenlandsadoptertes forhold til adoptivforeldrene. I etterkant av prøveintervjuet ble det foretatt noen redigeringer. Foruten å ta med spørsmål om forhold til adoptivforeldre, ble intervjuguiden forandret rent formmessig slik at det ble lettere å holde oversikten i intervjusituasjonen. Ut over dette ble det ikke foretatt forandringer. Prøveintervjuene gav en bekreftelse på at de spørsmålene som ble stilt i intervjuguiden bidro til å belyse problemstillingen. I tillegg fungerte guiden fint som et utgangspunkt for en samtale. For å bli tryggere i intervjusituasjonen ble det foretatt prøveintervju

på to kollegaer. Etter dette var jeg mer sikker på at jeg ikke skulle være så opptatt av hvordan jeg fungerte som intervjuer, men heller rette oppmerksomheten mot informanten.

3.2.2. Gjennomføring av hovedintervjuene og utfordringer i intervjusituasjonen

Thagaard (1998:82) hevder at utgangspunktet for et vellykket intervju er at forskeren på forhånd har satt seg godt inn i informantens situasjon. I en periode samarbeidet jeg tett med medlemmene i FKA. Jeg var med på noen av medlemsmøtene som ble avholdt, og på et av disse møtene ble det arrangert en temakveld som satte fokus på de utenlandsadoptertes spesielle situasjon. Det ble avholdt en debatt med et panel bestående av medlemmer fra FKA, Verdens Barn, PP-tjenesten og meg selv. Medlemsmøtene og temakvelden var med på å gi et innblikk i informantenes situasjon.

I et intervju er man som intervjuer selve forskningsinstrumentet, og det er viktig at man er bevisst sin egen rolle og betydningen det kan ha for samtalen som finner sted. En helhetlig forståelse av intervjusituasjonen innebærer å se på intervjuet som en samtaleprosess som både har intellektuelle og følelsesmessige aspekter. Underveis reflekterte jeg over den innflytelsen jeg kunne ha over intervjusituasjonen, og ikke minst hvordan jeg kunne bli påvirket av informanten (Thagaard 1998:98). I forbindelse med vurderingen av datamaterialet, bør det derfor tas i betraktning at uttalelsene i intervjuet har kommet fram i fellesskap med intervjueren. Uansett hvilken posisjon forskeren har i forhold til informanten, vil informantens atferd bli preget av hvordan de plasserer forskeren. De beskrivelsene informanten gir, kan være preget av hvordan de ønsker å presentere seg selv ovenfor forskeren. Videre sier Thagaard at det ikke finnes noe fasitsvar på forskerens betydning i forhold til informantens svar. Forskeren må selv vurdere sin rolle i forhold til informanten. For å vurdere om informanten opplevde seg som underordnet, og av den grunn utformet svarene sin i forhold til hva de trodde jeg ville høre, ble det fokusert på hvordan informantene håndterte intervjusituasjonen (Thagaard 1998:93). Kriterier på at informanten har en selvstendig posisjon, er at de er pågående under intervjuet. I denne undersøkelse ble informantene oppfattet som noe varierende med tanke på hvor pågående de var, men hovedinntrykket er at de fleste ikke følte seg underordnet i intervjusituasjonen.

Wadel (1991) hevder at kvalitativt orienterte forskere vil prøve å legge sin verbale kommunikasjon så tett opptil “den vennligsinnede samtale” som mulig. Thagaard (1998:99) peker på et det er viktig å spørre seg hvor nær kontakten mellom forsker og informant bør være. Relasjonen til mine informanter var preget av en kombinasjon av nærhet og distanse. Gjennom om

å bli litt mer kjent med informantene, kunne informantenes virkelighetsoppfatning formidles på en måte som er nær deres egen forståelse. Men min faglige plattform gav også et visst grunnlag for distanse, fordi jeg til en viss grad vurderte informantene situasjon utenifra. Tilbakemeldinger fra informantene viste at jeg hadde gitt inntrykk av å ville forstå mennesket bak fortellingen, og at jeg viste evne til å sette meg inn i hennes eller hans situasjon.

På overflaten kan et intervju oppfattes som en prosess hvor informanten forteller fra sitt liv som svar på spørsmålene forskeren stiller. Thagaard (1998:91) forklarer at på et dypere plan preges intervjusituasjonen av følelsesmessige reaksjoner forsker og informant imellom. Informantens reaksjoner er knyttet til hvordan forskeren fremstår for vedkommende. Det gjelder både forskerens personlige egenskaper og ytre kjennetegn som kjønn, alder og sosial bakgrunn. For å unngå sosial avstand og å bli assosiert med en stereotyp fagperson, forsøkte jeg gjennom å kle meg uformelt og ha en uformell tone under intervjuet, å skape en nærhet til informantene. Min unge alder innbød også til en uformell kontakt og var med på å bidra til at informantene ikke plasserte meg i en overordnet kategori. Imidlertid er det visse etiske utfordringer knyttet til dette. Det er viktig å ikke misbruke den nære kontakten som oppstår slik at informanten ikke blir forledet til å gi informasjon som hun eller han vil angre på i etterkant. Det ble derfor viktig å holde en viss distanse i forholdet til informantene.

For at intervjusituasjonen skulle være så god som mulig, fikk informantene anledning til selv å velge hvor vi skulle være under selve intervjuet. De fleste valgte å komme hjem til meg, men tre informanter ønsket å gjennomføre det hjemme hos seg selv. Intervjuene ble gjennomført i løpet av vinteren og våren 2001. Som nevnt tidligere hadde 13 informanter sagt seg villige til å være med på undersøkelsen. Imidlertid ble det intervjuet 7 personer som var medlem i FKA og 2 personer som ikke hadde tilhørighet i denne organisasjonen. Med bakgrunn i at intervjuene ble gjennomført over et forholdsvis langt tidsrom, hadde ikke alle som i utgangspunktet hadde sagt seg villig til å være med, lenger anledning (to av informantene hadde f.eks. flyttet).

Det ble vektlagt å skape en trygg ramme rundt intervjuet gjennom å bruke tid i starten på å bli litt mer kjent før selve intervjuet startet. Ved starten av intervjuet ble det informert om min taushetsplikt og forhold knyttet til konfidensialitet og anonymitet. Jeg forsikret meg også om at det var i orden for informanten at samtalen ble tatt opp på lydbånd. Et annet forhold som ble vektlagt, var at informanten ikke skulle føle seg presset til å svare på eller fortelle om ting som de ikke hadde noe ønske å snakke om. Det ble påpekt at hensikten med intervjuet var at informanten vektlagt og fortalte det vedkommende selv ønsket, og at intervjuguiden ikke var ment å styre

informanten. I tillegg ble det kommentert at det var positivt om informanten brukte eksempler når hun/han skulle fortelle om sine opplevelser, tanker og erfaringer.

I og med at intervjuet omhandler en situasjon som er spesielt vanskelig for informanten, er det viktig at forskeren viser forståelse. Underveis i intervjuet ble det derfor gitt tilbakemeldinger ved å stille fortolkende spørsmål som: ”Mener du at...?” eller ”Forstår jeg deg riktig når du sier...?” Dette ga informanten en bekreftelse på at hun eller han ble forstått (Thagaard 1998:83).

Som intervjuer opplever man gjerne at intervjuene forløper forskjellig. På forhånd ble det anslått ovenfor informanten at intervjuet kom til å vare i inntil to timer. I praksis viste det seg at informantene brukte veldig forskjellig tid på intervjuet. Intervjuobjektene skilte seg fra hverandre både med hensyn til hvor mye de fortalte, personlige egenskaper, dagsform og den kontakten jeg greide å opprette som intervjuer. Selv om intervjuguiden ble fulgt som mal, forekom det flere tilfeller der informanten ga svar som egentlig skulle behandles senere. Respondenten fikk anledning til å si det de hadde på hjertet uten å bli avbrutt. Dette medførte at intervjuguiden måtte justere underveis, slik at spørsmål som allerede var besvart ble luket vekk. Noen av informantene oppfattet jeg som mer erfarne enn andre, fordi de snakket mye av seg selv. Disse virket mer reflekterte og de ga gjerne mer sammenhengende fremstillinger og lange beskrivelser av situasjoner. I etterkant er hovedinntrykket at de fleste av informantene syntes det var både interessant å delta i intervjuene, og det virket som de hadde mye de ønsket å formidle.

Kvale (1997) snakker om kvalitetskriterier for et intervju og kvalitetskriterier for intervjueren. Disse kriteriene fungerte som rettesnor både i forkant, underveis og ved bearbeidingen av datamaterialet. Ett av kriteriene er at jo kortere intervjuerens spørsmål er, og jo lengre informantens svar er, desto bedre. Kvaliteten på intervjuet kan styrkes nettopp av spontaniteten i svarene og hvor innholdsrike og relevante disse er. Slike forhold ble forsøkt tatt hensyn til i utarbeidingen av intervjuguiden ved å bruke åpne introduksjonsspørsmål. Eksempler som kan nevnes er: ”hvordan vil du beskrive...”, ”hvilket inntrykk har du av...” osv. En slik måte gjør det mulig å øke graden av spontane og innholdsrike svar fra informantene. Kvale (1997) hevder at det gode intervju er ”selvkommuniserende”. Med dette mener han at intervjuet i seg selv er en fortelling, som ikke krever særlig ekstra kommentarer og forklaringer.

Som nevnt ble lydbånd benyttet. Dette bidro til at intervjuet tok form som en naturlig samtale, hvor det ble mulig å holde fokus på hverandre gjennom øyekontakt. Dermed ble en ikke distraheret av opphold i samtalen grunnet notering. Informantene syntes det var i orden at lydbånd ble brukt,

imidlertid bidro det til at de fleste av informantene så det til å være litt bundet i starten av intervjuet. Dette gikk fort over og det så ut til at ingen ble betydelig forstyrret av det.

3.4 Bearbeiding og analyse av datamaterialet

Thagaard (1998:13) forklarer at systematikk og innlevelse referer til to sentrale aspekter ved kvalitativ forskning. Innlevelse er viktig for å oppnå forståelse, mens systematikk sier noe om hvordan forskeren håndterer forskningsprosessen, og særlig hvordan analysen utføres. En systematisk framgangsmåte kan imidlertid aldri alene forklare hele prosessen frem til tolkning av resultatene. For å komme frem til data som er relevante, og behandle dataene på en måte som gir oversikt og mening, er utgangspunktet for denne oppgaven en systematisk tilnærming til kvalitativ forskning. Dette gjelder særlig analysen av dataene som danner grunnlaget for innsikt og forståelse.

Det er i realiteten kunstig å skille ut analysen ut som en egen del av den kvalitative forskningsprosessen. Analysen av dette materialet begynte lenge før, og pågikk mer eller mindre bevisst gjennom hele forskningsprosessen, også under selve intervjuet. Kvale (1997:122) mener analysen begynner når intervjupersonen beskriver sin livsverden uten særlig tolkning eller forklaring fra intervjuerens side. Analysen fortsetter ved at intervjupersonen selv oppdager nye forhold og sammenhenger i livet på bakgrunn av sine spontane beskrivelser. Det Kvale kaller den egentlige analysen begynner når forskeren har forlatt feltet og starter sorteringen av intervjumaterialet. Dialogen med intervjuobjektet har blitt en dialog med intervjuteksten. I denne delen presenteres framgangsmåten i bearbeidingen og analyseringen av datamaterialet.

3.4.1. Transkribering av datamaterialet

For å gjøre intervjusamtalen tilgjengelig for analyse, ble samtalen gjort om til tekst slik at det ble mulig å systematisere og ordne dataene. De fleste av intervjuene ble transkribert nokså umiddelbart etter samtalene. Ved utskrivningen ble det lagt vekt på å skrive ned alt som ble sagt, både informantens ord og deres egne spørsmål. Intervjuene ble skrevet ned nøyaktig ord for ord. Det ble brukt ”...” ved pauser og latter eller andre ikke-verbale hendelser ble registrert. I utskriftene ble personnavn, stedsnavn og andre navn omgjort for å bevare informantens

anonymitet. Som nevnt tidligere i avsnitt 3.2.2, ble det praktisert en relativ stor frihet med hensyn til intervjuguiden, og valget om å transkribere på denne måten var ut i fra et ønske om et mest mulig nøyaktig datamateriale.

3.4.2. Sammenfatning av meningsinnholdet

Gjennom å transkribere materialet fikk det en form som var mer oversiktlig, det krevdes likevel at stoffet ble bearbeidet videre før det kunne analyseres og tolkes. Hovedhensikt med å sammenfatte meningsinnholdet var å utarbeide en sammenfattet versjon av dataene. På denne måten blir man mer kjent med innholdet, samtidig som den informasjonen som er mest sentral i forhold til problemstillingen, blir presentert mer eksplisitt. Det ble forsøkt å skille det vesentlige materialet fra det med mindre betydning. Det ble eliminert en del overflødig materiale som for eksempel gjentakelser og digresjoner. Det er av stor betydning i en slik prosess at man er kritisk til hvordan man fjerner ting. Det faktum at enkelte forhold nevnes flere ganger, kan for eksempel si noe om informantens vektlegging. Også enkelte tydelige digresjoner hvor informanten beveger seg vekk fra temaet, kan på senere stadier i analysen vise seg å være av betydning. Det å anse noe som mer vesentlig, viser at også denne prosessen innebærer tolkning. Teksten ble forsøkt tolket på en måte som var minst mulig preget av min forutinntatthet. Men fortolkning innebærer også at jeg tolker informantens selvforståelse. Det er derfor viktig å skille mellom tolkninger som er nær forbundet med informantens selvforståelse, og tolkninger som er knyttet til forskerens teoretiske bakgrunn (Thagaard 1998:128).

3.4.3. Kategorisering av datamaterialet

Som neste trinn i bearbeidingen av datamaterialet, ble det valgt å dele teksten i kategorier med begreper som indikerer innholdet i kategoriene. En slik kategorisering innebærer at informasjon om det samme temaet samles i en kategori for å skape oversikt. Miles og Hubermann (1994) omtaler prosessen med å knytte begreper til kategorier som koding. Koding innebærer å reflektere over hva materialet handler om, med utgangspunkt i spørsmålet om hvilke tema teksten informerer om. Koding og kategorisering av data i en tidlig fase av analysen, vil primært ha deskriptive mål. Dette fordi det i denne fasen er spesielt viktig å få oversikt over vesentlige mønstre i materialet. Tolkningen av dataene ble mer sentralt på et senere stadium, hvor målet var å få en dypere forståelse av dataene.

Begrepene som ble brukt som kodeord reflekterte de samme begrepene som dannet utgangspunktet for teorigrunnlaget i undersøkelsen. Miles og Huberman (1994) kaller disse kodene for deduktive koder. Etter hvert som teorigrunnlaget ble mer avklart, kom kategoriene tydeligere frem. Selv om kategoriene i størst grad fremkom ut i fra teoriforståelsen, oppsto de også til en viss grad med bakgrunn i intervjuteksten.

3.4.4. Temasentrerte analyser

I samsvar med den kvalitative forskningens fortolkende perspektiv, skal analysen føre fram til en helhetsforståelse av dataenes meningsinnhold. Dette innebærer imidlertid ikke at alt datamaterialet studeres samtidig. I praksis ble det nødvendig å dele analysen opp, slik at enkelte utsnitt ble studert hver for seg. Materialet inneholdt informasjon fra mange enheter, det ble derfor viktig å finne fram til en systematisk måte å sammenligne enhetene på. Miles og Huberman (1994) argumenterer for å bruke matriser. Ved siden av å dele inn i kategorier for datamaterialet, ble det utviklet matriser under bearbeidingen av datamaterialet. Dette ble valgt fordi matrisene er med på å skape et visuelt bilde av tendensene i stoffet og fordi de gir gode muligheter for sammenligning mellom ulike informanter. Ved bruk av matriser oppnås et spesielt godt overblikk innen samme tema. I og med at formålet med å presentere dataene i matriser, er å få oversikt og studere sammenhenger mellom de kategoriene som dataene er inndelt i, ble det sentralt ved utvelgingen av datamaterialet å ikke ha med for mye informasjon slik at oversikten ble borte. Innholdet i matrisen må først og fremst være meningsbærende (Thagaard 1998).

Et hovedpoeng med denne analysen var å gå i dybden på de enkelte temaene. I og med at temasentrerte analyser belyser spesielle temaer eller begivenheter ved å sammenligne informasjon fra alle informantene i en undersøkelse, ble denne framgangsmåten valgt. En slik sammenligning av informasjon fra alle informantene kan gi en dyptgående forståelse av hvert enkelt tema. Innvendinger mot at kvalitative analyser ikke ivaretar et helhetlig perspektiv, er i følge Thagaard (1998:149) først og fremst rettet mot temasentrerte analyser. Når utsnitt av tekster fra ulike informanter sammenlignes, løsrives tekstbitene fra sin opprinnelige sammenheng. For å ivareta et helhetlig perspektiv ble derfor informasjonen fra hver enkelt informant satt i den sammenheng som utsnittet av teksten var en del av. Den analytiske enheten i temasentrerte analyser er representert ved de enkelte temaene. Det ble rettet fokus mot et utvalgt tema og sammenlignet informasjon fra alle informantene om dette temaet. Analyser av sammenhenger mellom temaene ga grunnlag for en helhetlig forståelse.

Et poeng innenfor temasentrerte analyser er at informasjon fra ulike informanter er sammenlignbar. Dette er forsøkt ivarettatt gjennom de kategoriene som har blitt benyttet. Ved at betydningen av meningsinnholdet er det som fremheves i den kvalitative teksten, blir beskrivelsen av fordelingsmønstre i utvalget mindre viktig. Fordi kvalitative data representerer meningskategorier, og ikke eksakte inndelinger, vil ikke resultatene fremstå som mer presise ved at de tallfestes. I følge Thagaard (1998) er det meningsinnholdet, og ikke utbredelsen av tendenser som er det sentrale i fremstillingen av kvalitative data. For å kunne sammenligne funnene i denne undersøkelsen med Dalen og Sætersdal (1992) og Botvar (1999) sine funn ble det i presentasjonen av datamaterialet likevel mest naturlig å benytte termer som ”de fleste”, ”mange” og ”cirka halvparten”. Etter å ha funnet tendenser har jeg gått i dybden på noen av informantene for å få en videre forståelse av hvordan de tenker om temaene.

3.5. Forskningsmessig validitet

Begrepene reliabilitet, validitet og har opprinnelig vært knyttet til kvantitativ forskning. Kvale (1997) hevder at den kvalitative forskningen skal på tilsvarende måte som kvantitativ forskning, underlegge seg kravene til god forskningsskikk i forhold til generalisering, reliabilitet og validitet. Thagaard (1998:179) argumenterer for bruk av begreper som troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet. I denne fremstillingen omtales de begrepene som anses å være relevante for denne oppgaven.

3.5.1. Begrepsvaliditet og ytre validitet

Validitet ved en undersøkelse dreier seg om hvorvidt undersøkelsen måler det en er tenkt å måle. Validitet omhandler resultatenes gyldighet (Judd m.fl. 1991). Begrepsvaliditet tar for seg i hvilken grad de teoretiske begrep er operasjonalisert på en tilfredsstillende måte. Hellevik (1990) knytter dette til de innhentede dataenes relevans eller gyldighet i forhold til problemstillingen. Begrepsvaliditet omhandler altså hvorvidt man måler de begrep man ønsker å måle og ikke irrelevante begrep (Judd m.fl. 1991).

Innenfor kvalitativ forskning har man som mål å oppnå en indre sammenheng i undersøkelsen for å oppnå tilstrekkelig begrepsvaliditet. Jeg har forsøkt å styrke den indre konsistensen i oppgaven

ved å beskrive hvordan og hvorfor sentrale begrep har fremkommet i teoridelen. Disse begrepene fra teoridelen er gjennomgående både i intervjuguiden og ved presentasjonen av dataene. Et eksempel på dette er Dalen og Sætersdal (1992) sitt begrep om etnisk identitet som er beskrevet i teoridelen. Dette begrepet er forsøkt operasjonalisert blant annet ved at intervjuguiden inneholder spørsmål som; ” har du vært opptatt av at du ser annerledes ut?”, ”hvordan vil du vurdere ditt forhold til eget utseende?” og ”hvordan har omgivelsene reagert på at du ser annerledes ut?”. Disse spørsmålene er ment å belyse de utenlandsadoptertes forhold til eget utseende. For å styrke sammenhengen mellom de ulike delene er begrepet etnisk identitet presentert i analysedelen gjennom en analyse av informantenes forhold til; eget utseende, kulturbakgrunn, innvandrere og flyktninger. Under bearbeidingen av dataene kom det klart fram at fortellingene til de fleste av informantene inneholder mye relevant informasjon som beskriver deres forhold til de ulike begrepene som er anvendt i teoridelen. Datamaterialet synes derfor i tilstrekkelig grad å måle de ulike begrepene som det er ment å måle.

Judd m.fl. (1991) peker på at man alltid vil oppleve å måle også andre forhold enn de begrep man er ute etter. Som det tidligere er gjort rede for, viste prøveintervjuene at det manglet spørsmål om de utenlandsadoptertes forhold til adoptivfamilien. Det ble derfor foretatt redigeringer i intervjuguiden slik at spørsmål vedrørende adoptivfamilien ble tatt med. I og med at forholdet til adoptivfamilien ikke er omtalt i teoridelen, ble det i analysedelen forsøkt å knytte fortellingene til informantene opp mot teoretiske begreper som omhandler dette temaet.

Thagaard (1998) forklarer at å tolke resultatene av en undersøkelse, innebærer å reflektere over dataenes meningsinnhold. Underveis i prosjektet har jeg prøvd å forholde meg kritisk til egne tolkninger. Jeg har diskutert med kollegaer og fått kritiske vurderinger av analysen. I og med at etablert teori og tidligere undersøkelser representerer utgangspunktet for studiet, gav disse ideer til analysen, og dataene har blitt analysert og tolket i lys av tidligere forskning. En fare ved dette er at alternative perspektiver ikke blir vurdert og at man blir for opptatt av at tolkningen skal knyttes til tidligere teori. Ved å fokusere på faren for dette underveis og tenke igjennom om det finnes alternative perspektiver, har verdien av egne tolkninger blitt forsterket ved å se at alternative tolkninger er mindre relevante.

Utgangspunktet for tolkningen i denne oppgaven er hvordan informanten forsto seg selv og sin situasjon. Dette innebærer ikke nødvendigvis at man er enig i informantens selvforståelse. Dataene ble tolket ut i fra et faglig ståsted, og det kan gi en annen forståelse enn informantens (Thagaard 1998). I dette materialet inneholdt ofte hvert enkelt intervju tilsynelatende motstridende ytringer.

Informantene ble blant annet spurt sitt forhold til eget utseende. En av informantene svarte: ”Jeg har ikke vært så opptatt av utseende”. Senere i intervjuet ble informanten spurt om sitt forhold til det motsatte kjønn. Da svarte informanten: ”Jeg trodde ikke at jeg skulle finne noen som ville ha meg pga mitt utseende”. Disse beskrivelsene gir grunnlag for ulike tolkninger. En tolkning som ligger nært opp til informantens selvforståelse legger vekt på at den adopterte føler seg norsk og ikke er opptatt av utseende. På bakgrunn av motsetningene mellom de ulike delene av informantens fortelling, kan dette også tolkes fra en mer kritisk synsvinkel. Grunnlaget for en kritisk tolkning er å vurdere den adoptertes beskrivelser av sitt forhold til eget utseende under hele intervjuet og ikke bare der informanten ble spurt om å vurdere det. Det kan være konfliktyllet for den adopterte å innrømme at utseende er av betydning, og dermed innrømme det både for seg selv eller den som intervjuer. Dermed ble det viktig å forholde seg kritisk til informantens selvforståelse. I analysen ble denne informantens forhold til eget utseende tolket som ambivalent, og dermed ikke slik informanten gav uttrykk for når spørsmålet om forhold til eget utseende ble besvart.

Grunnlaget for tolkningen og analysen i dette studiet er teorifundamentet i oppgaven. Underveis i analysen har resultatene i denne undersøkelsen blitt vurdert i forhold til andre undersøkelser. Dersom funnene i denne undersøkelsen ikke har stemt overens med resultatene i andre undersøkelser, har jeg i analysedelen forsøkt å belyse hvordan jeg kom fram til tolkningen ut i fra konteksten til informantene i dette materialet. Som nevnt i avsnitt 3.1.1 vurderte jeg ved valg av metode, hvorvidt jeg skulle triangulere mellom intervju og observasjoner. Jeg kom fram til at dette vanskelig lot seg gjøre innenfor rammen av denne oppgaven. Imidlertid kunne dette ha bidratt til å styrke validiteten. Ved å supplere intervjuene med observasjoner, kunne jeg fått en mer dekkende og ”sann” beskrivelse av det som faktisk skjer. Imidlertid er mitt inntrykk at informantene var meddelende og ærlige i sine svar. Deres skildringer og formidling av erfaring fremsto for meg som troverdige. De ga beskrivelser av vanskelige forhold og uttrykte innrømmelser i forhold til de ting de opplevde om det å være utenlandsadoptert. Jeg kunne muligens ha gjort meg andre inntrykk gjennom observasjon, men for å styrke informantenes troverdighet la jeg som tidligere nevnt vekt på at de skulle fortelle konkrete eksempler fra hverdagen.

Ytre validitet fokuserer blant annet på i hvilken utstrekning det er mulig å generalisere ut ifra et utvalg til en populasjon. Slik generaliserbarhet vil være avhengig av antall informanter. Dette beskrives ofte som en undersøkelses ytre validitet (Judd, Smith & Kidder 1991). Tradisjonelt har kvalitativ forskning vært lite opptatt av generaliseringer (Schofield 1990). Kritikken av kvalitative intervjustudier knyttet ofte til det at funnene ikke er generaliserbare, ettersom de involverer for få

personer. Det kan i denne forbindelse reises innvendinger mot antall respondenter i denne undersøkelsen. Betydningen av generaliserbarhet er imidlertid annerledes ved kvalitative studier, da man først og fremst har et ønske om overførbarhet (Thagaard 1998:184). I en kvalitativ undersøkelse som denne, er det primære målet å beskrive det aktuelle utvalget. Hvorvidt funnene fra min undersøkelse er relevante for utenlandsadopterte generelt, anses som mindre sentralt.

Judd, Smith & Kidder (1991) sier at dersom intervjuet gjøres på en spesiell gruppe som ikke er representativ for hele populasjonen, kan vi ende opp med et utvalg som er avvikende på en slik måte at vi har mer tiltro til våre funn enn det vi burde. En mulig begrensing som kan nevnes i forbindelse med min utvelgning av intervjuobjekter, er at samtlige av mine informanter er bosatt i samme området. De er alle bosatt i et område med mye innflytting og innleide fagfolk.

Befolkningen kan dermed til en viss grad karakteriseres som internasjonal. Muligheten for at det oppfattes annerledes å være adoptert fra utlandet i denne delen av Norge enn andre plasser er til stede. Hovedsiktemålet med dette studiet er imidlertid ikke generaliserbarhet og representativitet, derimot har jeg et ønske om å belyse temaet på en måte som kan bidra til en bedre innsikt og forståelse. Det vil imidlertid være en styrke for validiteten dersom andre utenlandsadopterte kan kjenne seg igjen i resultatene som presenteres (Vedeler 2000).

Utvalget i denne oppgaven består av voksne utenlandsadopterte i alderen 18-35 år. Med bakgrunn i min problemstilling, som fokuserer på utviklingen av selvoppfatningen, kunne jeg ha benyttet meg av yngre informanter. Ungdom kunne muligens ha gitt meg et annet datamateriale enn det som ble innhentet. Imidlertid var det et ønske om å intervju utenlandsadopterte som var ferdig med ungdomstiden og som sannsynligvis var mer reflekterte i forhold til denne fasen i livet. Faren med å intervju voksne er at de har glemt hvordan ungdomstiden var, samtidig som de har dannet seg et bilde i etterkant som sier mer om hvordan de tror det var. Informantene kan være farget av den forståelsen informantene senere har tilegnet seg. Fortiden vurderes i lys av nåtidens erfaringer, og det er derfor viktig at dette blir tatt hensyn til under tolkningen av dataene (Thagaard 1998:84). Jeg valgte derfor i intervjusituasjonen å inspirere informantene til å fortelle episoder eller hendelser, for på denne måte å få det "rette" bildet av hvordan de opplever eller opplevde hverdagen.

Utvalgsprosedyrene i et studie har betydning for den eksterne validiteten. I avsnitt 3.2.1 kommenterte jeg mulige begrensinger ved mitt utvalg som kan ha betydning for den ytre validiteten. Thagaard (1998:52) snakker om strategiske utvalg i forbindelse med kvalitative studier. Et slikt utvalg kan innebære å velge ut informanter som er typiske i forhold til de fenomen

som studeres. En alternativ form for strategisk utvalg er å velge ut personer som er spesielle i forhold til det fenomenet som studeres. Det kan imidlertid være vanskelig å få adgang til et utvalg av personer som representerer utfordrende situasjoner, fordi de involverte ofte ikke ønsker innsyn fra en forsker. Et strategisk utvalg vil i denne sammenhengen være et utvalg som bidrar med rikest mulig informasjon ut fra undersøkelsens fokus, og ikke et representativt utvalg i fra statistisk betydning slik Hellevik (1990) viser til. I forbindelse med utvelging av informanter i denne oppgaven, forsøkte jeg å komme i kontakt med informanter som er typiske for de forhold som ble studert. For å gjøre funnene generaliserbare, kunne jeg forsøkt å gjøre utvalget mer representativt i forhold til alder, bosted og antall. Likevel kan utvalget beskrives som strategisk ut ifra problemstillingen, noe som viste seg gjennom samtalene jeg hadde med informantene. De kom med fyldige beskrivelser av hverdagen sin som kan sammenlignes med funn i tidligere undersøkelser (jfr. Dalen og Sætersdal 1992 og Brottveit 1999).

Som nevnt i avsnitt 3.2.1 har informantene i dette utvalget selv valgt å være med på undersøkelsen. Det knytter seg visse svakheter til denne måten å velge intervjuobjekter på. De frivillige informantene føler trolig at de mestrer sin situasjon, og har derfor ikke noe imot innsyn fra forskeren. En slik utvalgsstrategi kan dermed føre til en viss skjevhet, fordi undersøkelsen gir mer informasjon om hvordan situasjoner mestres, enn om særlig konfliktfylte forhold. I og med at denne oppgaven setter fokus på et ømtålig tema, er det også fare for at noen av de som ble spurt om å være med, ikke ønsket å stille til intervju. Noen av de spurte kan ha et konfliktfylt forhold til temaet, eller at de av ulike andre grunner ikke har hatt lyst til å gi forskeren innsyn. På denne måten kan viktig informasjon om de utenlandsadoptertes situasjon i denne oppgaven ha gått tapt.

3.5.2. Reliabilitet

Reliabilitet betyr egentlig pålitelighet og blir ofte beskrevet gjennom ulike ord som konsistens, stabilitet og nøyaktighet (Kleven 1995). I kvalitativ forskning er forskeren selv det viktigste instrumentet og må benytte sin subjektive deltakelse og fortolkende evne til å granske seg selv i samspill med forskningskonteksten. Kvalitativ forskning bygger derfor på ens egen persepsjonsevne og må sies å være subjektiv og selektiv. Bruk av subjektivt skjønn gjør at andre kunne vurdert dataene i denne oppgaven annerledes. Kvale (1994) mener det i denne forbindelse er å viktig å klargjøre perspektivet slik at leseren vet hvilke briller teksten skal leses med. Ved slik perspektivekslisering vil flere tolkninger av samme tekst ikke være en svakhet, men en rikdom som kan styrke den kvalitative forskningen. Larsson (1993) mener at tolkningene kan være et

resultat av det teoretiske perspektivet som er valgt. Resultatene fra denne undersøkelse kan ha forskjellig meningsinnhold ut fra hvilken teori man ser materialet i forhold til. Patton (1990) diskuterer validitets- og reliabilitetsspørsmål med bakgrunn i forskerens ferdigheter og kompetanse. Jeg har liten erfaring med intervju, noe som kan være en feilkilde i forhold til kvaliteten på det innsamlede materialet.

Kleven (1994) skriver at en undersøkelses reliabilitet har et stabilitets-, et ekvivalens- og et vurdereraspekt. Jeg vil gå nærmere inn på disse momentene. Et aspekt som kan virke inn på undersøkelsens reliabilitetsstabilitet, er informantens dagsform. En god eller dårlig dagsform vil influere på de svar som informanten gir. Jeg intervjuet respondentene en gang. Påliteligheten kunne eventuelt ha vært forbedret ved at jeg intervjuet i to omganger. Intervjuene mine ble avtalt i god tid. Jeg lot informanten bestemme tid og dag for samtalen. Disse faktorene håpet jeg ville redusere faren for en intervjusituasjon der informantens utsagn bar preg av tretthet, stress, uopplagthet eller lignende. Den faste intervjuguiden var med på å sikre reliabiliteten med hensyn til ekvivalens i undersøkelsen min. De samme spørsmålene ble stilt til alle informantene, om ikke i samme rekkefølge, så passet jeg på å være innom alle delene i intervjuguiden.

Oppfølgingsspørsmålene som kom spontant under samtalene, var imidlertid preget av hvem det var som ble intervjuet. Stort sett dreide dette seg om en presisering av hva de hadde svart i et av de fast oppsatte spørsmålene. I tillegg er det med på å sikre reliabiliteten i denne oppgaven at jeg har benyttet spørsmål som har blitt anvendt i tilsvarende sammenhenger tidligere (Kleven 1995).

Dalen og Sætersdal (1992) skriver i den forbindelse at de la vekt på å utforme intervjuguiden slik at spørsmålene ikke skulle lede informantene i noen spesiell retning. Dette aspektet forsøkte jeg å i varetta i min intervjuguide. Det siste punktet til Kleven (1995) som omhandler vurdererrelabilitet, er avhengig av minst to vurderere. Dette aspektet er ikke godt nok i varetatt i oppgaven min, og det kan ikke ignoreres. Det viktigste i denne sammenhengen er at det påpekes slik at leseren kan ta hensyn til at det kun er meg som har vurdert informantens informasjon.

Judd m.fl. (1991) forklarer at reliabiliteten av en måling defineres i den utstrekning den er fri for tilfeldige feil. I følge Kleven (1995) må man imidlertid erkjenne tilfeldige målingsfeil, men disse må diskuteres. Videre legger han vekt på at begrepene tilfeldige feil og systematiske feil vil være av sentral betydning innenfor en definisjon av reliabilitet. Systematiske feil kan oppfattes som "feil som har tendens til å slå ut i samme retning ved gjentatte målinger for samme individ." Denne typen feil kan vil være med på å redusere validiteten (Kleven 1995:20). Tilfeldige feil kan derimot gi reliabilitetssvikt. Reliabilitet defineres dermed som "Relativt fravær av tilfeldige

målingsfeil.” (Kleven 1995:21). De tilfeldige målingsfeilene har en tendens til å jevne seg ut i det lange løp for samme individ.

Kleven (1995:24) konkluderer med: ”at hva vi observerer, er en blanding av det valide som skulle ha blitt observert, av systematiske feil som skriver seg fra innblanding av andre begrep enn det begrepet vi tolker resultatene i forhold til, og av tilfeldige feil eller reliabilitetssvikt.” Dette viser at både tilfeldige og systematiske feil reduserer validiteten. Reliabiliteten er dermed en nødvendig, men ikke tilstrekkelig forutsetning for validiteten. Begrepsvaliditeten trues imidlertid både av tilfeldige feil (reliabilitetssvikt) og systematiske feil (validitetssvikt). Ut i fra dette uttrykker Kleven (1995) at reliabiliteten bare har betydning i den forstand at den er en nødvendig forutsetning for å oppnå validitet.

3.5.3. Objektivitet i kvalitativ forskning

En innvending som ofte rettes mot intervjuforskning, er at ulike tolkere vil kunne finne ulike meninger i det samme intervjuet, og at intervju dermed ikke er en vitenskapelig metode (Kvale 1997). Denne kritikken, fra kvantitativt orienterte hold, har sammenheng med et krav om objektivitet, i betydningen at en uttalelse kun har én riktig og objektiv mening. I motsetning til denne oppfatningen tillates og vektlegges et mangfold av tolkningsmuligheter innenfor en hermeneutisk tilnærming. I denne undersøkelsen er det et mål å belyse tema gjennom informantenes beskrivelser. Det vil derfor være tolkning av tema som er sentralt. Med en hermeneutisk tilnærming er åpenhet omkring det at det finnes ulike tolkningsmuligheter viktig. Det som imidlertid er av betydning og som jeg har vært forsøkt å legge vekt på i mine analyser, er å formulere min forståelse og mine tolkninger.

Kritikken som rettes i forhold til kravet om objektivitet kan tilbakevises gjennom å skille mellom en partisk og en perspektivisk subjektivitet ved tolkningsforskjeller (Kvale 1997:207). Den partiske subjektiviteten dreier seg om å velge tolkninger som støtter egne konklusjoner og som ser bort i fra andre tolkningsmuligheter. Dette er forsøkt unngått i denne oppgaven. En perspektivistisk subjektivitet fremstiller Kvale (1997) som et mål. Som forsker inntar man da ulike tolkninger av meningen, med den samme teksten; ”Subjektivitet i betydningen mangfold av perspektivistiske tolkninger, er intervjuforskningens styrke” skriver Kvale (1997:143). Dette vil være en styrke og berikelse, snarere enn en svakhet.

3.7. Etiske aspekter

I arbeidet med prosjektet har jeg fulgt *Forskningsetniske retningslinjer for samfunnsfag, jus og humaniora* (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora [NESH] 1994). Dette dokumentet legger føringer for hvordan etiske overveielser skal styre empirisk forskning. Innenfor kvalitative studier trekkes gjerne tre retningslinjer for forskerens etiske ansvar spesielt fram: informert samtykke, konfidensialitet og de konsekvenser forskningen kan ha for de som deltar (Thagaard 1998). I det følgende gjøres det rede for disse prinsippene med vekt på relevans for dette studiet.

I dette studiet var all deltakelse basert på frivillighet. I møtene med medlemmene i FKA ble det informert om formålet med undersøkelsen og hovedtrekkene i studiet. Det ble åpnet for mulighet til å ringe dersom det var noen som hadde spørsmål enten i forbindelse med det tematiske knyttet til intervjuet, eller forhold av mer praktisk art. Dette ble gjentatt ved telefonsamtaler med intervjupersonene og innledningsvis før selve gjennomføringen av intervjuene. Dette ble gjort med et ønske om å avklare eventuelle misforståelser og for å sikre at deltakerne fikk den informasjonen som de ønsket. Dette kunne være med på å bidra til at informantene følte seg trygge i forhold til opplysninger de gav i løpet av samtalen.. I tillegg har alle informantene skrevet under på en samtykke erklæring i forbindelse med intervjuet (se vedlegg). Under intervjuet ble det poengtert at de kunne trekke seg fra prosjektet på hvilket som helst tidspunkt, også etter at intervjuet var avsluttet.

Det kan imidlertid være vanskelig å oppfylle kravet om full informasjon i forkant av et kvalitativt studie som dette. Som vist tidligere kjennetegnes kvalitative studier av fleksibiliteten i at man ikke vet eksakt hvordan forskningsprosessen vil utvikle seg. Ved å benytte et halvstrukturert intervju, ble spørsmålene endret og tilpasset underveis i tråd med samtalens utvikling.

Det kan være en utfordring å ta hensyn til disse kravene, samtidig som det ikke fokuseres på personvern i så stor grad at det reduserer muligheten for å opparbeide et tillitsforhold til informanten. Dette opplevdes ikke som noe problem i møte med informantene i dette studiet. Gjennom prinsippet om konfidensialitet gis det retningslinjer for hvordan forskeren kan håndtere den informasjonen som informanten har gitt gjennom samtalen. Informantene har krav på at all informasjon de gir skal bli behandlet konfidensielt. Dette betyr at personlige data som offentliggjøres ikke må avsløre informantens identitet. Ved presentasjon av datamaterialet i dette

studiet, anonymiseres derfor informantene, dette er spesielt overveid i forbindelse med bruk av sitater. Et annet forhold er at informantene i løpet av en samtale sier mer enn de muligens hadde tenkt på forhånd. I enkelte av samtalene skjedde dette og da ble informanten forsikret om at den informasjonen som ble gitt er fortrolig.

Et dilemma i forbindelse med konfidensialitet og hensynet til informantene, er ønsket om å fremstille pålitelige resultater. Samtidig som informantens identitet skal beskyttes, vil det være et ønske å presentere informanten slik vedkommende har fremstått i intervjuet. I følge Thagaard (1998) har de temasentrerte analysene fordeler i forbindelse med å beskytte innformantes identitet. Ved at informantene ikke presenteres i sin helhet, men at deler fra den enkelte informant plasseres i ulike kategorier av den temasentrerte analysen, ivaretas informantens anonymitet i større grad.

Prinsippet om at deltakerne ikke skal ta skade av å delta i en studie, innebærer at man som forsker forplikter seg til å beskytte deltakernes integritet gjennom hele forskningsprosessen. Å delta i dette studiet anså jeg ikke for å kunne gi alvorlige negative konsekvenser for deltakerne. Flere av informantene gav imidlertid tilbakemelding på at de gjennom deltakelse opplevde at de fikk reflektert rundt en del spørsmål som de i hverdagen ikke selv åpner tilstrekkelig for. Enkelte av deltakerne gav også uttrykk for at de opplevde det som nyttig og interessant at noen utenforstående var interessert i temaer omkring utenlandsadopsjon. Det som kan nevnes avslutningsvis er at det i noen samtaler ble tatt opp enkelte forhold som informanten gjerne beskrev som spesielt utfordrende. Dette kan være forhold som informanten opplever som vanskelige. Samtalen kan dermed ha bidratt til en påminnelse av noen ubehagelige forhold. Imidlertid har jeg ikke fått tilbakemeldinger på at dette har fått noen alvorlige konsekvenser for informantene i dette studiet.

4. PRESENTASJON OG TOLKNING AV DATA

I det foregående er det gjort rede for det teoretiske grunnlaget for oppgaven samt for innsamling av datamaterialet. I denne delen presenteres det empiriske materialet.

4.1. Fortellinger om det å være utenlandsadoptert

I denne delen av oppgaven er det de utenlandsadoptertes egne stemmer, ord og fortellinger om det å være utenlandsadoptert som trer i fremgrunnen. Jeg har valgt å ha med sitater fra informantenes uttalelser og meninger som jeg oppfatter som relevante i forhold til de ulike temaene som analyseres. På denne måten håper jeg å kunne vise bredden i hvordan informantene oppfatter temaene som er tatt opp med dem. I avsnitt 3.4.4 er det gjort rede for at et av hovedpoengene med denne oppgaven er å gå i dybden på de ulike temaene. Videre ble det argumentert for bruken av temasentrerte analyser som belyser spesielle temaer ved å sammenligne informasjon fra informantene i undersøkelsen. En slik sammenligning av informasjon fra alle informantene er ment å gi en dyptgående forståelse av hvert enkelt tema. Det er meningsinnholdet, og ikke utbredelsen av tendenser som er det sentrale i fremstillingen av dataene i denne analysen. For å kunne sammenligne funnene i denne undersøkelsen med Dalen og Sætersdal (1992) og Botvar (1999) sine funn ble det i presentasjonen av datamaterialet likevel mest naturlig å benytte termer som ”de fleste”, ”mange” og ”cirka halvparten”. Etter å ha funnet tendenser har jeg gått i dybden på noen av informantene for å få en videre forståelse av hvordan de tenker om temaene.

Dette kapitlet er forsøkt strukturert ut i fra temaer som er ment å skulle belyse hovedbegrepene fra teorikapitlet, samtidig som strukturen skulle gjøre det mulig å sammenligne funnene i dette materialet med relevante resultater fra tidligere undersøkelser. Kapitlet er inndelt i seks hoveddeler. I de tre første hoveddelene tar presentasjonen og tolkningen utgangspunkt i Shavelson m.fl. (1976) sine underområder; fysisk selvoppfatning, akademisk selvoppfatning og sosial selvoppfatning. Del fire presenterer og analyserer temaet etnisk identitet. I teoridelen er det vist i figur 3 at utseende er et av subområdene under fysisk selvoppfatning. Videre er det i avsnitt 2.1.3 gjort rede for at utseende er en av kategoriene i Dalen og Sætersdal (1992) sin definisjon av begrepet etnisk identitet. I denne oppgaven anses det som mest relevant å presentere analysen av forhold knyttet til utseende under etnisk identitet. Videre tas det i del fem og seks igjen utgangspunkt i Shavelson m.fl. (1976) sin modell for selvoppfatning. Del fem presenterer og analyserer emosjonell selvoppfatning og del seks belyser den generelle selvoppfatningen.

4.2. Idrett og selvoppfatning

Deltakelse i organiserte og uorganiserte sosiale aktiviteter kan være en viktig premissleverandør for utviklingen av selvoppfatningen, samtidig som deltakelsen også kan ha negative sider. Organiserte aktiviteter inneholder ofte et ytelses- og prestasjonskrav, mens deltakelse i ungdomsgjenger i noen tilfeller kan lede inn i en kriminell løpebane. Den enkeltes selvoppfatning, trivsel og velvære blir påvirket av hvordan en blir betraktet av signifikante andre i ungdomsmiljøet. Organisasjonene representerer en form for sosial tilhørighet og er en arena for sosial utfoldelse og læring. Den fysiske komponenten bidrar ytterligere til idrettens betydning for de unges utvikling av selvoppfatningen. Undersøkelser om ungdoms selvoppfatning tar gjerne opp forholdet ungdommene har til egen kropp.

For å finne mer ut om hvilken betydning forholdet til egen kropp kan ha å si for utviklingen av selvoppfatningen, ble informantene i denne undersøkelsen bedt om å fortelle om de hadde vært aktive i idrettsmiljøer og om å vurdere sitt forhold til egen kropp. Datamaterialet som er innsamlet viser at de fleste av informantene deltar eller har deltatt i idrettsorganisasjoner. Det er imidlertid ikke slik at guttene er mer aktive enn jentene i dette materialet. Flertallet av de aktive oppgir at de har vært med i flere forskjellige idretter.

Fåtallet av informantene i dette materialet forteller at de opplevde seg selv som veldig gode i den idretten de drev med. For de som var aktive ser det ut til at det sosiale fellesskapet hadde hatt mye å si for hvordan de hadde opplevd det å være aktivt med i et idrettsmiljø.

”Jeg kan ikke huske hvorfor jeg begynte. Jeg husker bare at jeg synes det var kjekt å drive med turn. Det var kjekt å drive med fotball. Det var først og fremst sosialt.”

”Jeg drev med kampsport. Jeg gikk jo der pga at jeg fikk venner der. Og egentlig så var vel det liksom hele min, hva skal jeg kalle det, det var liksom min omgangskrets. Jeg kjente alle og var med i styret, det var vel derfor jeg gikk såpass lenge. (...) Men jeg gikk jo der pga at jeg fikk veldig gode venner”

De fleste informantene forteller at de har hatt mange venner i miljøet og at de har følt seg som en del av fellesskapet, noe som også kan være med på å virke positivt inn på selvoppfatningen.

For å undersøke nærmere hvordan idrettsaktiviteter virker inn på forholdet til egen kropp og dermed utviklingen av selvoppfatningen har jeg sett nærmere på sammenhengen mellom deltakelse og egen vurdering av kroppen. Om lag halvparten av de som var aktive i organisert idrett, gir uttrykk for at de hadde vært fornøyd med sin fysiske utrustning i ungdomsårene.

”Jeg spilte fotball fordi alle de andre i klassen gjorde det. Jeg innfridde ikke forventningene jeg hadde. Ballspill har ikke vært min sterke side, da. Det var jo i tredje klasse. Da begynte alle på fotball, følte at jeg måtte være med selv om jeg ikke kunne det. Men senere fant jeg ut at jeg var flink i svømming. (...) Jeg kunne jo vært litt tynnere da, men føler at jeg er kry for den jeg er nå.”

”Når jeg var yngre så hadde jeg jo et lønnelig håp om at jeg skulle bli danser da. Diskodanser altså, men det passet jeg rett og slett ikke til. Men jeg tror at ikke at jeg har vært noe sånn gjennomsnittelig fordi at jeg aldri har klagd, jeg har alltid vært fornøyd, uten at jeg har hatt en spesielt bra kropp for å si det sånn. Men gjennom hele barne- og ungdomsskolen, og det mener jeg fortsatt at jeg har en tung beinbygning. Jeg har alltid vært noen kilo tyngre enn mine venninner, uten å ha vært noe tykkere, men jeg har alltid hatt kraftige leggmuskler og lårmuskler og sånn. Men jeg har aldri klagd på utseende eller kropp og sånn.”

Ut i fra fortellingene til informantene i dette materialet, kan det tyde på det er en sammenheng mellom det å føle at man innfrir forventninger om å være god, og hvordan de vurderer sin egen kropp. Av de som opplevde å ikke innfri sportslige forventninger, oppgir flertallet at de ikke var fornøyd med egen kropp i ung alder. Imidlertid forteller de fleste av informantene at de, i likhet med det som blir sagt i sitatet ovenfor, har godtatt sin egen kropp i voksen alder. Fortellingene i dette datamaterialet indikerer at det å oppleve mestring i forhold til egen kropp har mye å si for hvordan man vurderer sin egen fysiske utrustning.

Denne analysen har vist at de fleste av informantene har vært, eller fremdeles er, aktive i idrettsorganisasjoner. Fåtallet har opplevd å innfri sportslige forventninger, men har likevel hatt glede av å være aktiv fordi de har hatt venner i miljøet. Om lag halvparten gir uttrykk for at de hadde vært fornøyd med kroppen sin i ungdomsårene. En av informantene i dette materialet skiller seg ut ved å ikke være spesielt aktiv i organisert idrett i ungdomsårene.

Denne informanten gav inntrykk i intervjuet av å ikke være fornøyd med eget utseende.

”Jeg er ikke helt fornøyd med kroppen min, men jeg er liksom veldig opptatt av utseende. Det er liksom veldig rart, men det tror jeg gjelder generelt for alle adopterte, at de er det. Men det er fordi du hele tiden blir mint på fra oppveksten at du ser annerledes ut.”

Det å ikke innfri forventninger i forhold til fysiske evner kan være en årsak til at denne informantene har valgt vekk idrettsmiljøet, men samtidig kommer det fram av intervjuet at det vanskeligste var å finne seg til rette i et bestemt miljø.

”Jeg har ikke hatt noe fast som har fulgt meg. Jeg har vært innom litt forskjellig, men jeg hadde ikke noe fast, som dette er hobbyen min, dette er noe jeg liker. Jeg skifta litt etter hvem jeg var sammen med. Det gjør jeg ennå. Jeg har ingen sånn fritidshobby som jeg brenner for”

Det at denne informantene verken har opplevd felleskap i et idrettsmiljø, eller å være tilfreds med sitt eget utseende, kan være med på å forklare grunnen til at vedkommende har hatt vansker for å slå seg til ro i et slikt miljø.

Tidligere undersøkelser blant norsk ungdom, viser at gutter deltar mest i organisasjonslivet generelt, men på idrettsbanen viser det seg at jenter er de mest aktive (Roaldsø 1997). Botvar (1999) fant derimot at blant de utenlandsadopterte er situasjonen omvendt. Hans sammenlikning med data fra Ung i Norge (1997) viste at utenlandsadopterte jenter deltar noe sjeldnere i idrettsorganisasjoner enn jenter flest, mens utenlandsadopterte gutter er mer idrettsorienterte enn andre norske gutter. Botvar (1999) fant at 87% av de utenlandsadopterte guttene deltar eller har deltatt i idrettsorganisasjoner mot 76 % av gutter i alminnelighet. Utvalget i denne undersøkelsen er for lite til å si noe sikkert om dette, men tendensen er at det ikke er de samme kjønnsforskjellene hos informantene i dette materialet.

Botvar (1999) har også sett på sammenhengen mellom deltakelse i idrettsorganisasjoner og egen vurdering av kroppen. Botvar fant at det er en tendens til at adopterte som er med i idrettsorganisasjoner, har et bedre forhold til egen kropp enn de som ikke er med. Hans funn stemmer godt over ens med det informantene i dette datamaterialet forteller. I Botvars undersøkelse oppgav 60% av de som var aktive at de likte utseende sitt veldig godt. Blant informantene i denne undersøkelsen gir omlag halvparten av de aktive uttrykk for at de hadde hatt et godt forhold til egen kropp i ungdomstiden. I likhet med funnene i dette materialet, fant Botvar samme tendens til sammenheng mellom gode prestasjoner og godt forhold til egen kropp. Det er derfor nærliggende å tolke resultatene som en bekreftelse på at idretten generelt kan bidra til å gi

de utenlandsadopterte en bedre oppfatning av egen kropp, samtidig som en sterk fokusering på fysiske ferdigheter gjør at noen får et dårlig forhold til egen kropp. Det er derfor grunn til å tro at idretten spiller en rolle for de utenlandsadoptertes utvikling av selvoppfatning, kanskje særlig guttenes. Utenlandsadopterte gutter har et "handikap" i forhold til jevnaldrene fordi de ofte er spedbygde og relativt lave av vekst. Det å oppleve mestring i forhold til idrettsaktiviteter er dermed av betydning for selvoppfatningen. Likevel er det viktig å peke på at de fleste av de spurte i denne undersøkelsen også oppgir sosial tilhørighet som en viktig årsak til at de var med i idrettsmiljøer. De som ikke innfridde forventningene til kroppslige prestasjoner kunne på tross av dette ha positive erfaringer med å delta aktivt innenfor idrett fordi de hadde utbytte av det sosialt.

For de utenlandsadopterte kan forholdet til egen kropp og utseende ha en utvidet betydning sett i forhold til norskfødt ungdom. For de utenlandsadopterte er utseende en markør som forteller om deres spesielle bakgrunn og deres etniske opprinnelse. I del 4.5 går jeg nærmere inn på hva den etniske bakgrunnen betyr for de utenlandsadoptertes utvikling av selvoppfatning.

4.3 Akademiske evner og selvoppfatning

Skole og utdanning legger beslag på stadig større del av ungdomstiden, og det de unge presterer har mye å si for framtiden i og med at konkurransen om å komme inn på høyere utdanning fortsatt er stor. En stor del av tilbakemeldingene barn og ungdom får fra voksenmiljøet når de vokser opp, er knyttet til akademiske prestasjoner. Det er derfor nærliggende å anta at skoleprestasjoner har noe å si for utviklingen av selvoppfatningen.

For å finne mer ut om de utenlandsadoptertes akademiske selvoppfatning ble informantene i dette materialet spurt om de kunne beskrive skolegangen sin. Svarene informantene gav er deres subjektive vurdering av egen skolekompetanse. Et mer objektivt mål på ytelse og evner kunne vært å supplere analysen med lærervurderinger eller karakterberegninger. Slike opplysninger hadde jeg imidlertid ikke tilgang til i denne undersøkelsen. Litt over halvparten av de spurte forteller at de gjorde det godt på skolen, og at de vurderer sine akademiske evner som gode.

"Jeg var generelt flink. Jeg gjorde leksene, det gjorde jeg. Jeg hadde liksom...., det hadde jo med at mor satte klare regler. Kommer du hjem fra skolen så gjør du lekser...Så sånn sett så hadde jeg gode leksevaner, men i skolen så savnet jeg den der..., jeg var over gjennomsnittet, og skolesystemet ligger på gjennomsnittet. Jeg

hadde liksom ikke den over meg, jeg hadde den under meg, og jeg fløt igjennom skolen. Jeg hadde liksom ikke noe problem sånn rent skolemessig, faglig.”

Mindretallet av informantene oppgir at de slet med faglige vansker og at de vurderer seg selv som skoletapere. Til tross for at de fleste opplevde å ha generelt gode evner, forklarte flere av spurte at de ikke hadde hatt noe særlig godt forhold til enkelte av skolefagene, slik som denne informanten forteller:

”Jeg prøvde jo å gjøre alt veldig grundig, så dermed ble jeg liksom litt flink i noe. Men jeg hadde problemer med norsk og skrive rent. Jeg hadde og problemer i matte i sånne tekstoppgaver. Jeg forsto de aldri og måtte ha veldig hjelp til å forstå de oppgavene. Jeg var veldig flink til å uttrykke meg, men jeg hadde problemer i fht rettskriving. Det hadde jeg jo ikke nok oppfølging på da. Så jeg måtte gå på et sånt kurs senere i ungdomsalder, og det var heller ikke bra for de hadde ikke nok oppgaver og tester i forhold til den problematikken, da. Så jeg datt litt imellom.”

Noen hadde slitt mer generelt, men de aller fleste hadde gjennomført og bestått de utdanningene de hadde valgt. Samtidig kom det fram i intervjuene, i likhet med fortellingen nedenfor, at en del hadde avbrutt utdanningen. Etter eget utsagn hadde de ombestemt seg og villet begynne med noe annet i stedet.

”Jeg gikk først 1 år på matematikk på høgskolen, og det gikk jo for så vidt greit. Også gikk jeg et år på psykologi, det gikk ikke greit i det hele tatt, men jeg ville jo verken bli psykolog eller at jeg hadde interesse for faget i det hele tatt. Så begynte jeg på sykepleien, men det var egentlig ikke det jeg ville heller. Jeg bare fortsatte, men på en måte så angreer jeg ikke i dag, for jeg har jo jobb uansett. Men det har aldri vært det jeg egentlig ville. Nå tar jeg datautdanning ved siden av jobb.”

Denne informanten vektlegger at det var vanskelig å finne et yrke som passet. Flere av de andre informantene har lignende fortellinger, men det er vanskelig å si noe sikkert om det er fordi dette skyldes problemer med å mestre fagene, eller om det handler at de hadde valgt feil.

Det er lett å anta at det er sammenheng mellom adopsjonsalder, språkvansker og skoleprestasjoner. For å se om det finnes en slik sammenheng i dette materialet, koblet jeg informasjon om adopsjonsalder opp mot hvor høy utdanning informantene har. I dette materialet hadde adopsjonsalder ingen sammenheng med hvor høy utdanning informantene har tatt. Tidligere studier har funnet en slik sammenheng (Dalen og Sætersdal 1992). Undersøkelsene viste at barn som delvis hadde tilegnet seg et språk når de kom til Norge, fikk størst problemer på

skolen (Dalen og Sætersdal 1992). Kvifte-Andresens (1992) studie konkluderer imidlertid med at utenlandsadopterte gjennomgående hadde større problemer med fag som matematikk enn en norskfødt kontrollgruppe, uten at hun fant at det hadde noen sammenheng med alder på adopsjonstidspunktet.

Utdanning har betydning for den inntekt og yrkesstatus ungdommen kan regne med å oppnå som voksen. Utvelgelsen av voksenposisjoner bygger i dag i stor grad på formell utdanning. Valg av utdanning og yrke representerer et viktig skritt i identitetsdannelsen og er dermed en beslutning som får store konsekvenser for senere voksenliv. Under halvparten av informantene i denne undersøkelsen oppgir at de har tatt høyere utdanning. I likhet med Botvar (1999) kommer det tydelig fram i dette materialet at informantene i større grad enn ungdom flest søker til yrkesfaglig utdanning. Samtidig gir flere av de spurte uttrykk for at de har vært usikre i sine valg, og at de har prøvd forskjellige retninger både når det gjelder valg av utdanning og arbeid. Flere av informantene forteller at de ennå ikke har bestemt seg for hva de vil jobbe med i framtiden. Informanten som siteres nedfor hadde til tross for at vedkommende vurderte sine akademiske evner som svært gode, ennå ikke fullført en utdanning.

”Det som jeg sliter mest med, som jeg har savnet, og som har plaget meg er at jeg ikke har hatt noe mål, jeg har ikke noe konkret mål med livet. Også vet jeg ikke hva jeg skal sette som mål. Jeg er ikke flink til selv å finne motivasjon til meg selv sånn at jeg kommer framover hele tiden. Sånn som at jeg ikke har gått på noen spesiell utdanning, jeg er liksom veldig vaklende. Jeg har lyst til å få med meg alt, lyst til å lære alt og det gjør at jeg blir helt handlingslammet.”

Det er vanskelig å trekke noen entydige konklusjoner om informantenes skoleprestasjoner ut i fra dette materialet, i og med at svarene spriker i ulike retninger. Tidligere undersøkelser gir heller ikke entydige konklusjoner på dette området; undersøkelsen Dalen og Rygvold (1999) har gjort av utenlandsadoptertes skolemestring, viser at rundt 30% har problemer med skolen. Dette er klart flere enn blant norskfødte. Botvar (1999) kom derimot fram til at utenlandsadopterte flest har et ganske bra skoleselvilde, bedre enn norskfødte. Videre fant han i likhet med denne undersøkelsen, at det er en tendens til at adopterte jenter skårer høyere enn gutter når det gjelder skoleprestasjoner.

Det er også en tendens til i dette materialet at de informantene som var fornøyd med egen kropp i ungdomsårene, også vurderer seg selv til å ha gode akademiske evner. De som er mer kritisk til sine skoleprestasjoner var også i ungdomsårene i større grad misfornøyd med kroppen sin. For de

av informantene i dette materialet som var mer positive til egne akademiske evner enn til egen kropp fantes det visse likehetstrekk. Disse informantene hadde en tendens til ikke å fullføre påbegynt utdanning, eller vakle i forhold til valg av utdanning. Det samme gjaldt for de av informantene som hadde et mer positivt bilde av sin egen kropp enn sine akademiske evner.

”Jeg ønsker at jeg skulle komme i full jobb. Jeg har jo, nå skal jeg prøve å bli noe annet enn jeg gjorde før. Jeg håper jo at det skal kunne gå, sånn at jeg evt skal få meg en jobb innen det. Jeg har jo en annen utdanning. (...) Jeg har jo jobbet som det, men jeg likte ikke miljøet, det var steinhardt.”

Intervjuene i denne undersøkelsen viser at det er store variasjoner innenfor gruppen av informanter. I likhet med funnene til Botvar (1999) er det flere som velger kortere utdanning, eller ”hopper” av et lengre utdanningsforløp, og tar jobber innenfor servicesektoren som ikke krever formell utdanning, til tross for at de oppgir at de har gode akademiske evner. Ut i fra datamaterialet er det imidlertid problematisk å si noe om hvorfor informantene i denne gruppa har hatt lavere ambisjoner enn evnene skulle tilsi. Botvar (1999) fant at adopterte med akademikerforeldre fullfører videregående i lavere grad enn norskfødte elever i samme sosialgruppe, mens det motsatte er tilfellet for adopterte med lavt utdannede foreldre. Som forklaring nevner Botvar (1999) at adoptivforeldrenes erfaringer gjør at de lettere enn andre aksepterer at barna velger annerledes enn dem selv, og at de i mindre grad søker å påvirke barnas utdanningsvalg. En annen grunn til at de utenlandsadopterte framstår som lite statusorienterte, men sosialt orienterte, kan være at de selv har hatt behov for støtte og oppbacking. Samtidig som Botvar (1999) sin undersøkelse viser at det relativt sett er flere adoptivforeldre enn foreldre til norskfødte som har en bakgrunn i omsorgsyrker, noe som også kan ha en medvirkende årsak til valg av yrke hos de utenlandsadopterte.

Informantene i denne undersøkelsen ble spurt om de kunne beskrive skolegangen sin. I svarene vektla de aller fleste informantene venner og sosial integrering som viktige faktorer for hvordan de hadde hatt det på skolen. Skoleprestasjoner ble ikke fremholdt som spesielt viktig i de fleste fortellingene. Ut i fra fokus på svarene i dette materialet, både når det gjelder fysisk og akademisk selvoppfatning, er det nærliggende å anta at venner og sosial integrering er av betydning for utviklingen av selvoppfatningen hos informantene.

4.4. Sosial selvoppfatning

Felles for de teoretikerne som er presentert i teoridelen i denne oppgaven, er at de oppfatter selvoppfatningen som et produkt av menneskets sosiale relasjoner med andre. Det er ikke slik at alle personer vi møter, er like viktige i denne prosessen. For at den andres vurdering skal ha betydning for selvoppfatningen, må det være en person som betyr noe på en eller annen måte. For å belyse hvilke faktorer som kan være av betydning for utviklingen av den sosiale selvoppfatning hos de utenlandsadoptertes, ble de utenlandsadopterte spurt om sine relasjoner til venner, det motsatte kjønn og foreldre. Signifikante andre antas å være viktige for utviklingen av selvoppfatningen hos de utenlandsadopterte, samtidig som ekstern kategorisering i form av f eks rasistiske holdninger i omgivelsene kan fremheve og forsterke betydningen av de etniske forskjellene på en slik måte at selvoppfatningen og sosiale posisjoner blir påvirket hos de utenlandsadopterte. De adoptertes erfaringer med fremmede belyses derfor i slutten av dette avsnittet.

4.4.1. Forhold til jevnaldrene

Jevnaldrende har stor betydning for de fleste barn og unge. Blant jevnaldrene kan den unge prøve ut nye roller og sider ved seg selv i et mer åpent sosialt rom, hvor de i større grad kan bestemme rammer og innhold for hva som skjer, enn de kan i familien. Denne muligheten til å forme sin egen sosiale virkelighet blant likeverdige er vesentlig for utviklingen av selvoppfatningen. Å ikke oppfylle gruppens krav om likhet, kan føre til at man faller utenfor. Faller man utenfor, mister man tilgang på et sosialt fellesskap av stor betydning. For å finne ut noe mer om de utenlandsadoptertes forhold til jevnaldrene inngår det en del spørsmål om jevnaldernetverk i denne spørreundersøkelsen. Informantene ble blant annet spurt om de klarte å få virkelig nære venner og om de hadde en god venn som de kunne dele virkelig personlige ting med.

Flertallet av de spurte i dette materialet oppgir både at de hadde nære venner som de kunne betro seg til i oppveksten, og at de hadde en stor vennekrets.

” Jeg har hatt mange gode venner og forholdet til de har vært bra. Jeg har vært veldig opptatt av gjennom årene at venner skulle kunne stoles på, og jeg husker kanskje tilbake igjen, hvis jeg følte at noen sviktet meg, så følte jeg at det var litt skuffende. Men jeg visste alltid det at jeg kunne gi uttrykk til mine venner at jeg ikke ville svikte de. Når jeg tenker tilbake sånn i ettertid så tror jeg at jeg skjønner

mye av tanken min. Det har kanskje litt med at jeg føler selv at jeg på en måte har blitt sviktet. At det var noe som var viktig for meg at jeg ikke ville svikte andre. Jeg har litt høye krav til de som skal være mine venner, så det har vært litt av det som har gjeldt meg når det gjelder området venner. Det er ikke så sterkt lenger, men det er klart at jeg setter høye krav til meg selv og andre og da blir nok et av de kravene at jeg må kunne stole på de som er mine venner, at de ikke snur ryggen til meg. For det vet jeg at jeg ikke ville gjøre, så derfor så forventer jeg noe av det samme tilbake igjen.”

Det er en tendens til i dette materialet at de som opplever å ha nære venner også fant seg godt til rette i idrettsmiljøet, samtidig som de ser på seg selv som skoleflinke. Et lite mindretall forteller at de ikke hadde nære venner å betro seg til i barne- og ungdomsårene, samtidig som de hadde få eller ingen venner i det hele tatt. Imidlertid har disse informantene klart å opparbeide seg et nettverk i voksen alder.

” Jeg var vel stort sett alene. Det er nå i det nylige at jeg har fått meg litt mer venner. Det er faktisk slik at jeg har fått venner fra de som jeg gikk på skolen med, banalt nok. Men jeg prøver ikke å henge meg opp i fortiden. Forholdet igjen mellom de og meg, de er jo ikke sånn fortrolige da. Jeg kan ikke si personlige ting til de. Det har jeg aldri gjort med noen venner. Jeg har mer snakket med familien.”

” Jeg synes det, det er så.....men ennå så har jeg vanskelig å knytte meg til venner fort. Andre får venner på en måned. Jeg får kanskje, det tar kanskje et halvt år før jeg stoler på de. Så derfor så følte jeg meg ekstra utenfor siden jeg ikke hadde en spesiell person eller to som jeg stolte sånn på. Det ble liksom bare lekekamerater eller folk som du fant på ting sammen med. Men ikke noe dypere enn det. Når jeg var liten så var jeg alene, men når jeg begynte på gymnaset så fikk jeg, da traff jeg min vennegjeng på en måte. Vi var en fire, fem, seks jenter som har vokst opp sammen. Også er det meg da. Nå så finner jeg venner litt her og litt der, gjennom skole og sånn. Men jeg har det ikke sånn at jeg har en stor sånn samlet vennegjeng. Jeg har liksom ikke mange venner, det er kanskje 1-2 stk. Jeg er ikke sånn åpen, sosial, veldig utadvendt og sånn. Jeg er litt kresen da. Jeg har kontakt med de fra gymnaset, men jeg holder ikke på vennskap som det ikke er verdt å holde på. Men det er jo bra, jeg har jo mine venner og jeg er skikkelig glad i de. Hvis jeg finner en person som jeg liker, så hiver jeg ikke den fra meg for å si det sånn, men jeg går ikke med hvem som helst. Selv om jeg kan innrette meg veldig fort til alle miljø. For jeg har vært innom masse forskjellig. Men de jeg har holdt på det er liksom noen få”

Disse sitatene viser at noen av informantene i dette materialet ikke har så lett for å åpne seg, samtidig som de krever mye tilbake av sine venner. Informanten i sitatet på forrige side, stiller spørsmål om det har å gjøre med at vedkommende har blitt sviktet av biologiske foreldre. Det er

rimelig å anta at denne antagelsen kan stemme for noen, men det er ikke grunnlag for å si noe om at dette er slik det oppleves for alle.

Det er en tendens til at det er de samme informantene som opplevde å ha et negativt syn på egen kropp som oppgir at de ikke hadde nære venner i barne- og ungdomsårene. En av disse informantene hadde positivt syn på egne akademiske evner, men har i likhet med de andre med negativt syn på kropp og vennskap, hatt en tendens til ikke å fullføre, eller vakle i forhold til valg av utdanning. De informantene som fortalte at de ikke hadde nære venner opplevde dette som veldig vanskelig.

”Jeg har hatt det tøft. Det var vel greit på barneskolen, men på ungdomskolen og på videregående ble det helt grusomt. Da ble jeg jo truet på livet og sånn da. Fysisk og psykisk mobbet. Men på barne- og ungdomsskolen gikk det jo mer på prestasjoner og sånn da, at jeg ikke var like glup som de andre. Så jeg har blitt mobbet fra første klasse til videregående.”

Til tross for at denne informanten oppgir å ha et negativt forhold til kroppen, hadde vedkommende positive opplevelser i forhold til det å prestere i idrettsmiljøet. I denne informantens familie var en av foreldrene aktivt med i miljøet og dette har vært av stor positiv betydning for vedkommende.

Funnene i denne undersøkelsen er omtrent de samme som en finner i lignede undersøkelser (Jfr Roaldsø 1997:60 og Botvar 1999:45). Botvar fant i sin undersøkelse at 91% av de utenlandsadopterte hadde nære venner. Tallene er overveiende positive, men viser altså at det er en gruppe på omkring 10% som har problemer med å skaffe seg venner. Sammenlignet med undersøkelsen til Roaldsø blant norskfødte, har ikke utenlandsadopterte større problemer enn andre med å skaffe seg venner. Dermed er det grunn til å anta at det er andre faktorer enn adopsjonsforholdet som spiller inn når de utenlandsadopterte har vanskelig for å få venner. Ut i fra fortellingene i dette materialet kan slike faktorer være; sykdom, grad av skoleflinkhet, ferdigheter i idrett og vanskeligheter med å finne venner som man føler seg på bølgelengde med, eller som man passer sammen med.

Vennskap er viktig i alle aldre, men i ungdomstiden trenger man i særlig grad noen å kunne betro seg til utenom familien. Rørbech (1989) har formulert en antagelse om at jo flere kontakter og nære forbindelser utenlandsadopterte har til andre mennesker, især jevnaldrene, jo mindre utsatt vil vedkommende være for erting og uønsket forskjellsbehandling. Flertallet av de utenlandsadopterte i denne undersøkelsen oppgir at de har vært utsatt for erting i løpet av

skoleårene, til tross for at de hadde mange venner. Et lite mindretall oppgir at de har blitt utsatt for mobbing av alvorligere grad.

”og der var det jo et ganske beskyttet miljø, selv om det slang med kommentarer innimellom, så liksom, jeg hadde ganske stor vennekrets og en veldig god klasse. Jeg har aldri hørt et vondt ord fra noen av de. Aldri. Det er liksom ikke sånn at det var noen spesielle problemer, det er bare noen sånne enkelt tilfeller mens jeg gikk på barneskolen. Og egentlig ungdomsskolen også. Jeg slet ikke med det, men det var veldig vondt når det kom sånne kommentarer.

”Jeg har jo fått høre sånn som ”ching-chong”, og sånne ting da. Men det er altså mer sånne gutter som gikk rundt og mobbet alle. Så jeg tok meg jo aldri nær av det.”

De fleste av informantene i dette utvalget forteller at de ikke lot ertingen gå inn på seg. De som ertet var som regel ikke i deres egen vennekrets, samtidig hadde de fleste klassekamerater som forsvarte dem og bekreftet deres norske tilhørighet. Flertallet av informantene i denne undersøkelsen, oppga at de hadde nære og gode venner, så antagelsen til Rørbech ser ikke ut til å stemme med funnene i dette materialet.

”Vennene mine forsvarte meg jo som oftest når noen plaget meg. De sa i fra om at er jeg norsk og sånn, jeg hadde jo norske foreldre og hadde bodd i Norge nesten hele livet.”

Sammenlignet med Botvars resultater ser det ut som om det er et høyt antall i dette materialet som har opplevd erting i skolealder. Botvar (1999:46) fant i sin undersøkelse at bare 15% av de utenlandsadopterte hadde vært utsatt for erting i skoleårene. Andelen som erfarte mobbing av mer alvorlig art, var enda mindre. En forklaring på forskjellen mellom funnene, kan være at Botvar (1999) i sitt spørreskjemaet har lagt vekt på hyppigheten på ertingen. Botvar spurte sine informanter om de opplevde å bli plaget, ertet eller frosset ut av andre ungdommer eller andre steder. Informantene skulle krysse av for hvor ofte de hadde opplevde dette. Dersom det var sjeldnere enn hver 14. dag skulle de velge alternativet ”nei aldri, eller nesten aldri”. I denne undersøkelsen ble informantene spurt om de ble ertet eller mobbet i klassen eller på skolen. De ble derimot ikke spurt om omfanget. Et fåtall fortalte at de ble ertet av medelever i klassen, mens flertallet oppga at de husket episoder der de hadde blitt ertet av andre elever på skolen. Ertingen de utenlandsadopterte fortalte om tok ofte utgangspunkt i utseende. Dersom omfanget av ertingen skulle gjøres gjeldene i denne undersøkelsen, ville trolig resultatet samsvart mer med Botvars funn.

Fortellingene i denne undersøkelsen viser at informantene har like mange og nære venner som ungdom ellers. Bare en svært liten andel kan karakteriseres som venneløse i barne- og ungdomsårene. Botvar (1996) fant i sin undersøkelse at utenlandsadopterte på grunn av sitt utseende oftere enn andre barn opplever mildere former for mobbing. Utseenderelatert mobbing har, i følge intervjuene i denne undersøkelsen, sjelden vært av en slik karakter at det har skapt problemer for de utenlandsadopterte. Man kan likevel anta at mange slike "uskyldige" episoder har medvirket til at en del blir mer forsiktige og holder en lav profil i barne- og ungdomsårene. Et fåtall av informantene forteller om perioder i løpet av skolegangen at mobbingen var av en slik grad at skolen skulle ha grepet inn med spesielle tiltak. I disse tilfellene opplevde informantene at skolen ikke grep inn, og at de ikke fikk den oppfølgingen de ønsket.

" Fra hele barneskolen til videregående så var det jo det at lærerne ikke tok initiativ til noen ting. Satte seg ikke til ansvar for evt fysiske angrep eller noe sånn. De sa jo at det.... det var jo bare det vanlige at de skulle sjekke opp i det, det blir sikkert bedre neste gang. Det sa jo både rektor, lærere og rådgivere. Så mor og de hadde jo møter i ett sett. Så det påvirket jo familien mye også da"

" Det var en periode jeg hadde litt problemer med en jentegjeng som var yngre enn meg. Og det tok jeg opp med læreren selv uten å gå via min foreldre en gang. Jeg fortalte det bare hjemme at jeg hadde tenkt å snakke med læreren om det. Men da ble det ikke gjort noe. De fikk vist kjeft tror jeg, men jeg husker ikke noe særlig av episoden etterpå. Jeg husker bare at jeg følte meg ikke hørt når jeg satt der og snakket. Da satt jeg med min lærer og læreren til disse jentene her. Og da husker jeg at hun læreren til de jentene bare satt og forsvarte de jentene. Og det er ganske hjelpeløst når du er en 5.klassing"

Det er imidlertid ikke grunnlag for i dette materialet å trekke noen konklusjon om at de som oppga å være venneløse i ungdomsårene blir mer mobbet enn de som hadde venner. Likevel har analysen vist at noen av de som opplevde å ikke ha venner, samtidig ble utsatt for mobbing av alvorlig art i ungdomsårene.

Puberteten og ungdomstiden er, i følge bla Erikson (1968), den tiden da identitetsproblemer blir aktualisert på et nytt nivå for den enkelte. Spørsmål om arv og miljø får ny aktualitet når det er biologisk mulig for den adopterte selv å sette barn til verden. Hvilken arv fører jeg videre? Hvilke viktige opplysninger om arvelige faktorer sitter jeg ikke inne med? Hvorfor ble jeg bortadoptert? Ut i fra dette kan det antas at de utenlandsadopterte opplever ungdomsskolen som en spesielt utfordrende tid. Ulike adopsjonsstudier (jfr Dalen & Sætersdal 1992 og Brottveit 1999) finner i

likhet med denne undersøkelsen at det er veldig forskjellig når de utenlandsadopterte blir opptatt av sin adoptivbakgrunn. Noen opplever at tankene omkring dette starter allerede i 8-års alder, mens andre ikke begynner å tenke på disse spørsmålene før de får egne barn. Informantene i dette materialet skiller seg ikke ut fra andre utenlandsadopterte på dette området, og det er ikke slik at ungdomsskolen utpeker seg som en spesiell periode hvor de adopterte opplever en identitetskrise. Likevel er det slik at flere av informantene i dette studiet opplevde det å begynne på ungdomsskolen som en overgang med hensyn til at de ikke lenger befant seg i et oversiktlig og beskyttende miljø.

”(…)så husker jeg at jeg fikk kommentarer fra eldre gutter og yngre jenter. Men jeg vokste jo opp i et ganske beskyttet miljø, selv om det slang med kommentarer innimellom, så liksom, jeg hadde ganske stor vennekrets og en veldig god klasse. Jeg har aldri hørt et vondt ord fra noen av de. Aldri. Det er liksom ikke sånn at det var noen spesielle problemer, det er bare noen sånne enkelttilfeller mens jeg gikk på barneskolen. Og egentlig ungdomsskolen også. Jeg slet ikke med det, men det var veldig vondt når det kom sånne kommentarer. Og når du kom på ungdomsskolen..., på barneskolen så var det jo som sagt ikke så mange problemer. Men på ungdomsskolen da møter du mange flere folk, for da begynner du å treffe folk fra videregående, og andre folk utenfor bygda, eller det lille tette miljøet du har vært i. Og da kunne det komme sårende kommentarer, så, men jeg har alltid hatt en stor kjeft, og jeg har vært veldig flink til å bite fra meg. Det har jeg. Jeg har blitt rasende og blitt så rasende at jeg har felt tårer for jeg har følt at det har vært så urettferdig, men det er liksom ikke sånn at jeg har grått og sagt at ”å, du er så stygg med meg”, eller noe sånn. Det har bare vært at jeg har vært så sint at jeg har kunnet slått dem.”

I motsetning til skoleårene, opplevde flertallet av de utenlandsadopterte i dette materialet lite erting og kommentarer fra jevnaldrene i barnehagen.

”Når jeg gikk i barnehagen var det veldig stort å være utenlandsadoptert, eller Koreansk. Da synes folk det var spennende at jeg hadde svart hår og...Det var ingen ting mobbing. Det var bare lek og alt skulle være gøy. Jeg tenkte ikke over at jeg hadde et annet utseende. Men det blir litt annerledes når du begynner på skolen. For da skal alt skal bli så seriøst, du skal jobbe og. En skal rives opp, og det blir mer sånn at en velger venner. En får høre mer at en har et annet utseende fordi en får møte andre folk, ikke bare de beskytta barna fra 6 år og nedover, men eldre. Så husker at jeg fikk kommentarer fra eldre gutter og yngre jenter.”

Beskyttelsen i barnemiljøet gjorde at informantene i denne undersøkelsen sjelden reflekterte over den forskjellen som skilte dem fra jevnaldrene, og barnemiljøet ble av de fleste oppfattet som beskyttende og trygt. Ved overgang til grunnskolen endret imidlertid situasjonen seg for flere av de spurte. Den økte bevisstheten blant informantene om forskjellen som skiller dem fra andre

norsk-fødte jevnaldrene, kan være en medvirkende årsak til at enkelte fikk en lavere selvoppfatning ved inngangen til ungdomsårene. Dette kan ligne det Brodzinsky (1992) betegner som de adoptertes følelse av statustap. Anerkjennelse fra jevnaldrene og følelse av tilhørighet blir i denne sammenhengen ekstra viktig for de utenlandsadopterte. I del 4.5 går jeg nærmere inn på hva den etniske bakgrunnen kan bety for de utenlandsadoptertes utvikling av selvoppfatning.

4.4.2. Forholdet til det motsatte kjønn

Interessen for det motsatte kjønn våkner for alvor tidlig i tenårene. Ifølge Nielsen og Rudberg (1989:213) er relasjoner til det motsatte kjønn i denne perioden ofte et uttrykk for de unges behov for "å speile seg selv" og få bekreftet sin egne verdi. Av samme grunn er slike relasjoner en risikofylt emosjonell affære, fordi mulighetene for avvisning er stor i forhold til rene vennsrelasjoner. Nielsen og Rudberg (1989:213) mener at enhver erkjennelse av menneskelige skavanker hos den andre vil kunne resultere i fullstendig avvisning. Botvar (1996) fant at unge utenlandsadopterte i Norge følte seg usikre i forholdet til det motsatte kjønn på grunn av deres utenlandske opprinnelse og eget utseende. Det er mulig å anta en sammenheng mellom de relasjoner de utenlandsadopterte ungdommene har til det motsatte kjønn og deres selvoppfatning. For å finne mer ut om dette ble de utenlandsadopterte bedt om å beskrive sitt forhold til det motsatt kjønn. Flertallet av informantene i dette materialet forklarte at de var usikre i forhold til det motsatt kjønn i ungdomsårene. De følte at det koreanske utseende gjorde det vanskeligere for dem å få seg kjæreste.

"Jeg husker så godt når jeg begynte på ungdomsskolen, da tenkte jeg at jeg kommer aldri til å få kjæreste. Og det var pga utseende mitt. Når jeg ser så annerledes ut, og hvis noen av det andre kjønn, altså gutter begynte å snakke til meg så ble jeg jo helt stum. Jeg torde jo ikke å si den ting. Så jeg torde rett og slett ikke å snakke med gutter når jeg gikk på ungdomsskolen, nesten ikke med de i klassen en gang. Men det kom seg jo etter hvert. På videregående så hadde jeg og litt skrekken for gutter, men da fant jeg ut at jeg hadde kommet litt over den der at ingen ville ha meg på grunn av at jeg ser rar ut. Det var vel helst på ungdomsskolen...det tok sin tid. Det var vel først når jeg hadde fylt 30...det er vel egentlig ikke mer enn sånn 2-3 år siden at jeg kom helt over mine kompleksser"

"Jeg hadde mange guttekamerater i alle fall når jeg var på barneskolen. Så jeg hadde jo et naturlig forhold til det og. Men jeg husker at jeg tenkte på det at det er sikkert ingen som vil gifte seg med meg."

Anita O. Hammer (1998:82) skriver i sin hovedfagsavhandling om utenlandsadopsjon og identitet. Hun fant i sitt materiale at det var lettere for jenter enn for gutter å få seg kjæreste. Hammer hevder at det er mye som tyder på at guttene, i større grad enn jentene, følte at de kom til kort ovenfor de skjønnhetsidealene som rådet i ungdomsmiljøet. Det kan ikke trekkes samme konklusjon ut i fra informasjonen i dette materialet. Flertallet i denne undersøkelsen, uansett kjønn, opplevde forholdet til det andre kjønn som komplisert i ungdomsårene. Imidlertid har flertallet hatt kjæreste, men de fleste har fått det etter tenårene.

”Fra folkehøyskolen og opp til nå så har jeg aldri tenkt på at utseende har hatt noe å si for meg, fordi at det er vel både det at jeg av og til har fått bekreftet at folk synes at en er søt, og like mye det at en driter i dem som ikke synes at en er så søt, forstår du, at det ikke er så viktig heller, sant. Det er ikke viktig på samme måten som å være populær på ungdomsskolen. Da er det jo sånn at det er veldig populært hvis du er den fineste jenta i klassen og sånne ting, men sånn er det ikke lenger.”

”Så, ja, på ungdomsskolen så var jeg ikke spesielt populær blant guttene, tror jeg da. Må få lov til å legge på litt selvtillit her, men nei da, det var ganske mye festing og sånn, spesielt i 9. klasse. Og da husker jeg at venninnene mine kysset litt rundt både her og der. Jeg gjorde aldri det på ungdomsskolen, ikke i det hele tatt. Det var ingen som utfordret meg heller, så det var liksom ikke. Men tilbudene sto ikke akkurat i kø for å si det sånn. Jeg hadde kjæresten, to, tre, som jeg var sammen med på ungdomsskolen. Men man kan jo ikke akkurat kalle det så veldig alvorlig for å si det sånn.”

Enkelte av de utenlandsadopterte i dette materiale følte sin koreanske opprinnelse som en trussel mot status og identitet. For å minimalisere følelsen av å være annerledes, eller for å fremheve likhetene mellom seg og de hvite omgivelsene, kan en anta at det å ha en norskutseende kjæreste er spesielt viktig for de utenlandsadopterte ungdommene.

”Når jeg var yngre så gikk det mer på utseende, men ikke nå. Jeg tror ikke at jeg vil si at jeg har noe problem med gutter fordi jeg er adoptert, bortsett fra at jeg har blitt litt mer interessert i gutter som er adoptert. Det var jeg ikke tidligere. Da hadde jeg aldri forstilt meg at jeg i det hele tatt skulle få noe som helst bekjentskap med en gutt som er adoptert, det har jo forandret seg. Jeg ble kjent med en som også er adoptert fra Korea. Det var jo litt spesielt, det var jo det. Ting blir litt enklere når du er sammen med en som er adoptert, fordi du slipper å forklare alt. Hvordan føler du det.....så vet jo han det.”

Selv om denne informanten fortalte om at hun ikke var interessert i adopterte gutter tidligere, var ikke flertallet av informantene i dette materialet opptatt av at kjærestene skulle ha et norsk utseende. Men flertallet gav likevel inntrykk av usikkerhet i forhold til sin verdi overfor det

motsatte kjønn, noe som gjorde kjærlighetsforholdet til en risikofylt affære og som truet informantenes emosjonelle stabilitet. Behovet for å beskytte seg selv mot avvisning medvirket til at de fleste i dette materialet valgte å holde en lav profil overfor det motsatte kjønn i ungdomsalderen. Usikkerheten var knyttet opp mot utseende, men de aller fleste ser ut til å ha kommet over dette i voksen alder. Tidligere i analysen har det vært pekt på at det er en tendens til at de som opplever å ha positiv selvoppfatning på et område, oftere også har det på andre områder. Fortellingene i dette materialet viser imidlertid at det ikke er grunnlag for å konkludere med en slik tendens når det gjelder forholdet til det motsatte kjønn. Flere av informantene som har en positiv selvoppfatning på andre områder var usikre i forhold til det motsatte kjønn i ungdomsårene. Derimot viser intervjuene at de som har et negativt syn på seg selv på flere andre områder også opplever at de var usikre i forhold til det motsatt kjønn i ungdomsårene.

4.4.3. Forholdet til adoptivfamilien

Adopsjonsforskningen har fokusert mye på relasjonene som utvikles mellom den adopterte og adoptivforeldrene. I følge David Kirks (1981) adopsjonsteori finnes det to motsatte strategier adoptivforeldrene kan bruke for å vurdere familiesituasjonen. De kan velge å erkjenne eller benekte forskjeller mellom adoptivfamilier og biologiske familier. Å benekte eller å late som om familien er akkurat som alle andre familier, kan få uheldige konsekvenser for alle parter i familien. Kirk viser gjennom sine undersøkelser at adoptivforeldre som bygger sine holdninger og handlinger på en erkjennelse av forskjeller i forhold til et biologisk foreldreskap, formidler en åpen kommunikasjon, noe som i sin tur bidrar til orden og stabilitet i familien. Brodzinsky (1992) hevder at foreldrenes håndtering av dette har betydning for hvordan hele familien finner seg til rette med adopsjonsforholdet. En annen som tidlig påpekte viktigheten av åpenhet og kommunikasjon i adopsjonsfamilien, var den britiske forskeren John Triseliotis (1973,1980). Han hevder at manglende kommunikasjon om barnets opprinnelse kan bli skjebnesvanger, og at adoptivbarn lett kan utvikle identitetsproblemer, dårlig selvoppfatning og følelse av mindreverd, dersom de nektes informasjon om sin opprinnelse. I sin forskning påviser han at adopterte som har opplevd dårlige familieforhold og manglende kommunikasjon omkring adopsjonsspørsmålet, ofte er mer opptatt av å søke etter røtter enn andre adopterte.

Både Kirk og Triseliotis sine bidrag til adopsjonsforskningen ble skrevet med utgangspunkt i ”usynlig” adopsjon, det vil si at det er mulig å fortie adopsjonsforholdet fordi foreldre og barn har samme hudfarge. Ved utenlandsadopsjoner – på tvers av raseskiller - er det umulig å holde

adopsjonen skult, men man kan likevel tenke seg at familien underkommuniserer adopsjonsforholdet Kirk (1981).

Forskningen rundt kommunikasjonsprosessen i adoptivfamilier har bidratt til at adopsjonsforeningene i sin informasjon til og opplæring av vordene adoptivforeldre legger spesielt vekt på dette aspektet. Botvar (1999) spurte i sin undersøkelse norske adoptivforeldre om deres holdning til kommunikasjon om adopsjonsforholdet. Han fant at de aller fleste (64%) mente at det er svært viktig å snakke med barnet om dets forhistorie og bakgrunn. Kristin Vonheim (2002) skriver i sin hovedfagsoppgave om foreldrerolle og foreldrekompentanse i familier med utenlandsadopterte barn. Vonheim fant at det rådet full åpenhet omkring adopsjonsforholdet blant informasjonsfamiliene i hennes materiale. Videre skriver hun at noe av det som opplevdes som mest utfordrende for adoptivforeldrene var å velge strategier for når og hvordan adopsjonsforholdet skulle formidles til barnet. Vonheim hevder at foreldre som holder tilbake tilgjengelig informasjon om adopsjonsforholdet har en kvalitativt dårligere relasjon til barnet, enn foreldre som formidler det de vet.

For å finne mer ut av erfaringer på dette området, ble informantene i dette materialet bedt om å fortelle om sitt forhold til adoptivforeldrene. Flertallet av de spurte oppgir at foreldrene har forsøkt å snakke med dem om adopsjonsforholdet.

” Foreldrene mine har vært mye åpne om det. Spør jeg om noe, så får jeg alltid svar på det jeg spør om. Så deriblant når jeg skulle reise til Korea, så spurte jeg om hva hvis jeg finner de biologiske foreldrene mine, og om jeg vil prøve å få kontakt med de. Hva vil dere si til det, da. Nei det var veldig kjekt det hvis du hadde funnet de. Så de var jo helt i hundre holdt jeg på å si. De er veldig åpne om det.”

Omlag halvparten, forteller at de har et godt og nært forhold til sine adoptivforeldre.

I dette materialet er det flere som oppgir at foreldrene har vært åpne om adopsjonsforholdet, enn de som opplever å ha god kontakt med foreldrene. Dette kan tyde på at åpenhet bare er en av flere forhold som skal være tilstedet for å danne gode foreldre - barn relasjoner i adopsjonsfamiliene.

Til tross for at adoptivforeldrene har vært imøtekommende når de utenlandsadopterte har spurt om sin bakgrunn, forklarer de fleste informantene at de ikke har snakket så mye sammen om adopsjonsforholdet.

” Sånn i forhold til Korea så har vi vel ikke pratet så mye om det, men jeg har ikke vært så veldig interessert heller. Det har ikke hatt så mye å bety for meg før jeg ble 18 år. Jeg var liksom ikke så interessert, jeg har hatt tilbudet, men og de har vært der, men de har vel heller ikke pushet på, fordi at jeg ikke var interessert. Men jeg lurte på...Ja, jeg kan ikke si at de nå at de burde ha gjort, prøvd mer, fordi jeg var helt avvisende. Det kan godt hende det at de synes det var helt greit det at jeg var avvisende. Jeg måtte bare komme på det stadiet selv.”

Flertallet av de spurte forklarer, i likhet med informantene nedenfor, at adoptivforeldrene sluttet å snakke om adoptivforholdet når de adopterte selv ikke viste interesse eller var avvisende i forhold til temaet.

” Altså, de ville i utgangspunktet være åpne til at jeg var adoptert, men så avviste nok jeg de når jeg var liten. Og etter det så ble det aldri snakket om det. Og jeg husker selv at jeg lurte meg til å lese papirene mine når jeg ble større. Etter hvert ble jo de litt gamle, de var jo rundt 40 når de fikk meg. Sånn at de ble nok ikke så åpne etter hvert heller da.”

Vonheim (2002) skriver at det er grunn til å tro at foreldrenes egen sårbarhet kan begrense kommunikasjon og åpenhet om adopsjonsforholdet. Dette kan ha sin bakgrunn i et ønske om å beskytte barnet mot det som er vondt og vanskelig. Etter Vonheim sin oppfatning, handler dette i større grad om en misforstått beskyttelse som først og fremst har sin årsak i foreldrenes sårbarhet. Til tross for at tidligere undersøkelser (Dalen og Sætersdal 1992, Botvar 1999, Vonheim 2002) fant at foreldrene ønsker å være åpne om adopsjonsforholdet, er det ut i fra fortellingen til de spurte i dette materialet, grunn til å stille spørsmål ved om adoptivforeldrene ikke fullt ut har lyktes i forhold til sitt ønske om åpenhet. Dersom barnet er avvisende og ikke vil snakke om adopsjonsforholdet er det kanskje ut i fra foreldrenes egen sårbarhet at temaet blir fortiet? Flertallet av informantene forklarte at de hadde et ønske om ikke å skille seg ut, og at de av den grunn ikke ville vite noe om bakgrunnen sin. De fleste kom likevel til et punkt hvor de ønsket å vite mer om adopsjonen. De opplevde det som vanskelig å snakke med foreldrene om dette temaet, når de selv hadde vært avvisende tidligere.

” Jeg husker at når jeg var mindre så spurte jeg en gang om å få se papirene. Og det fikk jeg. Jeg kikket gjennom de av ren nysgjerrighet, men så ble de lagt vekk, liksom ikke noe mer om det. Og da så forsto jeg ikke så mye av det som sto der. Jeg skjønnte ikke da at alle opplysninger sto der. Men det var ikke noe, en trang til å søke som jeg hadde. Det kan nok sikkert skyldes at jeg hadde et såpass stort ønske om ikke å skille meg ut. Det er jo en prosess da. Enten så velger du å være så norsk som mulig og da vil du nok ta avstand fra mye av det som har med Korea å gjøre, som deriblant adopsjonspapirene og eventuell trang til å søke.”

I likhet med denne informanten har barn behov for å dele sine erfaringer og livssituasjon med andre. Gjennom informasjon har foreldrene muligheter til å gjøre det lettere for den adopterte å forstå de ulike dimensjonene ved adopsjonsforholdet. Foreldrenes utfordring er å finne strategier som er tilpasset både kognitive og emosjonelle forutsetninger. Fortellingene i dette materialet tyder på at foreldrene ikke bør slutte å snakke med de adopterte om adopsjonsforholdet selv om de adopterte i faser av livet er avvisende. Foreldrene bør finne nye innfallsvinkler, eller vente, for så å ta opp igjen temaet ved en senere anledning. Denne undersøkelsen tyder på at de fleste når et punkt hvor de vil ha behov for å snakke om adopsjonsforholdet, og de gir uttrykk for at de synes det er vanskelig å ta opp igjen temaet når de selv har vært avvisende tidligere. Selv om det for noen adoptivforeldre føles mest komfortabelt å la temaet ligge når de har forsøkt, ligger ansvaret for kommunikasjonen rundt disse spørsmålene hos adoptivforeldrene.

Innenfor psykodynamisk teori har det lenge vært antatt at tidligere tapsopplevelser, især i form av fravær av en morsperson i tidlige barneår, har mye å si for barnets psykososiale utvikling. Det at tidligere undersøkelser (Botvar 1999, Brottveit 1999) viser at utenlandsadopterte i beskjedent grad utvikler psykososiale problemer, kan være en indikator på at risiko knyttet til tidlige tapsopplevelser og omsorgsbrudd, kan motvirkes gjennom gunstige oppvektsbetingelser. John Bowlby er kjent for hypotesen som de negative konsekvensene av ”maternal deprivasjon” (Bowlby 1951 referert fra Botvar 1999:35). Videre viser Botvar til at Michael Rutter (1980) har oppsummert resultatene fra en rekke undersøkelser av hypotesen, og konkludert med at det må flere tilleggsbetingelser til for at morsfravær i den første fasen skal få negative landtidseffekter. Han legger særlig vekt på betydningen av aspekter ved relasjonen som utvikles mellom barnet og adoptivforeldrene. I kjølvannet av Rutters modifisering av Bowlbys hypotese har det kommet en rekke studier av forelderrelasjonenes betydning for psykopatologi hos barn. Forskningen har kommet fram til at de to dimensjonene ”omsorg/støtte” og ”kontroll/overbeskyttelse” er sentrale når man ønsker å fange inn unges opplevelser av sine foreldre (Botvar 1999:37). For å få en bedre oversikt over de utenlandsadoptertes forhold til adoptivforeldrene i dette materialet, benyttes det internasjonale målet ”Parental Bonding Instrument”. Dette er ment å skulle fange inn de to nevnte dimensjonene (Parker et al. 1979 referert fra Botvar 1999:36).

Ulike oppdragelsesstiler basert på Parental Bonding Instrument.

		Omsorg, støtte	
		Lav grad	Høy grad
Kontroll, innsyn	Lav grad	Forsømmende foreldre	Optimalt bånd
	Høy grad	"Kald kontroll" (instrumentelle foreldre)	"Varm kontroll"

Figur 6. Ulike oppdragelsesstiler basert på Parental Bonding instrument (Botvar 1999:37)

Ved å kombinere de to indeksene i en firefeltstabell får vi et grunnlag for å snakke om ulike oppdragelsesstiler (Pedersen 1992). Kombinasjonen av lite omsorg og lite kontroll blir gjerne omtalt som "forsømmende foreldre". Kombinasjonen lite omsorg og høy grad av kontroll kan betegnes som "instrumentelle foreldre". Mye omsorg og mye involvering kan kalles "varm kontroll", mens kombinasjonen mye omsorg og lite kontroll regnes som "optimalt bånd" (Pedersen 1992). Begge de to sist nevnte oppdragelsesstilene blir sett på som et "normalt" og gunstig utgangspunkt for barns oppvekst.

Ideelt sett bør man når man benytter seg av spørreinstrumentet, ta for seg de utenlandsadoptertes forhold til både mor og far. I denne undersøkelsen ble imidlertid informantene spurt om sitt forhold til foreldrene samlet sett. Dette ble gjort både av plasshensyn og for å få et mer håndterlig materiale. I denne undersøkelsen fordeler adoptivforeldrenes oppdragelsesstil seg jevnt mellom kategoriene "Optimalt bånd", "Varm kontroll" og "Kald kontroll".

"Jeg har et godt forhold til mine foreldre, vi har hatt et bra forhold hele tiden. Vi har et bra forhold og jeg har til og med takket de for den oppdragelsen jeg har fått. De var veldig strenge, det var de. Og det har de sagt i ettertid at også var fordi de var lærere. De kunne ikke la meg være lenge ute fordi hadde elever som sov dagen

etterpå på skolen og sånn. Så de var ganske strikse med meg, det var de, men jeg er glad for det på en måte i dag. Det er ting selvfølgelig som de kunne gjort annerledes, men nei...”

” Jeg har alltid hatt et godt forhold til foster eller adoptivforeldrene. Det har ikke vært noen spesielle konflikter eller sånn. De har bakket meg opp hele veien. Fulgt meg opp skikkelig.”

Ingen av de spurte oppfattet foreldrene som ”Forsømmende foreldre”. Likevel er det slik at flere opplevde sine foreldre som strengere enn vennenes foreldre.

” Oppdragelsen var veldig streng. Mine foreldre var gammeldags. Det kan ha årsak i at de generelt var en del eldre enn mine venners foreldre. Og på den måten så følte jeg at de behandlet meg som et barn mange ganger. Det er vanskelig for en ungdom å tro at de gjør det med god hensikt da, fordi de bryr seg og er redde for meg. Akkurat da så er det vanskelig å forstå tror jeg. Ellers så gikk det stort sett greit. Det var jo generelt lite varme i familien. Det er jo en del ting som virkelig sitter igjen, og det er nok en av tingene som jeg føler var et stort savn fordi jeg følte at jeg hadde behov for noe helt annet.”

Indeksene som beskriver grad av omsorg og kontroll i hjemmet, vil senere i oppgaven bli koblet de til utenlandsadoptertes generelle vurdering av seg selv (jfr avsnitt 4.7). Botvar (1999) fant i sin undersøkelse at hele 2/3 av adoptivfamiliene preges av oppdragsstilen ”Optimalt bånd” og ”Varm kontroll”. Det er vanskelig å si noe sikkert om hvorfor resultatene i denne undersøkelsen ikke samsvarer med Botvars funn. En mulig årsak er at informanter i denne undersøkelsen ikke er representative for gjennomsnittet av de utenlandsadopterte generelt. Som nevnt i metodekapitlet har informantene i dette materialet organisert seg i FKA. Forholdet til adoptivforeldrene kan ha vært en medvirkende årsak til at de har meldt seg inn i denne foreningen. Imidlertid kan funnene i denne undersøkelsen sammenlignes med resultater fra normalpopulasjonen. Autoritetspreget praksis er en mer utbredt oppdragsstil blant norske foreldre i sin helhet (Bakken 1998, referert fra Botvar 1999:37).

I hvilken grad påvirker den adoptertes oppfatning av familiens åpenhet/lukkethet vedkommendes vurdering av relasjonen til adoptivforeldrene generelt sett? Dette kan vi få en pekepinn på ved å koble spørsmålet om åpenhet i kommunikasjonen sammen med målene for omsorg og kontroll i familien. De av informantene som ut i fra fortellingene etterlater et inntrykk av å ha foreldre som tilhører kategoriene ”Optimalt bånd” og ”Varm kontroll” gir uttrykk for at det har vært åpenhet omkring adopsjonsspørsmålet i familien. Men flertallet forklarer, som nevnt tidligere, at

foreldrene har sluttet å snakke om temaet når de adopterte selv har vært avvisende til det. En del av de informantene som forteller om manglende kommunikasjon omkring biologisk bakgrunn etterlater samtidig et inntrykk av å ha foreldrene som tilhører kategorien ”Kald kontroll”. Disse resultatene stemmer med Botvar (1999) sine funn. Han fant i sin undersøkelse at manglende kommunikasjon har en tendens til å gå sammen med lav grad av forelderomsorg og høy grad av kontroll. Disse resultatene tyder på at grad av åpenhet/lukkethet omkring spørsmål som har med adopsjon å gjøre, virker inn på relasjonene som utvikles mellom adoptivbarnet og foreldrene. De aller fleste adoptivforeldrene utvikler strategier og en oppdragsstil som bidrar positivt til den adoptertes utvikling. Adoptivforeldrene legger vekt på å etablere åpenhet rundt spørsmålene som har med adopsjonsbakgrunnen å gjøre. Botvar (1999) konkluderer med at bare et lite mindretall rapporterer at det er vanskelig å ta opp slike spørsmål med adoptivforeldrene. De spurte i denne undersøkelsen tegner et litt mer komplisert bilde av dette. Informantene i dette materialet har, som nevnt ovenfor opplevd at åpenheten ofte ikke følges opp dersom de selv har vært avvisende i en fase av livet. Det ser ut til at en del utenlandsadopterte som opplever mangel på åpenhet omkring adopsjonsspørsmålet gjennomgående vurderer relasjonen til foreldrene som dårligere enn andre. Det kan ut i fra dette antas at delvis fornektning og underkommunisering av adoptivforholdet for noen kan være med på å bidra til en mindre gunstig utvikling av selvoppfatningen.

For å få en pekepinn på om informantenes vurdering av relasjonen til adoptivforeldrene har noen sammenheng med selvoppfatningen på andre områder, ble forholdet til adoptivforeldrene koblet opp mot de underområdene (Jfr Shavelson m.fl. 1976) som er presentert så langt i oppgaven. Resultatene som fremkommer ved denne sammenligningen spriker i ulike retninger. Flere av de som vurderer seg selv positivt på andre underområder, har i intervjuene vektlagt at de har et dårlig forhold til sine adoptivforeldre. En av informantene forklarer dette på følgende måte:

”Det var jo generelt lite varme i familien. Det er jo en del ting som virkelig sitter igjen, og det er nok en av tingene som jeg føler var et stort savn fordi jeg følte at jeg hadde behov for noe helt annet. Det tror jeg har litt med det jeg opplevde før jeg ble adoptert. Det har jeg fått fortalt var helt annerledes enn det jeg fikk oppleve når jeg kom til Norge. Så det er der jeg tror jeg har det behovet fra. Det ble et lite kultursjokk for meg når jeg ikke fikk den varmen og nærheten som jeg kanskje var vant med. Så det følte jeg var en stor frustrasjon, og det var kanskje med på at jeg gled vekk fra de. Vi skjønnte hverandre ikke egentlig.”

Hos de som vurderer seg selv negativt på flere andre områder, er det heller ikke tendens til at disse samtidig vurderer forholdet til foreldrene negativt. Det fremkommer av fortellingene til de som

oppgir å ikke ha et godt forhold er at de opplever å ikke passe inn i familien. En av informantene forklarer sitt forhold til adoptivfamilien slik:

”Min adoptivfamilie har ikke passet meg, for å si det sånn. (...) Jeg hadde så mange regler som var annerledes i forhold til de som lekte med meg. Og da ble jeg på en måte enda mer annerledes fordi det understreket det. Og det synes jeg var veldig urettferdig. (...) Så vi har liksom alltid hatt et turbulent forhold, vi har ikke hatt noe sånn personlig forhold, sånn at vi klemmer og har kroppskontakt. Det blir mer informativt.”

John Triseliotis (1973,1980) påviser i sin forskning at manglende kommunikasjon om barnets opprinnelse kan bli skjebnesvanger, og at adoptivbarn lett kan utvikle identitetsproblemer, dårlig selvoppfatning og følelse av mindreverd, dersom de nektes informasjon om sin opprinnelse. Tendensen i denne analysen har så langt vært at det ikke er noen klar sammenheng mellom hvordan informantene vurderer sin selvoppfatning på ulike områder og forholdet de har til sine adoptivforeldre.

4.4.4. Ute blant fremmede

Forrige avsnitt viser at adoptivfamilien representerer trygghet og stabilitet for de fleste i barne- og ungdomsårene. I ungdomsalderen blir de adopterte mer synlige ute i samfunnet fordi de i større grad beveger seg utenfor familien og nærmiljøet på egenhånd. For de adopterte medfører dette erfaringer med fremmede mennesker. Teorikapitlet inneholder en redegjørelse for Jenkins sin (1994) modell for sosial identitet (jfr avsnitt 2.1.4). Jenkins sin modell argumenterer for at signifikante andre antas å være viktige faktorer for utviklingen av selvoppfatningen, samtidig som ekstern kategorisering i form av f eks rasistiske holdninger i omgivelsene kan fremheve og forsterke betydningen av de etniske forskjellene på en slik måte at selvoppfatningen og sosiale posisjoner blir påvirket hos de utenlandsadopterte. For å belyse erfaringen informantene i dette materialet har hatt med fremmede, ble de spurt om hvordan omgivelsene har reagert på at de ser annerledes ut.

” Ja, sånn som på den tiden da det ikke var så vanlig, så var det veldig sånn at folk snudde seg på gata og så på meg. Jeg grudde meg alltid til vi skulle på en ny plass for da skulle alltid folk se veldig mye på meg. Jeg husker også at hvis jeg skulle i et barneselskap grudde jeg meg hvis jeg ikke visste hvem alle som kom var. Jeg husker at da jeg var ganske stor reagerte jeg spesielt på når foreldrene tok og rista

ungene sine og sa: ”se på hu”. De skulle snu seg og se på meg, og det gjorde de. Jeg var så lykkelig husker jeg en gang det var noen, det var når jeg var i russealderen, de sa: ”å ja, deg ja, jeg kan ikke huske at du var der på den festen”. Det synes jeg var så flott. Da hadde jeg ikke blitt lagt merke til. Før jeg reiste til byen alene, det var vel på ungdomsskolen bare pga av det.”

De fleste i dette materialet forteller at de ikke opplever det å være sammen med bekjente som noe problem, men det å bevege seg utenfor sirkelen av kjente mennesker har gitt dem erfaringer som kan ha vært med på å påvirke selvfølelsen på en slik måte som Jenkins (1994) beskriver.

”Jeg hadde mange venner og på mange måter så følte jeg at vennene slo en ring rundt meg. Sånn at de var veldig beskyttende hvis det skulle skje noe sånt. Og de få gangene jeg har opplevd noe sånt så har jeg kanskje vært alene.”

”Jeg har merket at folk ser annerledes på meg ute på byen. Når jeg begynte å gå ut på byen så merket jeg at folk så på meg på en annen måte. Da er jo jeg ikke i et sånt beskyttet miljø. Da kjenner jo ikke de fleste meg, og da går det kun på utseende. Og da oppdaget jeg at det var mange som f eks sånne såkalte utenlandske mannfolk som syntes at det var lettere å komme bort til meg å begynne å plukke på meg fordi de trodde at jeg var en av dem. Mens sånne såkalte norske menn de begynte enten å snakke engelsk til meg, eller skulle være morsomme og si sånn ”ching-chong ” eller...og de og plukket på meg fordi de trodde jeg var - jeg vet ikke hva de trodde jeg var. Men de kom med en masse sånn – det var egentlig første gangen jeg ble tatt for å være utenlandsk.”

Flere av de spurte forklarer at en del eldre mennesker opptrer på en måte som gjør at de føler seg stigmatisert.

”På jobben merker jeg det. De kan være diskriminerende altså, de gamle. Det er noe av det verste jeg har møtt. Hvis jeg kommer til nye så spør de hvor jeg kommer fra. Så svarer jo jeg at jeg er her fra Stavanger. Men hvor er du egentlig i fra spør de da. Altså masse sånne ting. Også sier jeg at jeg er i fra Korea. Hvis de er såpass klare så spør de om jeg er adoptert. Også spør de om foreldrene er snille mot meg. Jeg synes på en måte at det er nedverdiggende når de spør om sånne ting. Det blir ubehagelig inni meg når de spør om sånne ting som; liker du deg godt her i Norge? Jeg er jo norsk på en måte, så det. Det å være adoptert har en høyere status hos de eldre enn hvis jeg hadde sagt at jeg var fra Vietnam og var innvandrer. De hadde sett på meg på en helt annen måte da. Men med en gang jeg sier at jeg er adoptert, da er jeg liksom en av de. Det er rart altså. Da er det liksom litt klasse over meg. Det irriterer meg...det er jo ganske alvorlig.”

Gjennom å fortelle om sin adoptivstatus får de adopterte større innblikk i andre menneskers holdninger til utenlandsadopsjon. Informantene i dette materialet forteller om reaksjoner fra andre

mennesker som de opplever som sårende. Enkelte mennesker har en ”stakkars holdning” til de adopterte og kommer med uttalelser som f eks: ”*stakkars deg, er du adoptert du?*”. Andre gir uttrykk for at de adopterte bør være takknemmelig ovenfor sine adoptivforeldre, Norge og nordmenn generelt. ”*Å, så heldig du har vært!*” og ”*så snille dine foreldre har vært, du er heldig som fikk komme hit.*”, er kommentarer som de fleste opplever å få høre av ukjente mennesker. Slik oppmerksomhet fra fremmede er nok ofte både uskyldig og til tider godt ment. Likevel bidrar de til å bevisstgjøre de adopterte om at enkelte ikke forstår at de er norske, og kanskje ikke aksepterer dem på lik linje med andre.

”Noen enkelt episoder har det vært da. Når jeg jobbet på Cubus, så var det en leder der som kom bort til meg og spurte: ”siden du er så annerledes, vet du hvorfor vi feirer jul?” Jeg visste liksom ikke helt hva jeg skulle svare da.”

Et utenlandsk utseende kan være med på å signalisere at de utenlandsadoptertes plass er marginal og usikker i samfunnet. Det å bli plassert i en kategori reservert for innvandrere og utlendinger – en lavstatuskategori, oppfattes av de fleste som vanskelig.

”Jeg har vært ute på byen en gang i Kristiansand, da var vi 10-12 adopterte. Og det synes jeg var veldig ubehagelig, men det gjør meg ingen ting å gå sammen med ei venninne som er adoptert eller en kamerat eller to eller tre. Men akkurat når de er mange så føler jeg at du, jeg føler meg ikke vel. Jeg føler at folk ser på deg som at du er utlending mer.”

”Nå nettopp var det jo en mann som snakket til meg engelsk, også snudde han seg også snakket han norsk til de som satt på nabobordet. Det er vel første gangen de har gjort det. Så da begynner du å tenke litt, jo det er kanskje noe, det er jo liksom sånn at Norge begynner å bli flerkulturelt, og folk har kanskje godtatt det. Jeg vet ikke.”

Disse episodene som informantene beskriver kan sammenlignes med det Jenkins (1994) har kalt ekstern kategorisering. Når et utenlandsk utseende blir et problem i form av et etnisk rollehandikap, så skyldes ikke dette utseende, men det at samfunnet klassifiserer mennesker etter visse utseendekjennetegn. Det er en form for rasisme som kan tvinge frem lavprofilstrategier hos de utenlandsadopterte. Disse episodene illustrer holdninger som Dalen og Sætersdal (1992:262) kaller ”*stressing of differences*”. Dette er holdninger i samfunnet som fremhever og forsterker betydningen av de biologiske og de etniske forskjellene mellom de adopterte og andre mennesker de identifiserer seg med. Overfor denne formen for strukturell diskriminering finnes alternative reaksjonsmåter. Hvordan de utenlandsadopterte forholder seg til dette, og hvilken betydning dette har for utviklingen av selvopptaningen avhenger av mange ulike faktorer. Dette kan være egne

personlige forutsetninger, åpenhet og støtte i familien og grad av oppbacking fra venner og andre støttespillere. Dette ”krysspreset” innebærer imidlertid kompliserte sammenhenger, navnløse følelser, uløselige konflikter, doble budskaper og subtile signaler. Dette kan også betraktes som en konflikt mellom en indre personlig identitetsfølelse og en ekstern sosial identitet. I likhet med Brottveit (1999:86) mener jeg at modellen til Dalen & Sætersdal (1992:262) utelater interaksjonen mellom individets selvoppfatning og responsen fra omgivelsene. At selvoppfatningen hos de unge utenlandsadopterte langt fra kan sies å være en avgrenset, definerbar og stabil størrelse utelates også. Trolig har vi her å gjøre med prosesser som ikke kan eller bør oppheves, men som må gå sin gang inntil den unge har funnet en løsning for seg selv med et balansepunkt mellom indre behov og ytre krav.

For å undersøke langtidseffekten av erfaringer knyttet til plaging og mobbing under oppveksten, har Botvar (1999) fulgt utenlandsadopterte over tid – fra tenåringsfasen og over i voksen alder. Botvar fant i sin undersøkelse at mobbingen setter sine spor og at den ofte har negative virkninger lenge etter at hendelsen inntraff. I likhet med funnene i dette materialet, fant Botvar at sjansen for å bli rammet av rasistiske hendelser øker når den utenlandsadopterte flytter hjemmefra og skifter miljø. Videre forklarer Botvar at de fleste episodene handler om krenkende uttalelser fra ukjente mennesker på gata, i butikker eller på steder der mange folk samles. I likhet med funnene i denne undersøkelsen fant også Botvar at det hører med til sjeldenhetene at de adopterte blir utsatt for direkte vold.

Til tross for at episodene de utenlandsadopterte blir utsatt for hver for seg ikke virker så alvorlige, kan de oppleves som sårende og gå sterkt inn på den som rammes. Den norske hverdagsrasismen fører til utrygghet og gir symptomer på psykisk stress blant de adopterte som er blitt voksne. Det ser imidlertid ut til at de fleste har en indre styrke som gjør at de kommer seg over disse negative episodene.

4.5. De utenlandsadoptertes forhold til etnisk bakgrunn

De utenlandsadopterte vil på grunn av sitt ”eksotiske” utseende skille seg ut fra annen norsk ungdom. I likhet med adoptivforeldrene må den adopterte foreta et valg mellom å anerkjenne eller å fornekte adopsjonsforholdet og ”det etniske elementet”. Samtidig vil de sosiale omgivelsene ofte betone eller stresse forskjellene som knytter seg til utseende og hudfarge. I forrige avsnitt så vi at rasismen ikke retter seg mot utenlandsadopterte som gruppe fordi disse kulturelt sett framstår som

norske. Fortellingene fra dette materialet tyder på at de på tross av dette blir utsatt for diskriminering fordi de forveksles med innvandrere, eller barn av innvandrere.

Dalen og Sætersdal (1992) kobler i sin avhandling holdningsdimensjonene ”erkjennelse” og ”fornektning” sammen med begrepet etnisk identitet. De har valgt å studere etnisk identitet blant utenlandsadopterte ved å ta for seg den adoptertes forhold til eget utseende, forholdet til kulturbakgrunn og forholdet til innvandrere og flyktninger i Norge. For å se nærmere på hvordan de spurte i dette materialet forholder seg til disse faktorene, ble informantene spurt om sitt forhold til eget utseende, bakgrunn, røtter og fremmede kulturer.

4.5.1. Forhold til eget utseende

I teoridelen har jeg pekt på at Shavelson m.fl. (1976) i sin modell viser at utseende er et av flere viktige områder for individets generelle selvoppfatning. Dalen og Sætersdal (1999:70) hevder at utseende er den delen av selvoppfatningen som sterkest korrelerer med den globale selvoppfatningen hos individer av alle kategorier. Det å være utenlandsadoptert dreier seg i høy grad om å forholde seg til sitt utseende. Det skiller dem fra normene i deres omgivelser og det som tradisjonelt regnes som et vanlig utseende. Utseende blir på denne måten en markør som kan ha stor betydning i møtet med andre mennesker. Slik spiller utseende en sentral rolle for de utenlandsadoptertes utvikling av selvoppfatning.

Flertallet av informantene i dette materialet forteller at de, til tross for åpenhet i familien og erting fra jevnaldrene, var lite opptatt av utseende i barndommen. På tross av dette forteller flere av de spurte at de i de første barneårene ofte ble møtt med en overdreven positiv oppmerksomhet fra ukjente. Flere av informantene i dette materialet mislikte og ble irritert over all oppmerksomheten de fikk.

”(...) også når vi var i butikker og sånn så var det mer at de gav meg noe spesielt og det likte jeg ikke. De kunne si: ”å stakkars deg, nå skal du få noe av meg”. Det synes jeg var så fælt. De kunne gi bare til meg og ikke til venninnene mine, og det synes jeg var så fælt. Da følte jeg at alle så at jeg var veldig spesiell, da...”

Flertallet av de spurte i denne undersøkelsen forklarte imidlertid at de som ungdom flest ble mer opptatt av hvordan de så ut i tenårene. Fortellingene viser at de fleste var misfornøyd med utseende i ungdomsårene.

”Når det gjelder utseende og hvor jeg kommer fra har det ikke vært noen særlige problemer når jeg var liten. Mest når jeg kom i tenårene kanskje, når jeg ble litt mer oppmerksom på hvem jeg var. Det var liksom da alle ble mer oppmerksom på hvem de er og hvordan de ser ut, og vil være mest mulig lik de andre. Mine venninner de var jo, de var jo ikke sånn som meg for å si det sånn. De begynte å sminke seg og... jeg visste ikke hvordan jeg skulle sminke de der rare øynene mine f eks. Så derfor så begynte jeg aldri å sminke meg. Nei, så det var først da jeg begynte å bli litt mer usikker, jeg tenkte at sikkert ingen gutter kom til å like meg siden jeg var så mørk og rar og, skjeve øyne og sånn.”

”I alle fall ikke på barneskolen i fht til klassen, da. Men når vi begynte å bli litt eldre så var det noen som begynte å gå med noen som var liksom sånn halvt rasistiske. Selv om de ikke så noe til meg så visste jeg på en måte hva de synes om, det var kanskje ikke ment personlig mot meg, men generelt så likte de ikke utlendinger. Men de snakket jo med meg og sånn, men likevel så ble det veldig sånn, nei... jeg tør liksom ikke for de kan jo bli litt ekstreme. Men generelt på skolen så gikk det greit. Det var ikke sånn at det var veldig vanskelig, folk mobbet meg ikke sånn. Sånn har jeg aldri hatt, men det er hva det du føler inni deg. Men det er ikke sikkert at det stemmer overens med det folk mener, men du blir litt sånn usikker. For jeg var jo veldig obs på det. Men nå var jo ikke jeg hakkekylling i klassen.”

Mindretallet av de spurte i denne undersøkelsen forklarte at de ikke hadde vært spesielt misfornøyd med utseende i ungdomsårene.

”Jeg har aldri ønsket at jeg skulle ha lyst hår og blå øyne. Den tanken, nei jeg skal jo ikke si at den aldri har slått meg da, men nei, jeg har ikke tenkt over det. Det er mer, jeg har heller aldri tenkt over at jeg ikke vil ha svart hår, jeg vil ikke, det er mer i den stilen at fordi jeg har svart hår så kan jeg ikke gjøre noe særlig med det uten å prøve å farge det, og det sliter på håret og. Men jeg kunne ønske at jeg kunne gjøre mer med håret, sant sånn som lyse kan. Men, nei... jeg har liksom aldri følt, selvfølgelig føler alle jenter det i perioder at de ser skikkelig fæle ut og ingenting er riktig, og sånn har vi det jo ennå skulle jeg til å si. Men jeg har aldri vært spesielt opptatt av det sånn. Jeg er jo opptatt av utseende mitt nå, sånn hvordan jeg kler meg og hvordan jeg ser ut med eller uten sminke og sånn, men ikke sånn... Innimellom har jeg jo også vært glad for at jeg har et koreansk utseende, at det er litt spesielt og at det, ja, at jeg har sett annerledes ut, jeg har vært glad for det, og ikke bare har blå øyne og blondt hår.”

De fleste av informantene i denne undersøkelsen hadde i ungdomsårene det Dalen og Sætersdal (1992), i sin tolkning av begrepet etnisk identitet, beskriver som en benektende holdning til eget utseende. En slik holdning er preget av avvisning eller fornektning av etniske forskjeller i utseende. Et utseende som sterkt skiller seg fra de fleste jevnaldrene kan se ut til å være en tilleggsvanske for en pubertetsungdom.

”I ungdomsårene så var jeg veldig opptatt av at jeg ikke skulle skille meg ut, at jeg ville gå så likt som mulig som alle andre. Det er jo litt likt som den trenden som er i dag. Jeg kjøper jo det som er på mote, det som kanskje andre og har som du ønsker og å ha. Der var jeg lik alle andre sånn sett. Jeg tror jeg var det, og på grunn av at hvis jeg var annerledes i klesveien så ville bare det bekrefte ytterligere at jeg var annerledes, men så var det egentlig det motsatte jeg ønsket.”

Blant de fleste i denne undersøkelsen var misnøyen nokså ensidig knyttet til deres asiatiske trekk.

”Sånn som i oppveksten så var det jo det at de snakket om den flate nesen min, smale øyner og vet du.”

”Jeg er ikke helt fornøyd, men jeg er liksom veldig opptatt av utseende. Det er liksom veldig rart, men det tror jeg gjelder generelt for alle adopterte at de er det. Men det er fordi du hele tiden har blitt mint på fra oppveksten at du ser annerledes ut. Så da tar du deg en ekstra kikk i speilet og ser og finner ut hva som...altså det går på øyne vel for meg. Jeg har drømt om øyelokk som går innover og ikke sånne utenpåliggende. Og sånn småting som at jeg fikk briller når jeg gikk i 8., at du ikke har nesebein f eks. skikkelig, sånn at brillene detter av deg, og sånne ting som er fordi du er av en annen rase. Men det er generelt for alle asiatiske har jo sånne øyne og sånn nese, og du kan jo ikke gjøre noe med det, men likevel så er det kanskje det som er mest forskjellig i fht til nordmenn. Men ellers så kan jeg jo ikke forandre meg. Og jeg ville ikke gått igjennom en plastisk operasjon for å gjøre noe. Det ville jeg ikke.”

Da de spurte i denne undersøkelsen ble bedt om å beskrive oppveksten sin, understrekte de fleste det helt alminnelig ved seg selv. ”Jeg følte meg ganske lik de andre” eller ”Oppveksten min vil jeg beskrive som helt normal”. Kommentarer fra informantene om utseende kom ofte indirekte i andre sammenhenger under intervjuet. De fleste uttalelsene om utseende var knyttet til omtale av enkeltepisodes i oppveksten da de som barn eller unge ble ertet for sin brede nese eller sitt strie hår, eller i de tidlige tenårene da de begynte å bli opptatt av det motsatte kjønn. Når de skal beskrive oppveksten sin er det altså ikke utseende, og det at de er annerledes, de umiddelbart forteller om. Intervjuene etterlater ett inntrykk av at de er mer opptatt av andre faktorer i livet sitt, som f eks forholdet til adoptivfamilien eller mer personlige faktorer som genetisk arv.

”Men jeg har altså noen andre problemer som gjør at jeg har hatt en ganske stri oppvekst, da. Jeg har en kronisk sykdom, så det har jeg stritt med i tillegg. Og hva som er hva det er ofte vanskelig å skille. Det at jeg fikk dårlig selvbilde i tenårene kan og ha mye med den sykdommen jeg hadde. Den har gitt meg en del trøbbel gjennom oppveksten. For da hadde jeg veldig synlige symptomer. Og da ble jeg ertet for det, så det med at jeg var fra Korea hadde liksom ingenting med det å gjøre.”

”For det er jo og en ting å skulle betro noen. Hva jeg feiler, det er en del som blir litt skremt av det faktisk. Så det er tøffere for meg nå, enn utseende. Så der har jeg ingen problemer. De fleste synes heller at det er litt mer spennende og eksotisk.”

Likevel viser fortellingene i denne undersøkelsen at utseende til tider gjør livet problematisk for de utenlandsadopterte.

”Det går jo mest på utseende da, for jeg har jo en norsk oppdragelse, norske normer. Jo har jo et norskt sinn for å si det sånn. Det er jo liksom utseende det går på, at du hele tiden blir obs på det. Du tar ting veldig inn på deg, eller jeg har i hvert fall gjort det. Hvis noen har kommet med en slengbemerkning, så har jeg husket på det. Jeg blir sint og sånn. Det gjør jeg liksom ennå. Men det gjelder vel generelt da, hvis du får en negativ bemerkning om deg selv, så blir du vel sint og frustrert. Det hadde kanskje vært enklere hvis det hadde vært flere adopterte og større miljø rundt meg. Føler jeg da, for jeg har liksom følt at det har blitt litt lite. Jeg mener det går på utseende. Det har ikke alltid vært positivt, men allikevel så har jeg nå blitt vant til å skille meg ut. Jeg prøver å se på det som en fordel, prøve å snu det litt, det at du blir lagt merke til på en annen måte. At du kanskje prøve å snu det til noe bra. Men når du er 12 så er det ikke bra å stikke seg ut. Da ønsker du å være en del av fellesskapet, for å si det sånn, du har ikke lyst til å stå der som et eget individ, der og da. Men det er jo det alle sier at, det vil gå bra når du blir eldre. Det nytter ikke hvor mye folk sier for det er der og da som teller. Jeg var ganske gammel før jeg klarte å tenke positivt på det.”

Dalen og Sætersdal (1992:222) beskriver i sin kartleggingsundersøkelse de utenlandsadopterte som ambivalente i forholdet til sitt eget utseende. De fant at holdningene varierte under oppveksten, og at de utenlandsadopterte bagatelliserte og undertrykte etniske forskjeller. Funnene til Dalen & Sætersdal (1992) stemmer godt overens med det bildet som er tegnet så langt i denne undersøkelsen.

”Det var vel ting som jeg tenkte litt på i ny og ne tenker jeg. Det var ikke en sånn daglig tanke, men innimellom så prøvde jeg å reflektere litt på det. Jeg husker at jeg sånn generelt ikke var fornøyd med utseende mitt. Og når jeg var såpass stor at jeg skjønnte at jeg så annerledes ut enn alle andre og visste bakgrunn for det, så hadde jo jeg et ønske om å se så norsk ut som mulig. Men det var ikke sånn at jeg følte at jeg

hadde problemer med det. Det var mer sånn irritasjon, kanskje den typen reaksjon sånn innimellom. Jeg ble generelt veldig lite mobbet, og når jeg har fått snakket med andre som har opplevd det på en helt annen måte, så vil jeg si at jeg sikkert har vært veldig heldig da.”

”Men du er kanskje litt mer obs på det at, adopterte bryr seg veldig mye om at de er fint kledd f eks., det de kan gjøre noe med, det gjør de for å si det sånn. Du er veldig obs og bevisst. Men jeg har vært sånn motsatt og. Sånn når jeg gikk på gymnaset så skulle jeg liksom ikke være noen ting som alle andre var. I hvert fall ikke jenter og sånn. Da hadde jeg sånn, skulle liksom være fælest mulig. Men du blir veldig obs på det. Jeg brukte ikke sminke f eks før jeg var 19 år, aldri. Jeg var liksom alltid i mot det, men etter press fra omgivelsene så har jeg begynt å bruke sminke. Selv om jeg skulle ønske at jeg hadde sluppet, men jeg har liksom veldig sånn naturlig forhold egentlig til det. Sånn at jeg kan ikke gjøre noen ting med det, så lenge jeg ikke er villig til å gjøre en operasjon, så da er det liksom meg. Jeg satser på styrking på personligheten da, og ikke på utseende. Men det kan være positivt av og til å bli lagt merke til, men det kan også være negativt. Hvis at du, en gutt har kanskje tatt et standpunkt til at han liker utlendinger, eller nordmenn. Så da på en måte så er du ikke en gang i gruppen, du er ikke vurdert. Men det kan jo, hvis at du, altså at den du møter har tatt et standpunkt til at det er greit å ha dame som ser annerledes ut. Men jeg føler ikke at det er en fordel sånn, for det er jo så mange av og til på en måte, mange utlendinger. Jeg er jo ikke så alene som jeg trodde jeg var når jeg var liten. Jeg var jo ganske gammel før jeg forsto at det var gutter som var adoptert fra Korea, og.”

Fortellingene i dette materialet tyder på at informantene i tenårene ikke følte seg særlig forskjellig fra andre norske ungdommer. Selv om de til stadighet ble minnet om sin annerledeshet når de så seg i speilet, eller når andre mennesker kom med bemerkninger om deres utseende, følte de fleste seg likevel som norskfødte ungdommer på samme alder. Det sentrale kan derfor bli hvordan et etnisk utseende blir oppfattet av omgivelsene, det vil si hvordan den eksterne kategoriseringen foregår (jfr Jenkins 1994). Hvis forskjellen mellom omverdenens tilskrivning av identitet og deres egen identifikasjon er stor, vil dette kunne påvirke de utenlandsadoptertes selvoppfatning og livsutfoldelse. Dersom deres annerledeshet blir oppfattet som positiv, vil den få liten betydning for livskvaliteten. Det er grunn til å anta at negative holdninger vil ramme utenlandsadopterte barn omtrent på samme måte som det rammer innvandrer- og flyktningegrupper med samme etniske bakgrunn.

Botvar (1999:62) sammenligner i sin undersøkelse de utenlandsadoptertes tilfredshet i forhold til utseende med bildet som tegnes av norsk ungdom generelt i Ung i Norge-undersøkelsen. Botvar fant at utenlandsadopterte gutter synes å være enda mer fornøyd med utseende enn gutter flest, mens adopterte jenter er omtrent like (mis)fornøyd som jenter flest. Botvar peker på at det er nærliggende å tro at den høye idrettsaktiviteten blant utenlandsadopterte er en av forklaringene til

de positive utslagene. Han fant at 78% av utenlandsadopterte gutter og 47% av utenlandsadopterte jenter liker utseende sitt veldig godt. Botvar sin undersøkelse viser at det relativt sett er mindre misnøye med utseende blant de utenlandsadopterte enn blant de norskfødte på samme alder. I motsetning til funnene i denne undersøkelsen og Dalen og Sætersdal (1992) sin undersøkelse, fant Botvar (1999) lite som tyder på at de utenlandsadopterte som gruppe forneker eget utseende eller hudfarge. Samtidig viser Botvar til et ikke ubetydelig mindretall som er misfornøyd med eget utseende. Botvar fant at dette primært var et jenteproblem. Videre forklarer Botvar at blant dem som tenderer mot å se negativt på eget utseende, er det en større andel som er svært misfornøyd. Dette mener Botvar tyder på at det er en gruppe blant de utenlandsadopterte som nærmest "tar avstand fra" sitt eget utseende. Botvar peker på at selv om han bare fant et mindretall innenfor denne gruppen, kan en negativt fysisk selvoppfatning fungere ødeleggende for den det gjelder.

Denne undersøkelsen stemmer mer med funnene til Dalen og Sætersdal (1992). De fant at de utenlandsadoptertes holdninger til utseende varierte under oppveksten, og at de utenlandsadopterte ofte bagatelliserer og undertrykker etniske forskjeller. Det er vanskelig å se noen åpenbar grunn til at funnene til Botvar (1999) ikke stemmer med fortellingene til de spurte i denne undersøkelsen. En mulig forklaring kan være at informantene i denne undersøkelsen er voksne, mens Botvar sine respondenter var i alderen 15-18 år. Trolig vil en som er voksen ha større forutseninger for å se sammenhenger enn ungdommene som er midt oppe i en periode som i utgangspunktet er vanskelig. En annen mulig forklaring kan være at samfunnet har endret seg etter at informantene i dette materialet var unge. Kanskje det er lettere å se annerledes ut i dag enn det var tidligere? Er det slik at ungdomsmiljøet i dag verdsetter ulikheter høyere enn tidligere? En tredje mulig forklaring kan være at informantene i denne undersøkelsen ikke representerer flertallet av de utenlandsadopterte i Norge, og slik sett ikke gir et riktig bilde av de adoptertes forhold til utseende.

Selv om flertallet i denne undersøkelsen gav uttrykk for et visst ubehag ved å se annerledes ut, synes de å være tilfreds med sitt utseende som voksne. *"Nå er jeg fornøyd med mitt utseende"* går ofte igjen i fortellingene.

"I yngre dager hadde jeg en tendens til å tenke litt sånn at jeg skulle ønske at jeg så annerledes ut. Nå i dag så kan jeg ikke si noe annet enn at det er lenge siden jeg har akseptert mitt utseende. Jeg har jo ikke hatt noen problemer pga av mitt utseende. Hvis jeg føler at jeg hadde slitt i fht det andre kjønn og sånne ting som det, så tror jeg det hadde vært mye verre. Men jeg har liksom ikke det, og ting har gått greit og jeg har ikke fått kommentarer i den grad på utseende annet en at jeg selvfølgelig ser

annerledes ut enn generelt nordmenn, men ikke det at jeg er misfornøyd med utseende mitt sånn sett. Det tror jeg ikke at jeg har tenkt så mye på. Nei, jeg tror jo at jeg har blitt veldig glad i utseende mitt. Og det handler jo om å akseptere seg selv og være glad i den du er.”

”(…) også har det endret seg i voksen alder. Nå setter jeg pris på at jeg er annerledes. Jeg har ikke lyst til å være som alle andre. For meg så er det et privilegium å få skille meg ut. For det er jeg stolt av, og det er en veldig stor forskjell fra det som var i yngre dager.”

Denne analysen tyder på at holdningene til eget utseende forandrer seg over tid. Dataene indikerer også at det for de fleste ikke er utseende i seg selv som ser ut til å være problematisk, men det forhold at utseende skiller de utenlandsadopterte fra familie, søsken, slekt og venner og plasserer dem gruppe med innvandrere og flyktninger som de selv ikke identifiserer seg med. Utseende blir den synlige markøren som stempler dem som ”annerledes” og ikke-norske. Andre markører som ellers kjennetegner etniske minoriteter som språk og aksent, kroppsspråk, klesdrakt, kulturelle normer for oppførsel også videre vil ikke være forskjellig fra adoptivfamilien eller de norske omgivelsene.

For å finne mer ut om informantenes forhold til eget utseende har noen sammenheng med selvoppfatningen på andre områder, ble forholdet til eget utseende koblet opp mot de områdene som er belyst så langt i oppgaven. Fortellingene i dette materialet viser at det er en tendens til at de som vurderer seg selv positivt på de fleste andre områdene, også oppgir at de har et positivt forhold til eget utseende. De som vurderer seg selv negativt på flere av de andre områdene, har også en tendens til å vurdere forholdet til utseende negativt.

Når informantene i dette materialet spontant skal fortelle om seg selv, er det ikke utseende og at de er annerledes, de umiddelbart forteller om. Likevel viser fortellingene i dette materialet at det er nettopp dette som til tider gjør livet problematisk for dem. Men man kan jo stille spørsmålstegn ved om ikke ungdom fleste er misfornøyd med utseende sitt? Ut i fra denne undersøkelsen ser det ut til at det for noen utenlandsadopterte knytter seg en mer alvorlig tematikk rundt forholdet til eget utseende. Hvordan forholder de seg i realiteten til eget utseende? Er det slik at vi i Norge fremdeles setter likhetstegn mellom kulturtilhørighet og det å se skandinavisk ut? Går det an å være svart nordmann? Intervjuuttalelsene sier noe om at det ofte ikke er tilfellet, og at det skaper problemer for dem som utseendemessig skiller seg fra majoriteten, men som kulturelt og psykologisk definerer seg selv som norske. Så langt har denne analysen vist at omverdenen kan være med på å kategorisere de utenlandsadopterte i en lavstatuskategori. Senere i analysen belyses

hvordan informantene i dette materialet selv oppfatter sin tilhørighet. Hvis forholdet mellom disse aspektene er entydige, som det f eks er for norskfødte barn i Norge, er forholdet uproblematisk. Hvis derimot et utenlandsadoptert barn føler seg norsk, men på grunn av sitt eksotiske utseende i mange sammenhenger behandles som ikke norsk, kan situasjonen bli problematisk. Det kan oppstå en konflikt mellom etnisk selvidentifikasjon og ekstern kategorisering.

4.5.2. Forhold til innvandrere og flyktninger

Føler de utenlandsadopterte solidaritet og samhørighet med innvandrergrupper, eller definerer de seg selv som norske? Dette er i flg Dalen og Sætersdal (1992) fundamentale spørsmål for å forstå de adoptertes forhold til etnisk bakgrunn. For å kartlegge informantenes forhold til sin etniske bakgrunn ble de i dette materialet spurt om de har kontakt med innvandrere og flyktninger.

Fortellingene til informantene i dette materialet, viser at forholdet til innvandrere og flyktninger er komplekst og mangetydig. Halvparten av de spurte oppgir at de har kontakt med innvandrere og flyktninger.

”Jeg har jo kontakt med noen innvandrere. Det er kamerater av søstera mi igjen, for hun har vært flerkulturell med venner og sånn. Da jeg jo har blitt kjent med innvandrere da. Flest somalier. Jeg har en kamerat som er sammen med ei som er kosovoalbaner.”

”Jeg har kontakt med andre innvandrere, men jeg tenker på de som norske. Kanskje er på tide at jeg begynner å tenke på dem som utenlandske, fordi jeg har jo begynt å tenke på meg selv som det etter hvert.”

Av de som oppga å ikke ha kontakt med innvandrere eller flyktninger, forklarte de fleste at de ikke forsøkte bevisst å unngå disse gruppene. Behovet for avstand til fremmedkulturelle mennesker synes likevel fremtredende hos de som ikke har denne typen kontakt. Den moderate interessen de viste kan være et uttrykk for at det er viktig for dem å bli identifisert som norske. Å unngå andre med utenlandsk utseende og omgi seg med norskutseende venner, ble kanskje for noen en strategi som de brukte for å markere sin norske identitet.

” Nei, jeg har ingen i vennekretsen eller i bekjentskapskretsen. Hvorfor ikke, nei det er et godt spørsmål. Det er ikke noe bevisst. Men det er klart at det er litt ubevisst. Jeg har ikke noe i mot innvandrere eller flyktninger, men altså når du er flere mørke i sammen så blir du satt i en bås, det er det ingen som kan nekte for.”

Det ser ut til at en del utenlandsadopterte har en ambivalent og til dels distansert holdning til innvandrere fordi de selv kan oppleve å bli stigmatisert og satt i bås med en lavstatusgruppe.

”Jeg kjenner en del innvandrere, men jeg har ikke noen spesiell kontakt med dem, så kjenner jeg en del. Jeg har ingen problemer med å omgås de i de tilfellene det skjer. Det hadde jeg nok følt annerledes før, hvor jeg følte at hvis jeg assosierte meg med de så ville det bli at jeg tok avstand i den biten i meg som ville være norsk. Og det skjønner jeg jo når folk i dag forteller meg at, hvor mye skal vi involvere oss i internasjonalt hus i fht arrangementer og 17. mai, og sånt som det. ”Vi er jo norske”, sier de. Så skjønner jo jeg bakgrunnen for det. De er jo litt redde for å bli assosiert med den gruppen mennesker. Det er jo ikke det vi adopterte er. Vi er jo norske, ikke sant.”

”Men av og til så har jeg jo vært, jeg var jo sammen med en. Ja, det var jeg jo forresten. Men.....jeg vanket jo litt mer med innvandrere da. Men det var ikke så mange jeg ble kjent med. Det er ikke noe bevisst valg, altså. Jeg vet at jo at andre ser på meg som innvandrer og det bryr jeg meg ikke om. Men det har nok litt med alderen min å gjøre. For når jeg var yngre så var jo det litt verre. Vi var fire Koreanskadopterte som kjørte til sørlandet. Vi skulle på hyttetur. Det var så rart altså. Det var en helt øde vei, vi kjørte helt forsiktig, men vi var da fire mørke i en bil. Også kom de en politibil som kjørte forbi oss. Også tror du ikke at den snudde, og stoppet oss. De spurte etter sertifikatet vårt. Ikke noen spesiell grunn, han sa ikke noe, ikke noe blålys, ikke hadde vi kjørt for fort eller noe sånt, ikke var det noe galt med bilen, ikke noe sånt. Han skulle bare liksom, og da tenkte jeg er det sånn negerne i USA føler det. Vi følte at vi ble stoppet kun fordi at vi var så mange mørke i bilen. Men det kan jo være at de har vært på utkikk etter noen, men vi synes at det virket så rart. Men vi bare lo av det da. Det var ikke så mye annet å gjøre.”

En slik ambivalent holdning som sitatene ovenfor gir uttrykk for, mener Dalen og Sætersdal (1992) først og fremst representerer et problem for de adopterte, fordi de samtidig risikerer å ta avstand fra deler av seg selv. Man skulle kanskje forevente at utenlandsadopterte markerte seg mer positivt til innvandrere enn fortellingene i dette materialet viser. På den annen side er det ikke vanskelig å forstå at noen av de utenlandsadopterte kan ha et behov for å distansere seg fra en gruppe som lett blir stigmatisert i det norske samfunnet. Ut i fra Dalen og Sætersdals (1992) teori om etnisk identitet, er det naturlig å tenke seg at de utenlandsadopterte er best tjent med (ovenfor seg selv) å ha en positiv holdning til en gruppe i samfunnet som de selv tilhører. Men flertallet av informantene i denne undersøkelsen betrakter seg ikke selv som en del av gruppen ”innvandrere”. Utenlandsadopsjon er en spesiell form for innvandring. De adopterte identifiserer seg ofte med norsk kultur, men kan likevel bli tatt for å være unorske. Det er på denne bakgrunnen at en eventuell ambivalent holdning til innvandringstematikk bør forstås.

”Men jeg har aldri ville blitt sammenlignet med flyktninger, selv om du har utenlandsk utseende så er vi ikke ei gruppe. Så er det jo også sånn at flyktninger og innvandrere ikke er ei gruppe. Og adopterte er absolutt ei helt annen gruppe, mener jeg. At vi har ingen ting til felles. Jo, vi har en ting til felles og det er at vi ser utenlands ut. Det er det eneste, men jeg har hatt problemer med folk har spurt meg, folk jeg ikke kjenner om mitt forhold til flyktninger og innvandrere, akkurat som jeg er en av dem. For det vil vi ikke identifisere oss med, for å si det sånn.”

Som i befolkningen for øvrig viser denne undersøkelsen at det finnes både tolerante og intolerante holdninger til innvandrere blant de spurte.

”Jeg har ikke valgt at jeg skulle være her. Men det har heller ikke flyktninger valgt, men innvandrere har jo valgt det, men ikke barn og ungdom. De står likevel utenfor. Så egentlig alle barn og ganske mange unge er ganske uskyldige når det gjelder å komme til et annet land, å komme til Norge. Men at vi ikke har kunne valgt det selv. Jeg tror at de ville ha valgt å være i sitt eget land hvis de kunne det. Det er derfor jeg mener at vi skal ta i mot, og være positive til dem, men da får de jaggu oppføre seg. Jeg mener ikke at de skal miste kulturen sin, men det, de kan ikke bare skyte på hverandre. ”

Flere av informantene gav uttrykk for at de på den ene siden ønsket at innvandrere og flyktninger skulle få dyrke sin egenart, og på den andre siden at innvandrere og flyktninger lettere ville bli akseptert dersom de tilpasser seg norsk kultur.

”Jeg har faktisk ikke hatt kontakt med noen innvandrere. Det er ikke bevisst, men det er bare det at jeg aldri har vært i miljø der det er innvandrere eller flyktninger. Hadde mine venner fått noen venner som er flyktninger så hadde jeg selvfølgelig ville møtt dem. Altså vi har rikdom til det, og vi har plass til det, så vi burde ta inn mange flere. Og sendt ut igjen mange av de som ikke burde være her. Jeg synes folk at burde kommet inn på rett kriterier. Gjør du noe kriminelt så blir du sendt ut.”

Botvar (1999) og Dalen og Sætersdal (1992) fant i likhet med denne undersøkelsen at noe over halvparten av de utenlandsadopterte hadde en anerkjennende holdning til andre innvandrere- og flyktningegrupper. Likevel konkluderer begge undersøkelsene med at en samlet tolkning viser at de utenlandsadopterte har et sammensatt og komplisert forhold både til sin egen etniske gruppe i Norge og til andre innvandrere. Dette kan være en uheldig og vanskelig situasjon for de utenlandsadopterte, fordi de ved å ta avstand fra flyktninger og innvandrere samtidig tar avstand fra deler av seg selv. I avsnittene 4.4.4 og 4.4.1 (I møte med fremmede og Forholdet til eget utseende), kom det fram at de spurte i dette materialet i møte med ukjente mennesker og i det

offentlige rom ofte blir tatt for å være innvandrere. Dette gjør at de kan ha behov for å utvikle strategier for å takle den negative oppmerksomheten de kan bli utsatt for på grunnlag av hudfargen.

Botvar (1999) har i sin undersøkelse sett på om det er noen sammenheng mellom de utenlandsadoptertes forhold til eget utseende og det forholdet de har til innvandrere og flyktninger. I likhet med Botvar sine funn er det i dette materialet ikke noen entydig sammenheng mellom det å være fornøyd med eget utseende og det å ha kontakt med innvandrere og flyktninger. Det går tvert imot fram av undersøkelsen at adopterte som ikke er særlig fornøyd med eget utseende like ofte har kontakt med denne gruppen mennesker som de som er fornøyd med utseende. I dette materialet er det også en tendens til at de som oppgir å ha et godt forhold til foreldrene sine samtidig hadde en mer anerkjennende holdning til innvandrere og flyktninger i ungdomsårene. Likeledes er flere av de som oppgir å ha et dårlig forhold til foreldrene sine, som også hadde en negativ holdning til det å være i kontakt med innvandrere i ungdomsårene. Tidligere har denne analysen vist at de foreldrene som var åpne om adopsjonsforholdet oftere fikk et godt forhold til adoptivbarna sine. For informantene i dette materialet kan åpenhet ha vært med på å gjøre de mer anerkjennende ovenfor innvandrere og flyktninger, enn de som lever i familier med mer lukket kommunikasjon.

4.5.3. Forhold til fødeland og kulturbakgrunn

Det å være utenlandsadoptert kan tolkes som en berikelse av biografien og identiteten, men det kan også føles som truende og skape usikkerhet. Selv om tidligere undersøkelser (Dalen & Sætersdal 1992 og Botvar 1999) viser at de fleste utenlandsadopterte er godt tilpasset det norske samfunn og føler seg norske, vil mange i perioder være opptatt av fødelandet og av den biologiske familien. For å se nærmere på hvordan de utenlandsadopterte i dette materialet forholder seg til det etniske, ble de spurt om sitt forhold til kulturell bakgrunn og røtter.

Litt over halvparten av informantene i denne undersøkelsen hadde i ungdomsårene det Dalen og Sætersdal (1992) i sin tolkning av begrepet etnisk identitet beskriver som en benektende holdning til egen kulturell bakgrunn. En slik holdning er preget av avvisning av kulturbakgrunn, opprinnelsesland og kulturformer, betoning av norskhet og tilhørighet i norsk kulturtradisjon.

” Men det var ikke noe, en trang til å søke som jeg hadde. Det kan nok sikkert skyldes at jeg hadde et såpass stort ønske om ikke å skille meg ut. Det er jo en prosess da. Enten så velger du å være så norske som mulig og da vil du nok ta avstand fra mye av det som har med Korea å gjøre, som deriblant adopsjonspapirene og eventuell trang til å søke. Det er jo noe du må gå over før du begynner å tenke annerledes. Og det gjorde jo ikke jeg før jeg ble voksen, godt voksen.”

Dalen og Sætersdal (1992) fant i sin undersøkelse at flertallet av de utenlandsadopterte ungdommene hadde en aksepterende holdning til kulturell bakgrunn. I dette materialet hadde litt under halvparten av de utenlandsadopterte akseptert sin kulturelle bakgrunn i ungdomsårene.

”Jeg har alltid vært veldig opptatt av Korea. Men jeg har i grunn aldri vært så veldig opptatt av finne røttene, altså mine biologiske foreldre. Foreldrene mine, altså mine adoptivforeldre har alltid snakket mye om Korea. Det er nok det som har gjort meg opptatt av Korea. Pluss det at jeg var, jeg var jo tross alt over 4 år når jeg kom til Norge. Jeg har ei venninne som bare var noen måneder når hun kom til Norge. Hun bryr seg ingen ting om Korea. Moren henne spurte henne en gang om hun ikke kunne tenkt seg en tur til Korea. Nei, hvorfor skulle hun bruke penger på det for. Mens min drøm hele veien er å komme ned.”

Dalen og Sætersdal (1992) fant også at en del av uttalelsene til informantene kunne plasseres i posisjon mellom ytterpunktene anerkjennende og benektende holdning til kulturell bakgrunn og røtter. Mindretallet av de spurte i denne undersøkelsen havnet i en slik mellomposisjon.

”Ellers så har jeg alltid, vet ikke, jeg har alltid vært sånn halvveis interessert, men jeg har ikke gått inn for det hundre prosent, det gjør jeg ikke ennå. Jeg er ikke noe sånn at jeg vil finne mine biologiske foreldre akkurat nå, og dra til Korea akkurat nå. Det er ikke noe sånn, men at jeg prøver å ta det i mitt tempo, det blir det jo veldig rolig da. Men at det ligger der, jeg har liksom småpratet litt om dra til Korea og jobbe på barnehjem. Om jeg gjør det er en annen sak. Jeg vet ikke om jeg tør. Det er liksom så mange ting du må veie. Jeg har jo vært i Korea en gang, på ferie da.”

Intervjumaterialet viser variasjon gjennom oppveksten når det gjelder informantenes forhold til kulturbakgrunn. Analysen ovenfor har tatt utgangspunkt i hvordan informantene så på dette temaet i ungdomsårene. Fortellingene i dette materialet viser at flertallet har blitt mer opptatt av kulturbakgrunn og røtter etter at de ble voksne.

”Når jeg begynte å oppdage, eller å godta, eller jobbe med det å være koreansk det var når jeg gifta meg. For før det hadde jeg veldig, jeg unngikk innvandrere før det. Jeg ville i hvert fall ikke identifisere meg med noen av dem. Jeg var veldig sånn at

jeg ikke ville være med noen andre koreanere. (...) Jeg var norsk jeg. Jeg synes at jeg ikke lignet i det hele tatt på de der andre. Det er vel litt sånn ennå. De ser ikke nyansene de som er norske. Vi er jo like alle sammen. Vi har mørkt hår og...Det sier de om ungene mine også. De er så like deg, sier de. Jeg synes at de er så forskjellige. Jeg lukte jo helt igjen, og unngikk øyekontakt med andre koreanere. Jeg jobbet jo ingen ting med dette før jeg ble sammen med mann min.”

For de fleste er denne tendensen til sterk avvisning av adopsjonsforholdet , eller det å ta det opp som tema, noe forbigående. Tendensen i dette materialet er at de spurte i ettertid kan betrakte dette som et ledd i en modningsprosess der de senere integrerer både adopsjonsstatusen og annerledesheten i eget utseende som en positiv del av dem selv (jfr avsnittet om forholdet til eget utseende).

For å kartlegge de utenlandsadoptertes forhold til kulturbakgrunn ba Botvar (1999) i sin undersøkelse de utenlandsadopterte om å ta stilling til følgende utsagn: ”*Jeg oppfatter meg helt og fullt til som nordmann*” og ”*Jeg føler tilknytning til mitt fødeland*”. Botvar fant at hele 62% gav uttrykk for at de er enige i det første utsagnet, 22% var delvis enig og 11% uenig, mens 5% var usikre. Konfrontert med det andre utsagnet svarte et mindretall på 38% at var helt eller delvis enig, 51% var uenig, mens 11% var usikre. Resultatene i undersøkelsen til Botvar stemmer bedre overens med funnene i denne undersøkelsen enn i Dalen og Sætersdal (1992) sin. Dalen og Sætersdal peker på at barnas interesse for sin biologiske opprinnelse ikke oppleves like truende for familier med Vietnam-barn fordi de politiske forholdene i Vietnam har vært slik at besøk eller gjenforening har vært umulig. Informantene til Dalen og Sætersdal er adoptert fra Vietnam og India, mens informantene i denne undersøkelsen og Botvar sin er adoptert fra Sør-Korea. Botvar har i tillegg informanter fra Colombia. En mulig forklaring på de ulike resultatene kan være at informantene kommer fra ulike opprinnelsesland, og av den grunn har ulike muligheter til å oppsøke sin bakgrunn.

4.5.4. Ulike tilhørighetskategorier

Så langt har analysen vist at de spurte i denne undersøkelsen forholder seg til sin adopsjonsbakgrunn og sitt utenlandske utseende på ulike måter. Spørsmålene som er stilt for å finne mer ut av de adoptertes forhold til bakgrunn og røtter utgjør til sammen et utgangspunkt for å dele materialet inn i ulike tilhørighetsgrupper. I og med at interessen for fødelandet og kulturbakgrunn går i bølger i ulike aldersperioder, konstrueres tilhørighetsgruppene i denne

oppgaven ut i fra hvordan de spurte forholder seg til det etniske i voksen alder. I teorikapitlet ble det vist til Sosialantropologen Ånund Brottveit (1999) som gjennom sine analyser har kommet frem til en inndeling som tar utgangspunkt i ulike måter å forholde seg til adopsjonsbakgrunnen på. Brottveit (1999) har dybdeintervjuet 36 utenlandsadopterte i ung voksen alder. Analysen hans er basert på disse informantenes egne tilbakeskuende beskrivelser. Brottveit har i sin studie fokusert på hvordan de utenlandsadopterte forholder seg til og integrerer sin adopsjonsbakgrunn og sitt utenlandske utseende i sin identitetsutforming. Ut i fra beskrivelsene til de voksenadopterte fant han det hensiktsmessig å kategoriserte dem i tre grove kategorier; De ”norske”, de ”dobbeltnorske” og de ”kosmopolitiske”. Videre forklarer Brottveit (1999) at disse empirisk baserte hjelpebegrepene betegner ulike identitetsløsninger. De ”norske” vektlegger norskhet, det vil si de samme verdiene og identitetselementene som sin familie og sine norske venner. Forholdet til fødelandet, enten det betyr kultur, raseidentitet eller ”blodsband” gis betydelig plass hos dem som Brottveit kaller de ”dobbeltnorske”. Brottveit forklarer at han kaller det en dobbeltidentitet fordi ingen av hans informanter kunne si at de kun var koreanske eller colombianske. Når informantene verken ønsket å identifisere seg spesielt med Norge eller fødelandet, men tvert i mot avviste vektleggingen av etnisitet og nasjonalitet, plasserte han dem i gruppen de ”kosmopolitiske”.

Det er ikke helt enkelt å kategorisere informantene i dette materialet i grupper, fordi hvert enkelt intervju ofte inneholder tilsynelatende motstridende ytringer (”Jeg føler meg veldig norsk” vs. ”vi er ikke egentlig norske”). Samtidig er ikke kategoriene særlig skarpt og entydig atskilt. Det kan derfor innenfor hvert intervju finnes elementer som kanskje passer bedre inn i beskrivelsen for en annen kategori enn den informantene er plassert i. Den gruppen som Brottveit (1999) betegner som ”dobbeltnorske” er imidlertid inne i en fase hvor de utforsker sider ved seg selv gjennom å undersøke nærmere det livet og den sammenhengen de ble fjernet fra gjennom adopsjonen. Ut i fra at informantene i dette materialet er organisert i FKA er det nærliggende å anta at de fleste tilhører denne kategorien. Fortellingen til de utenlandsadopterte viser nettopp det. Ingen av de spurte kan i voksen alder karakteriseres som ”norske”. Flertallet kan sies å komme inn under gruppen ”dobbeltnorske”. Et lite mindre tall kan beskrives som ”kosmopolitiske”. Likevel viser sitatet nedenfor at informantene i dette materialet har ulike intensjoner med å organisere seg sammen med andre utenlandsadopterte.

”Men jeg synes det er rart at noen ikke vil være med i FKA. Jeg ser på det som en mulighet til å lære mer fordi, du trenger liksom ikke, det er ikke sånn at det er en gruppe og sier ja, jeg heter XXX jeg er alkoholiker, det er jo ikke det. Du kan gå

når du vil, du trenger ikke si noe der uten om å fortelle det som du ville gjort til andre mennesker. Det er ikke noe sånn at du skal åpne deg. Så sånn sett så synes jeg det er kjempegreit, for mange som går der har ikke pratet om selve adopsjonen, jeg kan prate med de om, jeg har diskutert generelle ting som kino, film og fjernsyn og, hva de gjør på, skolegang og sånne ting. Og det har aldri falt oss inn liksom å diskutere adopsjon, og hva slags opplevelser som du sitter med der. Det synes jeg er greit fordi det vil jeg ikke diskutere med hvem som helst heller, det vil jeg ikke for det er ganske personlig. Og da har jeg valgt ut de som jeg vil prate med dem om. Sånne ting kommer jo over tid.”

Forsøk på å klarlegge bakgrunnen sin medfører at man blir kjent med fødelandets kultur og den etniske gruppen man ble født inn i. Dette kan for noen føre til en sterkere identifisering med akkurat dette landet og denne etniske gruppen. En slik identifisering kommer imidlertid i tillegg til tilhørighetsfølelsen man har til den gruppen man faktisk lever sitt liv i og hvor man har sine primære sosiale relasjoner – den norske.

”(…) du har jo den ekstra kofferten på en måte. Det at du har norsk oppdragelse og har norske normer inne, men allikevel så har du den ekstra kofferten som du må dra med deg. Og den kan du ikke bare slenge bak på ryggen og ikke se på den. Du må dra den med deg over alt føler jeg, så totalt norsk kan du vel ikke bli, men jeg føler ikke at jeg kan bli sånn hundre prosent koreansk heller. Men at du..., utseende kan du jo ikke forandre noen ting på så det vel jo være..., men at du blir liksom mer sammensatt av to kulturer. Du har i alle fall muligheten til å bli det hvis det passer for deg.”

”Det er jo ikke til å komme vekk i fra at du er utenlandsk når det gjelder skinnet. Men jeg vil ikke si det at jeg er helt norsk i sinnet, for det er jo noe der bak som hindrer at du er norsk i sinn og. Men du tenker vel på en måte norsk, men likevel har du noe der bak som hindrer at du er helt norsk, da.”

De ”norske” forstås av Brottveit (1999) som mest markerende i forhold til sin norskhet.

Informantene i denne gruppen kan oppfattes som usikre i forhold til om adopsjonsstatusen har noe som helst betydning. Eller de kan oppfattes som de kjemper en kamp om retten til å definere sin egen identitet ut i fra det som oppleves relevant her og nå. De ”norske” er kanskje ikke mer norske enn andre (i andres øyne), men de legger mer vekt på dette i sin egen selvdefinisjon. Flertallet av de som i denne undersøkelsen kan betegnes som ”dobbeltnorske” som voksne, hadde under ungdomstiden en tendens til å markere sin norskhet og underkommunisere sin annerledeshet.

”Nei, jeg har vært veldig lite opptatt av det i forhold til det jeg har hørt folk har vært. Jeg har på en måte hatt nok med meg og mitt der og da. Så jeg har liksom ikke tatt stilling til Korea. Det har liksom vært der, det har jo vært i veien sånn, men nå så er jeg sånn på begynnerstadiet av interessert. FKA, da fikk jeg skriv i posten,

jeg kjenner jo ingen, jeg hadde jo ingen koreanske venner, eller hadde ingen koreanske venner da, hadde ikke noen sånn, noen ting å forholde meg til. Men når jeg fikk det i posten så tenkte jeg, OK, ja dette kunne virke interessant. Så da dro jeg av gårde av meg selv, av min egen innsats uten å kjenne noen, uten å vite noe. Jeg snakket vel litt med ei i tlf, da. Det er vel cirka det mest revolusjonerende jeg har gjort.”

Frykten for å skille seg ut fra gjengen er svært stor i ungdomstiden. For en med et koreansk utseende kan dette være et problem. Etnisk identitet handler om grunnleggende relasjoner fordi det dreier seg om tilhørighet til primærgruppen, familien og den nære kretsen. Foretellingene i dette materialet viser at utforskning av det etniske kan inntreffe på mange ulike alderstrinn. Det kan noen ganger knyttes til en spesiell skakende opplevelse, men like gjerne være forbundet med at det skjer en rekke endringer på andre områder i en persons liv. Skoleskifte, utvidelse av kontaktflaten, flytting, egen etablering, graviditet og fødsel er eksempler på dette. Gjennom slike vendepunkt i livet, øker sjansen for at forholdet til egen bakgrunn og røtter også bringes frem og utforskes.

Botvar (1999) stilte i sin undersøkelse de utenlandsadopterte spørsmål om nasjonal og kulturell tilhørighet. I likhet med Brottveit (1999) delte han materialet inn i ulike tilhørighetsgrupper. Botvar fant at 35% gir uttrykk for at de har ”Ensidig norsk tilhørighet”. 20% har ”Dobbel tilhørighet”, mens 15% har ”Utenlandsk tilhørighet”. Videre fant Botvar at 15% har ”Ingen tilhørighet” samt at 15% har ”Usikker tilhørighet”. Botvar (1999) så en tendens til i sitt materiale at adopterte gutter i sterkere grad enn jenter fremhever sin norske tilhørighet og i mindre grad uttrykker tilknytning til fødelandet. Jentene er overrepresentert blant dem som ikke føler tilhørighet til noen av kulturene eller er usikre. Videre fant Botvar at adopterte fra Colombia er noe mer orientert mot fødelandet enn adopterte fra Korea. Alder ved adopsjon gav i Botvar sin undersøkelsen ikke noen klare utslag i forhold til tilhørighetsforhold.

Materialet i denne oppgaven har vist at interessen for fødelandet og kulturbakgrunn går i bølger i ulike aldersperioder. I metodekapitlet er det pekt på at det kan være en svakhet ved denne oppgaven at de fleste av informantene er organisert i FKA. Det å organisere seg i en forening sammen med andre utenlandsadopterte fra Korea kan være et tegn på at en har en sterkere identifisering med akkurat dette landet og denne etniske gruppen enn det andre utenlandsadopterte har. Informantene i dette materialet kan av ulike årsaker i voksen alder ha blitt mer orientert mot fødelandet enn informantene i Brottveit (1999) sin undersøkelse. Det er derfor usikkert om resultatene i denne undersøkelsen gir et riktig bilde av informantenes valg av identitetsløsninger. Botvar (1999) har i sin undersøkelse tatt utgangspunkt i kulturell tilhørighet i ungdomsårene. Det

er derfor lite hensiktsmessig å sammenligne funnene i denne undersøkelsen med Botvar sine funn. Likevel er det riktig å peke på at selv om flertallet i denne undersøkelsen kan betegnes som ”dobbeltnniske” som voksne, hadde flere under ungdomstiden en tendens til å markere sin norskhet og underkommunisere sin annerledeshet.

Analysen av dette materialet har vist at det finnes en sammenheng mellom forholdet de spurte som voksne har til kulturell bakgrunn og forholdet de som voksne har til eget utseende. Flertallet av informantene i dette materialet kan som voksne betegnes som dobbeltnniske samtidig som de fleste i voksen alder har godtatt sitt utseende. Analysen har også vist at de spurte var mer opptatt av utseende i ungdomsårene, og at flere av de spurte i denne livsfasen hadde et benektende forhold til sitt eget utseende. Samtidig hadde litt over halvparten en benektende holdning til egen kulturell bakgrunn i ungdomsårene. I likhet med Botvar (1999) finnes det ingen tendens i dette materialet til at orientering mot fødelandet går sammen med akseptering av etniske trekk i ungdomsårene. Derimot kommer det fram hos Botvar at de som selv har en orientering mot fødelandet, oftere gir uttrykk for at de føler felleskap med innvandrergupper i det norske samfunnet. En slik sammenheng finnes også i dette materialet, men i og med at det bare var 3/9 som hadde akseptert sin kulturelle bakgrunn i ungdomsårene, og 2 av disse oppga å ha kontakt med innvandrere og flyktninger, er det vanskelig å trekke sikre konklusjoner om en slik sammenheng.

4.5.5. Kommunikasjon i adoptivfamilien og søken etter røtter

Flere doptivforskere (Kirk 1964, Triseliotis 1973, 1980) hevder at manglende kommunikasjon i adoptivfamilien om barnets opprinnelse lett kan før til at adoptivbarna utvikler identitetsproblemer, dårlig selvbilde og følelse av mindreverd. Triseliotis (1973, 1980) påviser i sin forskning at dersom de adopterte ikke har snakket åpent om dette temaet med adoptivforeldrene tidligere, kan behovet for kunnskap og informasjon for noen bli overveldende og skape problemer. Dalen og Sætersdal (1992) fant i sin undersøkelse at når en betraktet familien samlet, var det mulig å finne både fornektende og erkjennende holdninger på samme tid. Den adopterte kunne ha en sterkt avvisende holdning (fornekting), samtidig som adoptivforeldrene gav uttrykk for en sterk vilje til åpenhet og tematisering (erkjennelse). Analysen av dette materialet har vist at om lag halvparten av de spurte har et godt og nært forhold til sine adoptivforeldre, og flertallet oppgir at foreldrene har vært åpne om adopsjonsforholdet. Analysen har også vist at de spurte ikke har en bestemt type foreldre. I denne undersøkelsen fordeler adoptivforeldrenes oppdragelsesstil seg jevnt fordelt mellom kategoriene ”Optimalt bånd”, ”Varm kontroll” og ”Kald

kontroll". Videre har analysen vist at flere i denne undersøkelsen hadde et fornektende forhold til sin kulturbakgrunn i ungdomsårene, men at de som voksne har en erkjennende holdning til sin opprinnelse. Kirk (1964) viser gjennom sine undersøkelser at adoptivforeldre som bygger sine holdinger og handlinger på en erkjennelse av forskjeller i forhold til et biologisk forelderskap, formidler en åpen kommunikasjon som i sin tur bidrar til orden og stabilitet i adoptivfamilien. En holdning som fornektet disse forskjellene, forventes derimot å føre til en mangelfull og lukket kommunikasjon og medfølgende forstyrrelser i adopsjonsrelasjonen. Til tross for at ikke alle oppgir at de hadde foreldre som hadde vilje til åpenhet, har alle informantene i dette materialet en erkjennende holdning som voksne. Det er vanskelig ut i fra dataene i dette materialet å si noe sikkert om grunnen til det. En antagelse kan være at foreldrenes måte å forholde seg til disse spørsmålene på ikke kan tillegges all vekt, men at det mer er den adoptertes egne disposisjoner og temperament i samspill med foreldrene som er avgjørende. Som nevnt tidligere kan informantene i dette materialet representere noe annet enn de fleste utenlandsadopterte tatt i betraktning at de er organisert i FKA.

4.6. Emosjonell selvoppfatning

I teoridelen har jeg pekt på at Shavelson m.fl. (1976) i sin modell viser at emosjonell selvoppfatning er et av flere viktige områder for individets generelle selvoppfatning. I intervjuene ble området emosjonell selvoppfatning ikke tatt opp spesielt i og med at intervjuguiden ikke inneholdt spørsmål som omhandlet området direkte. Det er derfor usikkert hvor vidt denne undersøkelsen måler emosjonell selvoppfatning hos informantene i dette materialet. I ettertid kan dette sees på som en svakhet med oppgaven, men underområdet er likevel tatt med i analysen fordi det anses som viktig for å få et mest mulig helhetlig bilde av den generelle selvoppfatningen.

For å finne en hensiktsmessig måte å analysere emosjonell selvoppfatning på, har jeg tatt utgangspunkt i Botvar (1999:74) sin måte å analysere området på. Botvar har i sin undersøkelse benyttet et internasjonalt anerkjent mål på grad av emosjonelle problemer, kalt Hopkins Symptom Checklist. Skalaen Botvar har benyttet seg av tar for seg depressive symptomer og plager hos ungdommene. Indikatorene som ble brukt er ment å måle følgende; følelse av om alt er et slit, søvnproblemer, ulykkelig, trist eller deprimert, håpløshet med tanke på framtiden, stiv eller anspenhet samt bekymre seg for mye om ting. I tillegg til dette har Botvar i sin undersøkelse bedt informantene om å vurdere hvor tilfreds de er med livet de lever. Med Botvar (1999:74) som støttepunkt har analysen av emosjonell selvoppfatning i dette materialet tatt utgangspunkt i

spørsmålene fra intervjuguiden som tar for seg informantenes framtidsperspektiv samt spørsmålet hvor de ble bedt om å beskrive seg selv som person. Men i likhet med analysen av de fleste andre underområdene i dette kapitlet, danner også helheten i intervjuet et utgangspunkt for analysen av emosjonell selvoppfatning.

Intervjuene viser at flertallet av de spurte, når de blir bedt om å beskrive seg selv som person, opplever sitt eget humør som nokså ustabil. Flere av utsagnene til de spurte ligner sitatene nedenfor.

”Jeg som person har nokså store svingninger i humøret. (...) det er veldig slitsomt for meg. (...) Noen synes kanskje at jeg virker selvsikker, nesten på grensen til arroganse. (...) men det er i noen miljøer jeg blir usikker for å si det sånn, men jeg holder fasaden.(...) men som person er jeg ganske sårbar, men jeg er veldig bevisst på min egen psyke og mine egne følelser. Sånn i fht hvordan jeg reagerer på ting og hvordan jeg har det når livet går meg i mot. (...) Jeg vet at jeg kan bli veldig svak, og jeg tåler veldig lite akkurat da, og at hele verden går under. Det går veldig i bølgedaler.”

”Jeg har en veldig sammensatt personlighet. Jeg er veldig opptatt av å finne negative ting i forhold til positive ting, det vet jeg. At jeg har lett for å gi opp, har dårlig tålmodighet og sånn. Det er mye enklere å finne de dumme tingene, men jeg prøver å snu det. For hele livet mitt har jeg kanskje hatt en negativ tankegang, og jeg kan jo ikke innfinne meg med at sånn er jeg.”

Mindretallet av de spurte oppgir at de opplever seg selv som stabile i humøret. De av informantene som oppfatter seg selv som stabile har i likhet med sitatet nedenfor sine tunge stunder av og til. Til tross for noen tunge perioder er de likevel for det meste tilfreds med livet.

”Jeg er veldig lett å få i godt humør, det er lett å få meg til å le. Men det er klart at jeg har tunge perioder innimellom, og kan bli deprimert og lei meg, det går veldig fort over. Jeg er nok mest optimistisk, jeg er nok optimistisk av natur. Jeg tror nok at alt går bra på en eller annen måte.”

Videre ble informantene i dette materialet spurt om sine ønsker og tanker om egen familie og framtid. Flere av de spurte forteller når de snakker om framtiden at de har lyst til å bo i et annet land enn Norge. Flere er nysgjerrige på hvordan det ville være å bo og jobbe i Korea, og noen har allerede lagt planer for et opphold i fødelandet. Flere av informantene peker på at det er vanskelig å føle hundre prosent tilhørighet til Norge. Flere forklarer at de opplever å ha tilhørighet til begge kulturene, og av den grunn ønsker seg et opphold i Korea for å lære mer om landet og kulturen

der. De fleste som hadde dette ønsket var klare på at det ikke var snakk om å bo i Korea permanent.

”Mange opplever at de har fått tilhørighet når de har vært på ferie i Korea. Men det opplevde ikke jeg. Jeg tror når du har norske tanker, liksom norsk i tankegangen, det gjør at jeg hadde hatt problemer med å innfinne meg i samfunnet. Men jeg kunne godt tenke meg å ha prøvd å bo der, for å si det sånn, jobbe der. Jeg kunne ikke bosatt meg der for alltid.”

Intervjuene i denne undersøkelsen etterlater et inntrykk av at mange føler en form for draging mot å finne mer ut om fødelandet sitt. Flere er usikre på hva som venter i Korea og hvordan de skal klare seg, blant annet pga språket og kulturen i landet. De har av den grunn utsatt avgjørelsen om hvor vidt de skal oppsøke fødelandet. Ut i fra disse fortellingene kan det antas at en mulig årsak til at flere føler en rastløshet og ustabilslitet i humøret kan ha sitt utspring i et uavklart forhold til Korea. (Denne antagelsen blir diskutert senere i dette kapitlet.) De fleste ser imidlertid positivt på det å bli boende i Norge, mens et fåtall av informantene oppga at de ønsket å bo i et tredje land.

”Siden jeg har sett litt av utlandet, så er det andre steder som er bedre å vokse opp enn i Norge. Da tenker jeg på Canada. Jeg har sett mange folkeslag, men jeg har et veldig positivt inntrykk av Canada. Alle var så positive der, og alle orket å bry seg om hverandre i fht til Norge, som du liksom ikke skal bry deg. (...) jeg føler at jeg ikke passer inn i det norske samfunnet.”

Det var flere av informantene i dette materialet som på intervjutidspunktet hadde ektefelle og barn. Dette gjør at antallet informanter som er med i analysen av spørsmålet om ønsker og tanker om egen familie i framtiden blir færre enn ni. Dette må tas med i betraktingen av tolkningen som er gjort av dette temaet. De av informantene som ikke hadde stiftet familie på intervjutidspunktet, hadde et ambivalent forhold til det å skulle stifte familie.

”Tidligere så trodde jeg at jeg skulle bli sånn lykkelig med mann og barn og den pakken der. Men jeg er i grunnen ikke sikker lenger. Jeg er jo ikke så gammel. Men tidligere så var jeg jo sammen med en. (...) så etter han så har jeg ikke hatt det store behovet. (...) på en måte så føler jeg meg klar for å stifte familie. Men på en annen måte så synes jeg at jeg har det veldig greit. Det er klart at jeg en gang i framtiden ser for meg at jeg blir samboer. Det var en periode som jeg ikke var helt sikker på om jeg ville ha unger.”

Flere hadde ett eller flere partnerbrudd bak seg, og var usikre på om de ville finne den rette. De fleste håpet på å finne en partner, men ikke alle var like opptatt av å få barn. Flere hadde tenkt en del på om de ønsket seg barn eller ikke.

”Det er liksom veldig sånn akkurat nå når det har blitt slutt med XXX, men jeg er litt usikker på akkurat det med barn f eks. Jeg har liksom, det er så mange ting å veie synes jeg på det. Ellers så ønsker jeg jo å få en mann. Men ikke akkurat det å bli gift, men at du har en person som du kan dele ting med. Det er mer viktig enn barn.”

”Når jeg var 17 år og sånn rundt der, så tenkte jeg at når jeg er 23 så har jeg helt sikkert to barn og er godt på vei med husbygging og hele pakken. Fordi jeg tenkte at jeg skulle være tidlig ute, men sånn situasjonen er nå, så er det ikke det. Og det er helt greit. Jeg er ikke lenger sikker på om jeg vil gifte meg. (...) tanker som jeg har rundt barn, det er litt forskjellig, men jeg er veldig redd for barn fordi jeg synes ikke at verden er god nok å vokse opp i, det må jeg bare si.

Innenfor gruppen av informanter i denne undersøkelsen er det variasjoner rundt ønsket om å stifte familie og få barn, noe det er grunn til å reflektere rundt. De av informantene som hadde et ambivalent forhold til å stifte egen familien befant seg på et stadium i livet aldersmessig hvor det i vår kultur er nokså vanlig å ikke ha stiftet familie. Samtidig kan synet på det å stifte familie antas å forandre seg over tid, og lystene til å få egne barn kan endre seg etter at man har funnet en partner som man ønsker å dele livet med. Mens flere av de spurte ser ut til enten å ha et ønske om å få barn eller har skaffet seg barn, er det noen som er negative til det. De av informantene som gir uttrykk for at de ikke ønsker å få barn, begrunner blant annet dette med at de ikke synes verden er god nok å vokse opp i. Dette gir indikasjoner på et negativt syn på framtiden noe som ut i fra skalaen til Botvar (1999:74) kan være med på å virke negativt inn på den emosjonelle selvoppfatningen.

Litt over halvparten av de spurte i dette materialet var positive til utenlandsadopsjon. Flere begrunnet sitt positive syn med at alternativet for adoptivbarna er antakeligvis å havne nederst på rangstigen i fødelandet.

”Jeg kunne godt tenke meg å adoptere selv. Jeg har jo positive erfaringer selv. (...) Hadde jeg ikke blitt adoptert, så hadde jeg levd nede i slummen i Korea. (...) Jeg er helt sikker, så det så, for meg har det vært helt fantastisk. Jeg kan ikke se for meg hvordan det hadde vært i Korea. Jeg skjønner moren min veldig godt. Hun var lutfattig, hun hadde jo ikke hatt noen sjanse når hun hadde meg. Jeg klarer faktisk å sette meg inn i hvordan hun hadde det. Nei, jeg er ikke bitter, jeg er bare glad for at

hun tenkte mest på meg og. Jeg fikk en ny sjanse, det er jeg utrolig glad for rett og slett.”

De av informantene som var negative til å få egne barn var samtidig negative til utenlandsadopsjon. En av informantene var positiv til å få egne barn, men var mer skeptisk til utenlandsadopsjon. De som var skeptiske til utenlandsadopsjon hadde ulike begrunnelser for sitt standpunkt. En av begrunnelsene var at informantene opplevde at det ikke hadde vært så positivt for dem å bli adoptert.

”(...) fordi jeg er i mot adopsjon. For at siden jeg synes at det ikke har vært så bra. Jeg kunne ikke tenke meg at det skulle bli noe positivt, fordi du hører liksom så mye.”

Noen av informantene var opptatt av at Korea ikke burde sende så mange barn ut av landet, og at det beste for barna ville vært å om de fikk en sjanse i landet de kommer fra.

”(...) Korea bør skamme seg over at de sender så mange barn ut av landet. (...) det handler om Korea, og hvorfor de kan gjøre det. Jeg skjønner jo at veldig mange får et bra liv, og kanskje det er det beste å adoptere, men det er ikke det som er fokuset mitt. Mye av grunne til at så mange adopteres bort er fordi kulturen sier at det å ikke være i blodet er ikke noe spesielt, ikke sant. Og dermed er det så veldig få som adopterer innenlands i Korea. (...) jeg tror at dersom et Koreansk barn hadde kommet til en Koreansk familie, så tror jeg det hadde vært det aller beste. Men så lenge det ikke skjer så ser jeg jo at utenlandsadopsjon kan være bra.”

”(...) jeg føler at hvis ungene har en sjanse i landet som de kommer i fra, så synes jeg ikke det er riktig å ta de ut fra landet. Men hvis holdningene er feil, slik det var på syttitallet, så er adopsjon det beste for barnet. Nå tenker jeg på ungen altså. Men jeg tenker på SOS barnebyer. De gjør jo en kjempejobb, de jobber med ungene der de er, i sitt eget land. Og det tror jeg er veldig bra, at de ungene også har en sjanse. For da er de inneforstått med det fra første dag at de er foreldreløse, men at SOS gir dem en sjanse.”

De av informantene som har et skeptisk syn på adopsjon, etterlater samtidig ett inntrykk av å være ustabile i humøret. Imidlertid er de slik at noen av de sprute som er positive til adopsjon også opplever å være ustabile i humøret. De av informantene som opplever å være mer stabile i humøret er positive til utenlandsadopsjon. De som forklarer at de er positive til utenlandsadopsjon har også oppgitt at de har et godt forhold til sine adoptivforeldre. Av de informantene som er skeptiske til å adoptere, har de fleste et negativt forhold til sine adoptivforeldre.

For å finne mer ut av om informantenes emosjonelle selvoppfatning har noen sammenheng med selvoppfatningen på andre områder, ble emosjonell selvoppfatning koblet opp mot de områdene som er belyst så langt i oppgaven. I dette materialet er det liten sammenheng mellom selvoppfatningen på de andre områdene og emosjonell selvoppfatning. De av informantene som for det meste har positiv selvoppfatning på de andre områdene, deler seg i to når det gjelder emosjonell selvoppfatning. Halvparten gir gjennom fortellingene et inntrykk av at de sliter med ustabilitet i humøret og rastløshet. Den andre halvparten opplever å ha et godt humør og føler tilfredshet med livet. Imidlertid er det ingen av informantene som for det meste har negativ selvoppfatning på de andre områdene, som opplever å ha en positiv emosjonell selvoppfatning.

Flere teoretikere (Rørbech 1989, Gibbs 1990, Kich 1992) har i sine undersøkelser konkludert med at det ser ut til at ungdom som ikke lykkes å akseptere begge sine etniske deler, vil oppleve problemer på en rekke områder i ungdomsalderen (f.eks. i forhold til foreldre, jevnaldrende, kjæreste og skole). Tidligere i dette avsnittet er det stilt spørsmål ved om en mulig årsak til at flere føler en rastløshet og ustabilitet i humøret kan ha sitt utspring i et uavklart forhold til Korea. For å finne mer ut av en eventuell sammenheng mellom ustabilitet i humøret og forholdet til kulturbakgrunn og innvandrere ble disse temaene koblet opp mot hverandre. De fleste av informantene som etterlater et inntrykk av å være ustabile i humøret, hadde en avvisende og fornektende holdning ovenfor innvandrergrupper og i forhold til kulturbakgrunn i ungdomsårene. En av informantene som karakteriserer sitt eget humør som ustabil forteller at en periode av livet hadde vært mer vanskelig enn ellers, og at dette handlet om adopsjonsbakgrunnen.

”Jeg var i den mest frustrerende perioden i mitt liv, hvor jeg...., det var masse som jeg følte ikke var på plass. Jeg levde et utsvevende liv, hadde ikke noe ro i kroppen. Jeg skjønnte jo ikke hvorfor da, men jeg tror nok at helt ubevisst innerst inne så tenkte jeg mye på Korea, men jeg ville ikke innrømme det.”

En annen av informantene mente til tross for en avvisende holdning til innvandrere og kulturbakgrunn i ungdomsårene, at adopsjonsbakgrunnen i seg selv ikke er årsaken til ustabiliteten i humøret.

”Det er ikke pga adopsjonen at jeg har det tøft, det er mer livet generelt. Men det kan komme når jeg er nede. Det kan det. Men ikke sånn at det er det tragiske for å si det sånn. Nei, det med mine problemer vet jeg jo ikke om har noe med min bakgrunn å gjøre, men jeg tror ikke det.”

De av informantene som gav inntrykk av ustabilitet i humøret samtidig som de hadde en positiv holdning til innvandrere og kulturbakgrunn var i mindretall. En av disse vektla andre forhold enn adopsjonsbakgrunnen som grunn til ustabiliteten. Informantene beskriver det på denne måten:

”Vi har vel alle våre nedgangstider, men jeg kunne vel ønske at jeg ikke hadde hatt den sykdommen. Den kunne jeg godt vært for uten. Det påvirker meg veldig mye. Jeg tenker alltid sånn, skal jeg si det eller ikke. Liksom kommer alltid opp i et sånt moralsk problem der om jeg skal si det eller ikke. Både sånn i jobb sammenheng og spesielt da, så er det vanskelig. Hva skal jeg si til at jeg har et problem og sånn. Det er ikke alltid det er like lett.”

De av informantene som oppgav å være mer stabile i humøret hadde en anerkjennende holdning ovenfor innvandrergupper og kulturbakgrunn i ungdomsårene.

Denne analysen har vist at det for de fleste er sammenheng mellom ustabilitet i humøret og forholdet til innvandrere og kulturbakgrunn. Likevel mente noen av informantene at dette var en tilfeldig sammenheng som ikke kan forklare ustabiliteten i humøret. Ut i fra fortellingen i dette materialet tyder mye på at forhold i adoptivfamilien, særlig knyttet til relasjoner og kommunikasjon også er avgjørende. I tillegg er mer personlige faktorer viktige. Dette omfatter også genetisk arv, som f eks sykdom. Flere av fortellingene i dette materialet viser at forholdet til adoptivforeldre har mye å si for hvordan informantene har det med seg selv. Tidligere har denne analysen vist at de av informantene som har et godt forhold til sine adoptivforeldre i større grad hadde en anerkjennende holdning ovenfor innvandrere og kulturbakgrunn. Noen av informantene knyttet ustabilitet i humøret til forholdet de hadde hatt til sine adoptivforeldre.

”De var ikke så åpne om adopsjonen etter hvert, heller da. For mor ble veldig sånn at hun ville at jeg skulle være rundt henne hele tiden.. Hun hadde ikke lyst til at jeg skulle flytte vekk på jobb eller skole. Hun knyttet seg veldig til meg (...) og derfor ble det sånn veldig dårlig spill mellom oss. Og det er jo sånn som jeg ser i ettertid var veldig negativt for meg. Jeg hadde veldig vanskelig for å kvitte meg med båndene og bli selvstendig ovenfor henne.”

Botvar (1999:75) fant i sin undersøkelse at utenlandsadoptert ungdom plasserer seg som gruppe nær den ”problemfrie” enden av skalaen han benyttet. Botvar fant at andelen av de som har opplevd å være ganske mye plaget eller veldig mye plaget av følelsesmessige problemer var liten, anslagsvis 4%. Botvar konkluderer med at samlet sett så sliter de utenlandsadopterte med noen færre emosjonelle problemer enn ungdom flest. Videre fant Botvar (1999:76) at

utenlandsadopterte ungdommer oppgir at de er tilfreds med livet. Botvar kommer i sin undersøkelse fram til det han kaller et "tilfredshetsoverskudd" på 70%.

Funnene til Botvar gir et mer positivt inntrykk av emosjonell selvoppfatning hos utenlandsadopterte enn denne undersøkelsen gir. En av årsakene til dette kan være at mange av informantene i dette materialet på intervjuetidspunktet gav uttrykk for å være inne i en prosess hvor de lette etter biologiske foreldre, eller at de hadde et uavklart forhold til om de ønsket å oppsøke biologiske foreldre og fødelandet. Dette kan ha påvirket informantene på intervjuetidspunktet. Det er mulighet for at fortellingene til informantene hadde gitt et mer positivt inntrykk dersom de hadde blitt intervjuet da de var 15-18 år, slik som hos Botvar.

4.7. Generell selvoppfatning

Som nevnt i teorikapitlet om selvoppfatning hevder Shavelson m.fl. (1976) at den generelle selvoppfatningen bygger på selvoppfatninger innenfor fire hovedområder; akademisk, sosial, fysisk og emosjonell. Den generelle selvoppfatningen konstrueres på bakgrunn av forholdet mellom opplevd suksess på et hovedområde og de forventinger eller aspirasjoner en har på feltet. Ikke alle underområdene har like stor betydning. Noen har forventninger om å lykkes innen idrett, mens andre legger vekt på skole. Den generelle selvoppfatningen er et resultat av hvordan en vurderer seg selv på de områdene en tillegger størst vekt (jfr psykologisk generalitet). Noen underområder vil være kritiske i den forstand at de representerer et område en er spesielt opptatt av å gjøre det godt i. Disse domenenene bestemmer i stor grad ens generelle selvoppfatning. Omvendt vil det vær slik at ferdigheter en ikke setter særlig høyt, heller ikke har innvirkning på ens generelle selvoppfatning.

En svakhet med denne undersøkelsen er at intervjuguiden ikke omhandler spørsmål som kan gi svar på hvilke av underområdene som er de viktigste for informantene. Det blir derfor vanskelig å si noe sikkert om hvilke av domenenene som i størst grad påvirker den generelle selvoppfatningen hos den enkelte informant. Imidlertid har analysen i denne oppgaven så langt vist at det er en tendens til at informanter som har positiv selvoppfatning på et område, f eks fysisk også har det på flere av de andre underområdene. Videre har analysen vist at de som har negativ selvoppfatning på et område også har en tendens å til ha det på flere underområder. Ut i fra funnene i dette materialet kan en antagelse være at de av informantene som har positiv selvoppfatning på flere underområder dermed også har positiv generell selvoppfatning. Motsatt kan de som har en tendens til å vurdere

seg selv negativt på de fleste underområdene ha en negativ generell selvoppfatning. Denne antagelsen stemmer imidlertid ikke med teorien til Shavelson m fl (1976), som hevder at den generelle selvoppfatningen er et resultat av hvordan en vurderer seg selv på de arenaer som en tillegger størst vekt. Det er derfor nærliggende å stille spørsmålstegn med hvorfor funnene i dette materialet ikke ser ut til å stemme med teorien til Shavelson m fl (1976). Er det slik at de utenlandsadopterte har enn annen utvikling av selvoppfatning enn andre, eller har dette å gjøre med hvilke krav de utenlandsadopterte blir stilt ovenfor? De kommer ofte fra ressurssterke familier hvor foreldrene selv mestrer mye. Kan det være at det forventes av de utenlandsadopterte at de skal være flinke både på skolen og i idrett samtidig som de er vellykket sosialt? Ut i fra dette får det liten betydning for den generelle selvoppfatningen hos informantene dersom de bare opplever seg selv som flink på et av underområdene. Intervjuene i denne undersøkelsen gir ikke noe svar på disse spørsmålene, og denne analysen viser at intervjuguiden burde ha dekket disse spørsmålene på en grundigere måte.

Botvar (1999:77) har i sin undersøkelse valgt å konsentrere seg om domeneene: sosialt selvbylde, relasjonelt selvbylde fysisk selvbylde og akademisk selvbylde som grunnlag for det han kaller et generelt eller globalt selvbylde. (Botvar har ikke med emosjonell selvoppfatning som grunnlag for det globale selvbylde. Dette kommenteres senere i dette kapitlet.) Botvar fant i sin undersøkelse at de utenlandsadopterte skårer høyere enn de norsk-fødte ungdommene på alle selvbylde-områdene. Botvar forklarer at resultatene er vektet etter sosial status. Dette innebærer at de norsk-fødte er justert opp på det samme statusnivå som de utenlandsadopterte. Ulik status er dermed ikke forklaringen på at de utenlandsadopterte kommer best ut i sammenligningen. Botvar peker på at en mulig forklaring kan være at adoptivforeldrene mer bevisst enn andre foreldrene går inn for å bygge et positivt selvbylde hos barnet. En annen forklaring som Botvar peker på er at utenlandsadopterte vokser og blir mer robuste på grunn av sine erfaringer som adoptert. Botvar fant imidlertid at det innenfor gruppen av utenlandsadopterte er en betydelig variasjon som han mener det er grunn til å reflektere rundt. Variasjonen, målt som avvik fra gjennomsnittet, er særlig stor når det gjelder fysisk og akademisk selvbylde. På disse områdene er det betydelig forskjeller blant de utenlandsadopterte – større enn det som finnes blant norsk ungdom generelt. Videre fant Botvar at gutter kommer bedre ut enn jenter når han ser på globalt selvbylde.

Tidligere i dette kapitlet har analysen av fortellingene i dette materialet vist at noen av de som vurderer seg selv positivt på flere av underområdene, samtidig i intervjuene vektlegger at de har et dårlig forhold til sine adoptivforeldre. Det kan antas at et negativt forhold til adoptivforeldrene ikke har hatt så mye å si for utviklingen av selvoppfatningen hos disse informantene. Botvar

(1999:78) sin antagelse om at adoptivforeldre er mer bevisst enn andre og på den måten er med på å påvirke utviklingen av selvoppfatningen i en positiv retning ser derfor ikke ut til å stemme for disse informantene. Er det andre prosesser som for noen er viktigere enn forholdet de har til adoptivforeldrene?

I teoridelen er det vist til Rosenberg (1965:9) som sier at alle mennesker er motivert for å ha en positiv selvoppfatning. Likevel er det ikke alle som har det, og årsaken til dette kan være å finne i de sosiale prosessene som bidrar til å forme selvoppfatningen. En positiv selvoppfatning forutsetter ikke nødvendigvis at en er et evnerikt eller godt menneske. Et menneske kan oppfatte seg selv som veldig flink på ett eller flere områder, men likevel ikke som flink nok. Individene vurderer seg selv ut i fra egne standarder. Dersom disse er høye, kan gode prestasjoner være fullt forenlig med en negativ selvoppfatning. En positiv selvoppfatning innebærer at en ser på seg selv som god nok. Rosenberg (1965:31) bruker begrepet selvakseptering om dette. En forutsetning for en positiv selvoppfatning er at en setter realistiske standarder for seg selv. Dette vil innebære at individet klarer å skille mellom hva hun skulle ønske at hun kan klare å oppnå, og hva som er realistisk (jmf avsnittene i teoridelen om den faktiske, den ideelle og den presenterte selvoppfatningen). Er det slik at det er indre prosesser i individet som er med på å bestemme hvor positiv selvoppfatningen individet har? Denne undersøkelsen gir ikke svar på dette spørsmålet, men ut i fra funnene i analysen av dette materialet oppfattes dette som et relevant spørsmål å stille.

Botvar (1999:81) viser videre i sin undersøkelse eksempler på det han kaller tre ulike selvbyldeprofiler. Han benevner de tre for henholdsvis ”Den sosiale”, ”Atleten” og ”Den skoleflinke”. Botvar fant at ”Den sosiale” har et relativt godt samlet selvbylde, til tross for at det fysiske selvbylde er under middels. Derimot har vedkommende topp-skår når det gjelder sosialt selvbylde. Botvar antar derfor at disse ferdighetene vurderes høyere enn de atletiske hos denne informanten. Atleten har det beste samlede selvbylde av de tre eksemplene. For ”Atleten” er det de fysiske ferdighetene som teller, men det hjelper også at vedkommende er ganske populær blant jevnaldrene. ”Den skoleflinke” i materialet til Botvar utmerker seg ikke ved særlig høy generell selvoppfatning. Den er tvert i mot lav og gjenspeiler lav skåre både når det gjelder atletisk kompetanse og forhold til venner. Botvar skriver at dette selvsagt ikke gjelder alle de skoleflinke i hans materiale. Men Botvar hevder at eksemplene hans viser at selvbyldeprofilene varierer og at det er mulig å oppnå god selvaktelse på ulike måter.

Analysen av materialet i denne undersøkelsen ser ikke ut til å stemme med eksemplene på selvbyldeprofilene til Botvar. Som nevnt tidligere i denne oppgaven har analysen vist at det er en

tendens til at de informantene som var fornøyd med egen kropp i ungdomsårene, også vurderer seg selv til å ha gode akademiske evner. De som er mer kritisk til sine skoleprestasjoner var i ungdomsårene i større grad misfornøyd med kroppen sin. Videre er det en tendens til at de som opplever å ha nære venner også fant seg godt til rette i idrettsmiljøet, samtidig som de ser på seg selv som skoleflinke. Et lite mindretall forteller at de ikke hadde nære venner å betro seg til i barne- og ungdomsårene, samtidig som de hadde få eller ingen venner i det hele tatt. Det er en tendens til at det er de samme informantene som opplevde å ha et negativt syn på egen kropp som oppgir at de ikke hadde nære venner i barne- og ungdomsårene. De informantene som fortalte at de ikke hadde nære venner opplevde dette som veldig vanskelig. Videre viser dette materialet at det er en tendens til at de som vurderer seg selv positivt på de fleste andre områdene, også oppgir at de har et positivt forhold til egen kropp. De som vurderer seg selv negativt på flere av de andre områdene, har også en tendens til å vurdere forholdet til egen kropp negativt.

Så langt har analysen av generell selvoppfatning omfattet underområdene akademisk, sosial og fysisk selvoppfatning. Emosjonell selvoppfatning er fram til nå utelatt i analysen for i størst mulig grad å kunne sammenlikne med Botvar sine funn. Som tidligere nevnt bygger den generelle selvoppfatningen til Shavelson m fl (1976) også på underområdet emosjonell selvoppfatning. I dette materialet er det ikke like stor sammenheng mellom positiv selvoppfatningen på de andre områdene og positiv emosjonell selvoppfatning. De av informantene som for det meste har positiv selvoppfatning på de andre områdene, deler seg i to når det gjelder emosjonell selvoppfatning. Halvparten gir gjennom fortellingene et inntrykk av at de sliter med ustabilitet i humøret og rastløshet. Den andre halvparten opplever å ha et godt humør og føler tilfredshet med livet. Det er ingen av informantene som for det meste har negativ selvoppfatning på de andre områdene, som opplever å ha en positiv emosjonell selvoppfatning.

Analysen av dette materialet viser at det er flere likhetstrekk mellom de av informantene som har positiv selvoppfatning på de fleste underområdene og som samtidig har en mindre positiv emosjonell selvoppfatning. Felles for disse informantene er at de etterlater et inntrykk av å ha positiv selvoppfatning på underområdene; fysisk selvoppfatning, sosial selvoppfatning, akademisk selvoppfatning og forhold til eget utseende. De hadde en avvisende og fornektende holdning ovenfor innvandrergupper og forhold til kulturbakgrunn i ungdomsårene, og de er skeptiske til utenlandsadopsjon. Disse informantene skiller seg imidlertid fra hverandre når det gjelder forholdet til adoptivforeldrene.

Felles for de som for det meste har positiv selvoppfatning på de fleste andre områdene samtidig som de har en positiv emosjonell selvoppfatning, er at de hadde en anerkjennende holdning ovenfor innvandrergupper i ungdomsårene, og at de er positive til utenlandsadopsjon. Fortellingene til disse informantene viser videre at de har positiv selvoppfatning på underområdene; akademisk selvoppfatning, sosial selvoppfatning samt et positivt forhold til adoptivforeldrene. Disse informantene skiller seg fra hverandre når det gjelder fysisk selvoppfatning, forhold til eget utseende og forhold til kulturbakgrunn.

Felles for de som for det meste har negativ selvoppfatning på de andre områdene samt negativ emosjonell selvoppfatning, er at de etterlater et inntrykk av å ha lav sosial selvoppfatning og lav fysisk selvoppfatning. Disse informantene skiller seg fra hverandre på de andre underområdene og forholdet til adoptivforeldre, innvandrere og kulturbakgrunn.

I dette materialet viser analysen at de som har en positiv selvoppfatning på flere av underområdene, men en negativ emosjonell selvoppfatning samtidig hadde en avvisende og fornektende holdning ovenfor innvandrergupper og forhold til kulturbakgrunn i ungdomsårene. De er også skeptiske til utenlandsadopsjon. De som hadde positiv selvoppfatning på flere av underområdene og på emosjonell selvoppfatning hadde en anerkjennende holdning ovenfor innvandrergupper i ungdomsårene, og at de er positive til utenlandsadopsjon. Disse hadde også et positivt forhold til adoptivforeldrene. Analysen av informantene i dette materialet viser en sammenheng mellom et positivt forhold innvandrere og utenlandsadopsjon og positiv emosjonell selvoppfatning. En antagelse kan være at et godt forhold til adoptivforeldrene er viktig for positiv utvikling av emosjonell selvoppfatning. Imidlertid var det flere av de som hadde en negativ emosjonell selvoppfatning som samtidig oppga å ha et positivt forhold til sine adoptivforeldre. Dette viser at i dette materialet har forholdet til innvandrere og utenlandsadopsjon mye å si for utvikling av positiv emosjonell selvoppfatningen hos informantene. Flere teoretikere (Rørbech 1989, Gibbs 1990, Kich 1992) har i sine undersøkelser konkludert med at det ser ut til at ungdom som ikke lykkes å akseptere begge sine etniske deler, vil oppleve problemer på en rekke områder i ungdomsalderen (f eks i forhold til foreldre, jevnaldrende, kjæreste og skole).

I Shavelson m fl (1976) sin modell likestilles emosjonell selvoppfatning med de andre underområdene. Funnene i dette materialet ser ikke ut til å stemme helt med denne modellen. Slik resultatene fra denne undersøkelsen fremkommer kan en relevant innvendig mot denne modellen være at emosjonell selvoppfatning ikke kan likestilles med f eks akademisk selvoppfatning. Det kan stilles spørsmål ved om det er slik at informantene kan ha en positiv generell selvoppfatning

dersom de har en negativ emosjonell selvoppfatning? Hvor stor innvirkning har en eventuell negativ emosjonell selvoppfatning på den generelle selvoppfatningen? Skaalvik (1988:9) hevder at selvoppfatningen er en viktig del av personligheten, og at en positiv selvoppfatning er en forutsetning for god mental helse. Videre hevder Skaalvik at det er en klar sammenheng mellom manglende verdsetting av seg selv og ulike symptomer på sviktende mental helse, f.eks depresjon, psykosomatiske lidelser og emosjonelle problemer. Ut i fra dette kan det konkluderes med at de informantene som oppgir å ha en positiv emosjonell selvoppfatning (disse hadde også positiv selvoppfatning på flere av de andre underområdene) også har en positiv generell selvoppfatning. Disse utgjør imidlertid mindretallet i dette materialet.

Botvar (1999:81) har i sin undersøkelse valgt å se på ulike mål på livskvalitet. Botvar ser på livskvalitet i form av fravær av emosjonelle problemer, i form av tilfredshet med livet og i form av syn på seg selv. Han behandler fravær av emosjonelle problemer som et aspekt ved livskvaliteten og ikke som en del av den generelle selvoppfatningen slik Shavelson m fl (1976) gjør. Botvar (1999:85) foretar en multivariat analyse av mental helse, tilfredshet og globalt selvbilde. Botvar (1999:86) finner at graden av åpenhet omkring adopsjonsspørsmål i familien gir utslag i forhold til de adoptertes mentale helse. De adopterte som føler at de ikke kan ta opp slike spørsmål med foreldrene, har gjennomgående dårligere mental helse. Sosial kompetanse og aksept av eget utseende er de variablene som bidrar mest til å forklare variasjonene i mental helse. Adopterte som opplever at de fungerer godt i forhold til jevnaldrene og er fornøyd med utseende har få mentale problemer.

Videre fant Botvar (1999:87) at det i stor grad er de samme variablene som påvirker mental helse som også virker inn på tilfredsheten med livet. Sterkest effekt har utseende variabelen, men også de andre selvvurderingene har betydning. Blant annet spiller skolefaglig kompetanse en rolle for grad av tilfredshet. Grad av åpenhet i kommunikasjon med adoptivforeldrene gir ikke utslag i analysen. Kulturell tilhørighet, det vil si følelse av å være norsk slår signifikant ut i analysen. De som er sikre på sin norskhet, er gjennomgående mer tilfreds med livet enn de som ikke føler seg som fullt ut norske.

Botvar (1999:88) fant videre at relasjonen til foreldrene har betydning for utvikling av globalt selvbilde. Følelsen av tilhørighet til det norske samfunnet virker positivt inn på samme måte som for tilfredshet. Botvar fant at utenlandsadopterte som føler seg norske, gjennomgående har et høyere globalt selvbilde enn de som ikke er like bevisste om sin norskhet.

Botvar (1999:89) konkluderer med at forholdet til adoptivforeldrene, eget selvbylde og følelse av kulturell tilhørighet til det norske samfunnet har stor betydning for den adoptertes livskvalitet. De som er usikre på sin norskhet, har lavere trivsel og selvaktelse enn de andre. På grunn av at denne oppgaven ikke har sett på begrepene livskvalitet og tilfredshet med livet, er det vanskelig å sammenligne direkte med Botvar (1999) sine funn. Men er likevel grunn til å peke på et likhetstrekk. Analysen av dette materialet har vist at de som hadde en negativ emosjonell selvoppfatning samtidig hadde en avvisende og fornektende holdning ovenfor innvandregrupper og forhold til kulturbakgrunn i ungdomsårene. Dette sier ikke noe om at informantene i dette materialet er usikre på sin norskhet, men det sier noe om at en fornektende holdning kan være med på å virke negativt inn på hvordan informantene ser på seg selv. I dette materialet ser det ikke ut til at forholdet til adoptivforeldrene har hatt like mye å si for en positiv utvikling som hos Botvar.

5. AVSLUTTENDE REFLEKSJONER

Oppgavens teoretiske del startet med en fremstilling av ulike teorier om selvoppfatning, identitet og etnisk identitet. Jeg presenterte blant annet Shavelson m.fl (1976) sin teori om selvoppfatning, Jenkins (1994) sin modell for sosial identitet og Dalen og Sætersdal (1992) sin teori om etnisk identitet. Som nevnt i teorikapitlet har mye av den tidligere adopsjonsforskningen, med støtte i Eriksons identitetsteori, funnet at dannelsen av egen identitet i ungdomsalderen ofte er en mer komplisert og sammensatt oppgave for de utenlandsadopterte enn for andre. Tidligere forskning på området har fokusert spesielt på den negative responsen de utenlandsadopterte vil kunne oppleve å få fra omgivelsene på grunn av sitt eksotiske utseende og hva dette gjør med utviklingen av identiteten hos denne gruppen.

Med bakgrunn i Jenkins sin modell for sosial identitet var blant annet hensikten med denne oppgaven å knytte begrepet selvoppfatning til begrepet etnisk identitet (se avsnitt 2.1). Dette er valgt som utgangspunkt for å se på om de generelle teoriene om selvoppfatning kan brukes direkte for å forstå utenlandsadopterte, eller om det er spesielle ting ved selvoppfatningen hos denne gruppen som skiller dem fra det mer generelle.

Botvar (1999:88) konkluderer med at utenlandsadopterte barn ikke er "like inni", slik som det heter i barnesangen. Resultatene av denne undersøkelsen viser i likhet med Botvar sin at de utenlandsadopterte er en uensartet gruppe med tanke på utviklingen av selvoppfatningen. Analysen av informantene i dette materialet har vist at forskjellene for de fleste i stor grad

bestemmes av prosesser ”innenfra” - av ens subjektive vurderinger av seg selv og sine ferdigheter. Det derfor vanskelig å peke ut noen felles faktorer som har betydning for de utenlandsadopterte som gruppe. Denne analysen har likevel vist at det er visse områder som har mer å si for noen enn for andre, og som er knyttet til det å være utenlandsadoptert. For innformatene i dette materialet handlet dette blant annet om et annerledes utseende og forholdet til innvandrere og kulturbakgrunn. (Jfr Dalen og Sætersdal 1992 sin definisjon av etnisk identitet.)

I analysen har jeg forsøkt å se på sammenhenger mellom underområdene i modellen til Shavelson m.fl (1976) og Dalen og Sætersdal (1992) sin måte å definere etniske identitet på. Analysen av fortellingene i dette materialet har blant annet vist en sammenheng mellom et positivt forhold til innvandrere og utenlandsadopsjon og positiv emosjonell selvoppfatning. Flere teoretikere (Rørbech 1989, Gibbs 1990, Kich 1992) har i sine undersøkelser konkludert med at det ser ut til at ungdom som ikke lykkes å akseptere begge sine etniske deler, vil oppleve problemer på en rekke områder i ungdomsalderen (f eks i forhold til foreldre, jevnaldrende, kjæreste og skole). Denne undersøkelsen har vist at flertallet av de spurte var ambivalente i synet på innvandrere og etniske minoriteter i ungdomsårene. Dette til tross for man kan oppleve et skjebnefellesskap overfor det norske samfunnets rasisme og etniske stereotyper. Likheter med minoritetsgruppene presenteres ofte i en negativ ramme med henvisninger til stereotyper som de utenlandsadopterte ikke kjenner seg igjen i, og ofte føles distansen til innvandrergupper som stor. De utenlandsadopterte kan oppleve dette som et etnisk rollehandikap, og ikke nødvendigvis som en etnisk solidaritet med andre. Det ser ut til at en del utenlandsadopterte har en ambivalent og til dels distansert holdning til innvandrere fordi de selv kan oppleve å bli stigmatisert og satt i bås med en lavstatusgruppe. Dette kan være en uheldig og vanskelig situasjon for de utenlandsadopterte, fordi de ved å ta avstand fra flyktninger og innvandrere samtidig tar avstand fra deler av seg selv. Dette gjør at en del av de utenlandsadopterte kan ha behov for å utvikle strategier for å takle den negative oppmerksomheten de kan bli utsatt for på grunnlag av hudfargen.

Rosenberg (1975) bruker begrepet dissonant miljø om det å skille seg sterkt ut fra miljøet på grunn av rase, religion, sosial klasse, prestasjoner eller ulikheter i kulturell bakgrunn. Rosenberg (1975) fant i sin undersøkelse at det å befinne seg i et slikt miljø, vil ha en negativ virkning på en persons selvoppfatning. Han fant lavere selvoppfatning hos ungdommer i et dissonant miljø enn hos ungdommer i et konsonant miljø. Kulturell tilhørighet, dvs følelse av at en er norsk, slo i analysen til Botvar (1999:87) ut signifikant. Botvar konkluderer med at de som er trygge på sin norskhet, er gjennomgående mer tilfreds med livet enn dem som ikke føler seg fullt ut norske. Resultantene av analysen i dette materialet ser ikke ut til å stemme med funnene til Botvar. I ungdomstiden går alle

gjennom en identitetsutviklingsprosess hvor en forsøker å finne svar på hvem en er og hva en vil med livet sitt. Utenlandsadopterte må i tillegg avklare hva adopsjonsbakgrunnen betyr for dem og hvordan de skal forholde seg til sin biologiske og kulturelle opprinnelse. De har dermed et ekstra identitetsarbeid å gjøre sett i forhold til jenvaldrene. Dette har for noen vært en krevende prosess. Men de fleste ser ut til som voksne å ha akseptert sin koreanske bakgrunn og utseende, og de har lært seg å leve med denne annerledesheten. Som nevnt tidligere viser denne analysen at forholdet til innvandrere og flyktninger kan være mer komplisert. Det er en gjennomgående tendens i hele intervjuutvalget at de aldri trakk i tvil sin norske identitet mens de var barn. De så ikke på seg selv som særlig annerledes enn andre barn. I hvert fall har de denne oppfatningen nå i ettertid som voksne. Det er enkelte som i etterpåkløkskap analyserer sine tidligere umodne handlemåter og spør seg selv om det hadde med adopsjonsbakgrunn å gjøre. Flere av informantene i dette materialet har likevel i løpet av ungdomstiden eller som ung voksen begynt å utforske sin adopsjonsbakgrunn. Skyldes en slik ny opptatthet av bakgrunnen en indre utvikling og egne definerte behov, eller blir de påvirket av forventninger fra omgivelsene? Hva med de som ikke viser interesse for bakgrunnen sin? I likehet med Brottveit (1999:71) har denne analysen vist at identitetsdannelse synes å passe dårlig med lineære utviklingsmodeller for etnisk identitet utviklet gjennom forskning på etniske minoriteter. (Brottveit 1999:71 viser f eks til Phinney 1990 sin modell for etnisk identitet hos minoritetsungdommer). Flertallet av fortellingene i dette materialet gir et inntrykk av at slike modeller ikke beskriver utviklingen hos de utenlandsadopterte generelt. Brottveit (1999:92) sin beskrivelse om at det som for noen blir utløsende opplevelser som setter i gang nye refleksjoner, utforskning og søkende atferd, møtes av andre med et skuldertrekk, stemmer godt med funnene i denne oppgaven. Å finne årsakene til en utforskningsprosess og en endret personlig identitet i ytre enkelthendelser blir ut fra fortellingene i dette materialet vanskelig. Informantene i dette materialet er forskjellige med hensyn til i hvilken grad de har utforsket betydningen av sin adopsjonsbakgrunn, på hvilket tidspunkt det har skjedd og hva det er som har utløst det. Det kan noen ganger knyttes til en spesiell hendelse, men like ofte være forbundet med at det skjer en rekke endringer på andre områder i en persons liv. Pubertet, skoleskifte, utvidelse av kontaktflate, egen etablering, graviditet og fødsel er eksempler på dette. Refleksjonene kan også starte når den unge oppdager at det finnes en holdning i samfunnet som inndeler mennesker i ulike statusgrupper på grunnlag av deres utseende. Gjennom slike oppdagelser øker sjansen for at adopsjonstematikken aktualiseres. Aktualiseringen kan for noen skje gradvis gjennom signaler fra omgivelsene om en nedvurdering av mennesker med en annen hudfarge, eller andre ansiktstrekk. Samtidig som de møter forventinger fra foreldrene om å identifisere seg med sin etniske bakgrunn. Dette påtrykket utenfra kan virke hemmende for noen av de utenlandsadopterte, gi dem et etnisk rollehandikap, med mindre de har funnet en brukbar strategi for å takle det.. Mange har nok med

de utfordringene som allerede er i hverdagen og som er felles for alle unge. Det ser heller ikke ut at foreldrenes holdninger eller grad av åpenhet er avgjørende.

Det går an å diskutere hvor hensiktsmessig en identitetsløsning er for den enkelt i forhold til de krav og utfordringer vedkommende møter, men noen bestemt fasit finnes ikke. Ut i fra fortellingene i denne undersøkelsen blir det ikke riktig å hevde at utenlandsadopterte som sier at de er ”norske” har misforstått sin etniske identitet. Spørsmålet blir ikke om en identitet er god eller dårlig, men om den fungerer i møtet med livet. Likevel kan det ut i fra fortellingene i dette materialet hevdes at de fleste utenlandsadopterte har det som Brottveit (1999:87) kaller et ekstra identitetsarbeid, enten det er mer eller mindre omfattende. Som utenlandsadoptert har man biologiske bånd til slektninger i fødelandet, man har genetiske disposisjoner (interesser og talenter) som med større sannsynlighet enn for egenfødte avviker fra foreldrenes. Man har et utseende som sannsynligvis blir oppfattet som utenlandsk samtidig som man har et skjult avsnitt i biografien som rommer relativt ukjente fysiske, sosiale og kulturelle påvirkninger. Dette er fakta som alle utenlandsadopterte deler, og som alle også velger en måte å forholde seg til på ulike stadier i livet. Likegyldighet er også et valg fordi man med god grunn kan sies at det fantes andre alternativer. Tilsvarende alternativer finnes derimot ikke for norskfødte som lever sammen med sine biologiske foreldre. Men hva med de som ikke reflekterer over sin adopsjonsstatus overhodet? Denne undersøkelsen har vist at de spurte velger ulike løsninger til ulike stadier i livet, samtidig som vektleggingen av kulturell bakgrunn ikke synes å ha noen klar sammenheng med hvordan de har det på andre områder i livet. Analysen har vist at forholdet til innvandrere og flyktninger har sammenheng med emosjonell selvoppfatning. Ut i fra dette er jeg enig med Brottveit (1999:89) at det kan være grunn til å advare mot faren for at vedvarende problematisering og fokusering på etniske markører kan føre til emosjonelle problemer for noen av de utenlandsadopterte.

Brottveit (1999:93) tar utgangspunkt i at utenlandsadopsjon både er adopsjon og immigrasjon. Dermed får barnet en dobbel tilpasningsprosess; i forhold til den nye familien og i forhold til samfunnet. Den utenlandsadopterte får en dobbel tilpasningsoppgave, som kan sees på som et ekstra identitetsarbeide. Hvorvidt den utenlandsadopterte utvikler en etnisk identitet med en utenlandsk del er avhengig av utfallet på en lengre prosess. Identitetsarbeidet kan godt ende opp med en ”norsk” identitet, der adopsjonsbakgrunn og konsekvensene av utseendemessige trekk er bearbeidet og integrert. Det å ikke ha en ”utenlandsk del” trenger nødvendigvis ikke å bety at man er ureflektert eller ikke har hatt noen prosesser eller søkende perioder i livet. Identitetsløsningene som er beskrevet som henholdsvis ”norsk”, ”dobbeltetnisk” og ”kosmopolitisk” tidligere i dette

kapitlet, kan betraktes som like gode. Denne undersøkelsen underbygger viktigheten av de unge kan få tilgang på informasjon dersom de selv har behov for det. Det er slik sett mindre farlig for foreldrene å bli opplevd som masete enn som avvisende. På den annen side bør foreldrene akseptere at noen adoptivbarn ikke finner spørsmålene om adopsjon relevant eller interessante. Tidligere forskning (Brottveit 1999:94) har vist at erfaringer fra familier med flere adoptivbarn viser at det også er en viktig personlig faktor med i bildet. Man finner svært ofte at det blant to adopterte søsken har vært helt forskjellig identitetsprosesser og utfall, til tross for at foreldrene bedyrer at de har behandlet dem likt. Den personlige faktoren kan skyldes medfødte personlighetstrekk eller svært tidlige miljøpåvirkninger.

Videre har denne analysen vist at det å være adoptert og født i et annet land enn det man vokser opp i, kan tolkes som en berikelse, men det kan også føles truende og skape usikkerhet. På grunn av hudfargen risikerer utenlandsadopterte å bli diskriminert og utsatt for rasisme. De fleste av informantene i denne undersøkelsen hadde i ungdomsårene det Dalen og Sætersdal (1992), i sin tolkning av begrepet etnisk identitet, beskriver som en benektende holdning til eget utseende. En slik holdning er preget av en avvisning eller fornektning av etniske forskjeller i utseende. Et utseende som sterkt skiller seg fra de fleste jevnaldrene kan se ut til å være en tilleggsvanske for en pubertetsungdom.

Når informantene i dette materialet spontant skal fortelle om seg selv, er det ikke utseende og at de er annerledes, de umiddelbart forteller om. Likevel viser fortellingene i dette materialet at det er nettopp dette som til tider gjør livet problematisk for dem. Men man kan jo stille spørsmålsteget ved om ikke ungdom fleste er misfornøyd med utseende sitt? Denne undersøkelsen viser imidlertid at det for noen av de utenlandsadopterte knytter seg en mer alvorlig tematikk rundt forholdet til eget utseende. Hvordan forholder de seg i realiteten til eget utseende? Er det slik at vi i Norge fremdeles setter likhetsteget mellom kulturtilhørighet og det å se skandinavisk ut? Går det an å være svart nordmann? Intervjuuttalelsene sier noe om at dette ofte ikke er tilfellet, og at det skaper problemer for dem som utseendemessig skiller seg fra majoriteten, men som kulturelt og psykologisk definerer seg selv som norske. I likhet med tidligere undersøkelser (Dalen og Sætersdal 1992 og Brottveit 1999), viser denne analysen at omverdenen kan være med på å kategorisere de utenlandsadopterte i en lavstatuskategori, et utenlandsk utseende kan være med på å signalisere at deres plass er marginal og usikker i samfunnet. Det å bli plassert i en kategori reservert for innvandrere og utlendinger – en lavstatuskategori, oppfattes av de fleste som vanskelig. De fleste i dette materialet forteller at de ikke opplever det å være sammen med bekjente som noe problem, men det å bevege seg utenfor sirkelen av kjente mennesker har gitt

dem erfaringer som kan ha vært med på å påvirke selvoppfatningen på en slik måte som Jenkins (1994) beskriver. Ekstern kategorisering gjør at et utenlandsk utseende kan bli et problem i form av et etnisk rollehandikap som ikke skyldes utseende i seg selv, men det at samfunnet klassifiserer mennesker etter visse utseendekjennetegn.

Hvordan de adopterte selv oppfatter sin tilhørighet har vist seg å være ulik, og for noen har den endret seg over tid. Dersom forholdet mellom disse aspektene er entydige, som det f.eks. er for norskfødte barn i Norge, er situasjonen uproblematisk. Hvis derimot et utenlandsadoptert barn føler seg norsk, men på grunn av sitt eksotiske utseende i mange sammenhenger behandles som ikke norsk, kan situasjonen bli problematisk. Som barn ble innformatene i dette materialet relativt beskyttet mot diskriminering av utenforstående. Stort sett har skolen og nærmiljøet beskyttet dem fordi de var akseptert og anerkjent som medlemmer av en norsk familie. Den beskyttelsen og skjerming som adoptivfamilien kan gi i barndommen, avtar når barna blir tenåringer og må møte mange situasjoner på egenhånd. De fleste forteller om situasjoner hvor de har blitt behandlet som innvandrere og flyktninger med alt hva det kan medføre av diskriminerende holdninger. Når de utenlandsadopterte etter hvert erfarer at andre i omgivelsene ikke ser forskjell på dem og innvandrere, blir det en sekundær påvirkning av utviklingen av etnisk identitet. Når et utenlandsk utseende blir et problem i form av et etnisk rollehandikap, så skyldes ikke dette utseende, men det at samfunnet klassifiserer mennesker etter visse utseendekjennetegn. Det er en form for ”usynlig” rasisme som kan tvinge fram lavprofilstrategier hos noen av de utenlandsadopterte. Ovenfor denne formen for diskriminering finnes alternative reaksjonsmåter. Dette valget avhenger av mange ulike ting, blant annet personlige forutsetninger, åpenhet og støtte i familien og grad av oppbakking fra venner og andre støttespillere.

Kommunikasjonsvanskeligheter i adoptivfamiliene var mer utbredt enn jeg på forhånd trodde. Noen få beskriver foreldrene sine som avfeie eller bagatelliserende i forhold til at utseende skulle ha noen betydning for hvordan andre møter dem. Flere legger imidlertid ansvaret over på seg selv og sier at det var de som unnlot å ta det opp eller fortelle om ting hjemme. Denne reaksjonsmåten minner om skamfølelse hos de unge i forhold til å fortelle om ydmykende erfaringer til sine foreldre. Følelser av takknemlighetsgjeld og skyld ovenfor adoptivforeldrene kan være utbredt også på tross av adoptivforeldrenes kunnskaper og gode intensjoner. Det finnes derfor ingen enkle råd til adoptivforeldre om hvordan de skal vise sin vilje til å ta opp spørsmålene rundt adopsjonen. Foreldrenes rolle vil kanskje være å gjøre adoptivbarna trygge på at muligheten for å snakke alltid er åpen. Intervjuene i denne undersøkelsen viser at det kan være vanskelig for de adopterte å ta temaet opp igjen etter at de har vært avvisende mot adoptiv foreldrene tidligere.

Det er med andre ord et spørsmål om når og hvordan – eller valg av riktig nivå ut i fra barnets, ungdommen eller den unge voksne sitt modningsnivå. Adopsjonsbakgrunnen er noe man kan gjøre mye eller lite ut av som foreldre. Tilsvarende kan det få en stor og vesentlig betydning eller føles som irrelevant for den adopterte. Dette ser ut til å være bortimot umulig å forutsi og kan ikke forklares etterpå på bakgrunn av foreldrenes kommunikasjonsprofil.

Andres kategorisering er ikke den eneste utfordringen den utenlandsadopterte kan stå ovenfor. Andre utfordringer kan være like viktige; adopsjonen i seg selv, det biologiske bruddet, det skapte slektskapet, vissheten om en biologisk familie et sted og foreldre som frivillig har overlatt en til adopsjon. Brodzinsky (1990) har forklart de til tider voldsomme emosjonelle reaksjonene hos de adopterte ved inngangen og starten til ungdomstiden som et uttrykk for sorg. Gjennom sin forskning har han kommet fram til en forståelse av at mange foreldre-barn konflikter kan knyttes til en tapsopplevelse hos de adopterte. Denne inntreffer ikke før de er modne nok til å forstå rekkevidden av det som har hendt dem – at de ikke bare har fått en familie, men de også har mistet en. En bearbeidelse av de følelsene og tankene som oppstår rundt adopsjonsbakgrunnen er en viktig del av den adoptertes utvikling og tilpasning, og kan sammenlignes med et sorgarbeid. 10-12 års alderen er i følge Brodzinsky (1990) det alderstrinnet da den kognitive og emosjonelle modenheten gjør det mulig for barnet å starte den nødvendige tilpasningsprosessen til adoptivfamilien. Brodzinsky kaller dette tilpasningssorgen. Bearbeidelsen av adopsjonsbakgrunnen finner sted i perioder på ulike alderstrinn i ulike faser i livet. Den skjer trolig svært ulikt fra individ til individ. Dalen & Sætersdal (1992) fant at denne tilpasningssorgen fant sted noe senere enn Brodzinskys modell tilsier. Blant informantene i dette materialet var det stor spredning med hensyn til tidspunktet, noen ble ikke opptatt av sin adopsjonsbakgrunn før de var blitt voksne og fikk egne barn. Tidligere undersøkelser om voksne utenlandsadopterte har vist at ungdom med store emosjonelle og sosiale problemer var mer opptatt av adopsjonsforholdet og den biologiske familien enn andre. I dette materiale finnes det imidlertid lite som indikerer en sammenheng mellom dårlig tilpasning og uttalt interesse for å oppsøke eller finne opplysninger om den biologiske familien.

Hvilken plass spiller selve adopsjonen i de utenlandsadoptertes utvikling av selvoppfatning? Hvor mye av deres oppfatning av seg selv formet av at de er adoptert. Synet på dette har vekslet med synet på forholdet mellom arv og miljø. For noen årtier siden ble miljøet vektlagt mer enn i dag. En oppdragelse preget av kjærlighet og tillitt til enkeltmenneskets iboende krefter skulle forme ethvert barn ”til gangs menneske”. I dag er troen på arvets betydning tilbake, blant annet på grunn genteknologiens gjennombrudd. Denne analysen har vist at personlig egenskaper har en del å si

for hvordan de utenlandsadopterte ser på seg selv. Samtidig som relasjonene til adopsjonsforeldrene, familiekommunikasjonen, evnen til åpenhet og fortrolighet omkring adopsjonen kan virke viktig i mange tilfeller. At dette kan være svært vanskelig å få til er det lett å forstå. Det kan også handle om at de adopterte ikke finner noen likhet mellom seg selv og sine adoptivforeldre. Dette kan gjelde både adoptivfamilien som etnisk gruppe, men også sosiale klasse og måter å være på.

I likhet med Brottveit (1999) tyder resultatene som er presentert og diskutert i denne oppgaven på at flertallet ikke har hatt de voldsomme opprørene, de fleste har vært tilsynelatende veltilpasset. Blant dem som har gått mer stille i dørene, er det likevel mange som har hatt sine kriser, tunge stunder eller grublinger. Noen har latt være å stille spørsmålene som lå dem på hjertet eller båret i stillhet på mindreverdigfølelsen eller frykten for å bli utstøtt i skolegården. Konsekvensene av å være "annerledes" har ikke alltid funnet ord og er ofte opplevd som et tap av kontroll over sosiale situasjoner. Løsningen for mange blir at man lar være å stikke seg fram når det er ukjente til stedet, man passer på å ikke stå i nærheten av innvandrere på et utested, man finner grunn til å si navnet sitt tidlig, eller snakke om familien sin i møte med nye personer. Disse handlingene kan være ubevisst, men like fullt hemmende.

Analysen av dette materialet viser i likhet ved tidligere studier (Dalen og Sætersdal 1992, Brottveit 1999 og Botvar 1999) at det å vokse opp som utenlandsadoptert gir visse spesielle variasjonsmuligheter innenfor en generell utviklingsmodell. Hvem disse barna utvikler seg til og hvordan de betrakter seg selv, kan være like mye influert av hva slags familie de vokser opp i, hvilken vennekrets de får, hvilke verdier og forståelsesmåter som dominerer i tiden osv. Ekstern kategorisering på grunn av et annerledes utseende har for flere gjort at de har et ambivalent forhold til innvandrere og flyktninger. Hvem som lar seg affisere av dette bestemmes i stor grad av prosesser "innenfra" - av ens subjektive vurderinger av seg selv og sine ferdigheter.

LITTERATURLISTE

Berg, L. E., Boglind A., Leissner, T., Månsson P., Värnlund, H. (1975). Medvetandets sociologi. Whalstrøm og Widstrand, Stocholm.

Blumer, H. (1969). Symbolic Interactionism, Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, New Jersey.

Botvar, P. K. (1999). Meget er forskjellig, men det er utenpå..? Unge utenlandsadoptertes levekår og livskvalitet. Diakonhjemmets høgskolesenter, Forskningsavdelingen (DIAFORSK), Oslo Nr 2 – 1999.

Bradshaw, C. K (1992). Beauty and the beast: On racial ambiguity. I: Root, M.P.P. Racially mixed people in America. Newbury Park, CA: Sage.

Brodzinsky, D. (1990). A stress and coping model of adoption adjustment. I: Brodzinsky, D. (Ed.), The Psychology of Adoption. Oxford University Press, New York.

Brodzinsky , D.M., Schecter, M.D. & Henig, R.M. (1992). Being adopted. The lifelong search for self. New York: Doubleday.

Brottveit, Å. (1999). Jeg vil ikke skille meg ut! Identitetsutvikling, ekstern kategorisering og etnisk identitet hos utenlandsadopterte fra Colombia og Korea. Diakonhjemmets høgskolesenter, Forskningsavdelingen (DIAFORSK), Oslo Nr 4 – 1999.

Dalen, M. og Rygvold, A.L. (1999). Hvordan går det på skolen? En analyse av utenlandsadopterte elevers skolekompetanse. Institutt for spesialpedagogikk, Universitet i Oslo.

Dalen, M. & Sætersdal, B. (1992). Utenlandsadopterte barn i Norge. Tilpasning- opplæring- identitetsutvikling. Doktoravhandling. Spesiellærerhøgskolen, Universitetet i Oslo.

Den nasjonale forskningsetniske komite for samfunnsvitenskap og humaniora (1994). Forskningsetniske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora. Oslo.

Erikson, E. H. (2000). Barndommen og samfunnet. Oslo (Overs. etter 2. utg. 1963), Gyldendal Akademisk.

Erikson, E. H. (1968). Identity, Youth and Crisis. W.W. Norton & Co., Inc.

Festinger, L. (1954). A theory of social comparison process. Human relations, 7, s 117-148.

Gibbs, J. T. (1990). Biracial adolescents. I: J. T. Gibbs, Huang & Associates (eds): Children of color. Psychological interventions with Minority Youth. San Francisco, USA: Jossey- Bass, Inc.

Grotevant, H.D. (1997). Coming to Terms with Adoption: The Construction of Identity from Adolescence into Adulthood. I Adoption Quarterly. Vol.1 (1) 1997. The haworth Press Inc.

Guðmundsdóttir, S. (1992). Den kvalitative forskningsprosessen. I: Norsk Pedagogisk Tidsskrift, 5 (266-276)

Hammer, A. O. (1998). Utenlandsadopsjon og identitet. Hovedoppgave i pedagogikk til Pedagogisk Hovedfag. Universitetet i Oslo.

Hammersley, M. & Atkinson, P. (1996). Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning. Ad Notam. Gyldendal.

Harter (1998). Handbook of Child Psychology. Fifth edition. Volum 3. The Development of Self-Representations. John Wiley & Sons, Inc.

Hellevik, O. (1990). Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap. Universitetsforlaget, Oslo.

James, W. (1890). The principles of Psychology. Vol. 1., Macmillan & Co. London.

Jenkins, R. (1994). Rethinking ethnicity: identity, categorization and power. Ethnic and Racial Studies. Vol 17, No. 2 April 1994. Routledge.

Judd, Charles, Smith, Eliot R. & Kidder, Louise H. (1991). Research Methods in Social Relations. Sounders College Publishing, Florida.

- Kalve, T. (1998). Utenlandsadopterte barn sjelden i barnevernet. Samfunnsspeilet 6/98. Statistisk Sentralbyrå.
- Kich, G. K. (1992). The developmental process of assertion a biracial, bicultural identity. I: Rott, M. P. (Ed.) Racially mixed people in America. (s 304-317). Newbury Park, CA: Sage.
- Kirk, H. D. (1964). Shared fate: A theory of adoption and mental health. New York: Free Press.
- Kirk, H. D. (1981). Adoptive kinship. Toronto: Butterworths.
- Kleven, T. A. (1994). Reliabilitet og validitet. I: A. Birkemo m.fl., Kompendium til forskningsmetoder under pedagogikk grunnfag. Universitetet i Oslo.
- Kleven, T. A. (1995). Reliabilitet som pedagogisk problem. Pedagogisk forskningsinstitutt, Universitetet i Oslo.
- Kruuse, E. (1989). Kvalitative forskningsmetoder i psykologi og beslægtede fag. Dansk Psykologisk Forlag.
- Kuhn, M. H. og Mc Partland, T. S. (1978). An Empirical Investigation of Self Attitudes, i Manis og Meltzer.
- Kvale, S. (1997). Det kvalitative forskningsintervju. Ad Notam Gyldendal AS.
- Kvale, S. (1984). Om tolkning af kvalitative forskningsinterviews. I Tidsskrift for Nordisk Forening for Pedagogisk Forskning nr. 3-4, (14-25).
- Kvifte-Andresen, I. L. (1992). "Behavioural and School Adjustment of 12-13 year old Internationally Adopted Children in Norway: a Research Note". Journal of Child Psychology and Psychiatry, Vol. 33, No. 2, 1992.
- Larsson, S. (1993). Om kvalitet i kvalitative studier. I: Nordisk Pedagogikk nr. 4, (194-211).
- Løvlie, A.L. (1982). The self. Yours, mine or ours. A dialectic view. Oslo, Universitetsforlaget.

- Marcia, J. (1987). The ego identity status approach to the study of ego identity. I: Honess, T. & Yardley, K. M. (Eds.), Self and identity. London: Routledge & Kegan.
- Mc Roy, R. & Zurcher, L. A. (1981). A comparativ study of the self concept of transracially and inracially adopted black children. – Doktorgradsavhandling. – Austin: University of Texas.
- Mead, G.H (1967). Mind, Self & Society. The University of Chicago Press, Chicago.
- Mead, G.H. (1974). Mind, Self & Society. The University of Chicago Press, Chicago.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Nielsen, H.B og Rudberg, M. (1997). Historien om jenter og gutter. Kjønnssosialisering i et utviklingspsykologisk perspektiv. Universitetsforlaget AS, Oslo.
- Patton, Q. M. (1990). Qualitative Evaluation and Research Methods, SAGE Publications Inc. Newbury Park, California.
- Pedersen, W. (1992). Foreldrerelasjoner målt ved PBI, mental helse og atferdsavvik hos ungdom. Nordisk Psykologi 1992, 44 (4), 241-255.
- Phinney, J. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research, pp. 499-514. I: Psychological Bulletin. Vol. 108, 3.
- Roaldsø, K.M. (1997). Ungdoms levekår I 1990 årene. Statistiske analyser 15/97. Statistisk sentralbyrå.
- Rogers, C.R. & Dymond, R. (1954). Psychotherapy and personality change. The University of Chicago Press, Chicago.
- Rosenberg, M. (1979). Conceiving the self. New York: Basic Books, Inc. Publishers.
- Rosenberg, M. (1965). Society and the adolescent self-image. New Jersey: Princeton University Press.

Rosenberg, F. og Simmons, R. (1975). Sex differences in the self-concept in adolescence. *Sex Roles*, 1, 147-159.

Rosenberg, M. & Pearlin, L. I. (1978). Social Class and Self-Esteem among Children and Adults. American Journal of Sociology, 84, s 53-77

Rørbech, M. (1989). Mit land er Danmark. København: Socialforskningsinstituttet. Rapport: 89:14.

Schofield, J.W. (1990). Increasing the generalizability of qualitative research. I: E. W. Eisner og A. Peshkin, Qualitative inquiry in education (s. 201-232). New York: Teacher College Press.

Shavelson, R. J., Hubner, J. J., Stanton, G.C.(1976). Self concept: Validation of construct interpretations. Review of educational research 46, 407-441.

Skaalvik, E.M., Skaalvik, M. (1988). Barns selvoppfatning skolen ansvar. Oslo: Tano.

Small, J. W. (1984). New black families, pp. 129-142. I: International Journal of Social Psychiatry. Vol. 30, no. 12.

Standen, B. C. S. (1996). Without a Template: The biracial Korea/white Experience: I: The Multiracial experience. Racial Borders As the New Frontier. Saga Publications.

Stone, G. (1977). Appearance of the Self. I A. Rose (red.): Human Behavior and Social Processes. London: Routledge and Kegan.

Sætersdal B. og Dalen, M. (1999). Hvem er jeg? Adopsjon,identitet og etnisitet. Akribe Forlag, Spydberg.

Thagaard, T. (1998). Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjerke AS.

Triseliotis, J. (1973). In search of origins: The experience of adopted people. London: Routledge & Kegan Paul.

Triseliotis, J. (1980). New development in foster care and adoption. London: Routledge & Kegan Paul.

Trotzig, A. (1996). Blod är tjockare än vatten. Falun: Albert Bonniers förlag.

Vedeler, L. (2000). Observasjonsforskning i pedagogiske fag. En innføring i bruk av metoder. Gyldendal Akademiske.

Vonheim, K. (2002). ”Det er jo annerledes...”: om foreldrerolle og foreldrekompetanse i familier med utenlandsadopterte barn. Hovedoppgave i spesialpedagogikk. Universitet i Oslo.

Wadel, Cato (1991). Feltarbeid i egen kultur. SEEK A/S, Flekkefjord.

Zurher, Louis A. (1977). The mutable self: a self-concept for social change. Beverly Hills, Calif.: Sage Publications.